

KUR'AN-I KERİM'DE KAZANÇ VE KAYIP

Ahmet ÜLKER

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL
2019
(Her Hakkı Saklıdır)**

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE KAZANÇ VE KAYIP
(Gain and Loss in the Holy Qur'an)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet ÜLKER

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL

Bayburt
Kasım, 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL danışmanlığında, 162108015 numaralı Ahmet ÜLKER tarafından hazırlanan “**Kur’an-ı Kerim’de Kazanç ve Kayıp**” adlı bu çalışma 23.11.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, ... Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL

İmza: .....

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Abdurrahman ALTUNTAŞ

İmza: .....

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Numan ÇAKIR

İmza: .....

Bu tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

...../...../.....

.....

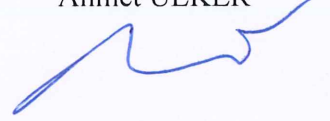
Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kur’an-ı Kerim’de Kazanç ve Kayıp” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

23 /11/ 2019

Ahmet ÜLKER

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinde, içeriğinin oluŐturulmasında ve tezin hazırlanmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Resul Ertuğrul'a yapıcı eleştirileriyle çalışmamıza katkıda bulunan Doç. Dr. Abdurrahman Altuntaş'a ve Dr. Öğr. Üyesi Numan Çakır'a, kaynak temini noktasında yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Topyay'a, maddi ve manevi desteklerinden dolayı pek çok arkadaşım ve tez yazım sürecinde anlayıŐ gösteren aileme teşekkür ederim.

ÖZ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
KUR'AN-I KERİM'DE KAZANÇ VE KAYIP
Ahmet ÜLKER
Kasım-2019, 78 sayfa

Dünya hayatı bir imtihandır. İnsan bu imtihan yurdunda yaptıklarıyla ya kazanır veya kaybeder. İnsanları rahmeti için yaratan Yüce Allah, kullarının kazanmalarını sağlayacak olan mesajlarını elçileri vasıtasıyla onlara bildirmiştir. Dünya imtihanından başarıyla çıkabilmek için hidayet rehberi olan Kur'an'ı doğru anlamak ve hayata tatbik etmek gerekir. Buradan hareketle “Kur'an-ı Kerim'de Kazanç ve Kayıp” isimli çalışmamızda kazanç ve kaybı ifade eden âyetlerden yola çıkarak insan için hangi durumların kazanç hangi durumların kayıp olacağını ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin önemi, amacı, metodu ve kapsamı hakkında bilgi verdik. Birinci bölümde Kur'an'da kazanç ve kaybı ifade eden kelimeleri tespit ederek bu kelimelerin sözlük anlamlarını ve Kur'an'da ifade ettikleri anlamları ortaya koymaya çalıştık. İkinci bölümde insanı kazanca götüren özelliklere ve kayba sürükleyen etmenlere dikkat çektik. Üçüncü ve son bölümde Kur'an kıssalarından seçtiğimiz örnekler vasıtasıyla tezimizi somutlaştırarak yani kazanan ve kaybedenleri belirginleştirerek daha anlaşılır kılmaya çalıştık. Tezimizi sonuç, kaynakça ve özgeçmiş ile tamamladık.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, kazanç, kayıp, felâh, hüsrân.

ABSTRACT
MASTER'S DEGREE PROGRAM
GAIN AND LOSS IN THE HOLY QUR'AN
Ahmet ÜLKER
November-2019, 78 pages

World life is a test. Man either wins or loses what he has done in this test room. Almighty God, who created people for His mercy, sent their messages to their servants through their messengers. In order to be able to exit the world test successfully, it is necessary to correctly understand the Qur'an, which is a guide, and apply it to life. From this point of view, in our study titled "Gain and Loss in the Qur'an", we tried to reveal which situations will be lost and what will be lost for the human, based on verses that express gain and loss. Our study consists of introduction and three parts. In the introduction, we gave information about the importance, purpose, method and scope of the thesis. In the first part, we tried to reveal the dictionary meanings of these words and the meanings they express in the Qur'an by identifying the words that express gain and loss in the Qur'an. In the second part, we drew attention to the features that lead people to profit and the factors that lead to loss. In the third and last chapter, we tried to make our thesis more understandable by concretizing our thesis by means of the examples we chose from the stories of the Qur'an. We completed our thesis with results, bibliography and CV.

Key Words: Tefsir, Qur'an, gain, loss, felâh, hüsrân.

İÇİNDEKİLER

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	viii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş.....	1
Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	1
Araştırmanın Metodu ve Kapsamı.....	1
Kur'an-ı Kerim'de Kazancı ve Kaybı İfade Eden Kavramlar.....	2
Kazancı İfade Eden Kavramlar.....	2
Felâh (فلاح).....	2
Necât (نجاة).....	3
Fevz (فوز).....	4
Zafer (ظفر).....	5
Kesb (كسب).....	5
Ribh (ربح).....	6
Galebe (غلبة).....	6
Kaybı İfade Eden Kavramlar.....	7
Hüsrân (خسران).....	7
Helâk (هلاك).....	8
Haybet (خيبة).....	9
Hubût (حبوط).....	9
Husû' (خسوء).....	10
Teğâbün (تغابن).....	11
İKİNCİ BÖLÜM.....	12
Kur'an-ı Kerim'de Kazananların Başlıca Özellikleri.....	12
İman.....	12
İlim.....	16
İhlâs.....	17
Sâlih Amel.....	18
İyiliği Emretme Kötülükten Sakındırma.....	20
Adalet ve İhsan.....	23
Takvâ.....	24
Şükür.....	25

Tezkiye (Nefsi Arındırma).....	26
Allah'a ve Elçisine İtaat Etmek	28
Ahiret İnancı	30
Doğruluk	31
Sabır	32
Cihad.....	34
Kur'an-ı Kerim'de Kaybedenlerin Başlıca Özellikleri.....	36
Allah'ı ve Âyetlerini İnkâr Etme	36
Peygamberi İnkâr Etme.....	38
Allah'a Kavuşmayı (Ahireti) İnkâr Etme	38
Yalancılık.....	39
Dünyanın Süsüne Aldanma.....	40
Allah'a Kıydan Kenardan Dünyevi Çıkar İçin Kulluk Etme.....	43
Kötülüklerin İyiliklere Galip Gelmesi	44
Şeytanı Dost Edinme	44
Allah'ın Yoluna Engel Olma ve Onu Eğiltmek İsteme.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	47
Kur'an Kıssalarında Kazanç-Kayıp Sahneleri.....	47
Kıssalar Hakkında Genel Değerlendirme	47
Kur'an Kıssalarında Kazanç Sahneleri	48
Hatayı kabul edip tövbe etme (Hz. Âdem).....	48
İffetin galibiyeti (Hz. Yûsuf).....	49
Azların çoklara galip gelmesi (Tâlût ve Câlût).	51
Sabrı kuşanma (Hz. Eyyûb).	53
Kusuru kendinden bilme (Hz. Yûnus).	54
Gençliğe değer katma (Ashab-ı Kehf).	55
Meşru bir gaye için savaşma (Bedir gazvesi).....	56
Kur'an Kıssalarında Kayıp Sahneleri	57
Haksız yere cana kıyma (Hâbil-Kâbil).....	58
Hakka karşı direnme (Nûh kavmi).	59
Güç zehirlenmesi yaşama (Âd kavmi).	61
Kendini erişilmez görme (Semûd kavmi).	63
Ahlaken çökme (Lût kavmi).	64
Ticarete hile katma (Medyen ve Eyke kavimleri).....	65
İrkını yüceltme (İsrâiloğulları).....	66
Hâkimiyeti altındaki halka zulmetme (Firavun).	67

Zenginliğiyle övünme (Kârûn).....	69
Sonuç	70
Kaynakça	73
ÖZGEÇMİŞ.....	78

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

- b.** : Bin, ibn (oğlu)
Bk. : Bakınız
b.y. : Basım yeri yok
c. : Cilt
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz. : Hazırlayan, Hazırlayanlar
Hz. : Hazreti
md. : Madde, maddesi
nşr. : Neşreden, neşredenler
ö. : Ölümü, vefat tarihi
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallallâhu aleyhi ve sellem
Thk. : Tahkik eden
Trc. : Tercüme eden
vb. : Ve benzeri
v.dğr. : Ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kur'an-ı Kerim'de yer alan prensiplerin temel amacı, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamaktır. İnsan, dünya ve ahiret saadetini elde edebilmek için dini doğru anlayarak sağlam bir imana, sâlih amele ve güzel ahlaka sahip olmalıdır. İmtihan yurdu ve ahiretin tarlası olan dünya hayatı, bütün bu güzelliklerin kazanılacağı yerdir. İnsan bu dünyada ya Kur'an'ın rehberliğine tabi olup kazançlı çıkar ya da bu hidayet rehberine sırt çevirip telafisi mümkün olmayan bir kaybı yaşar.

Biz de bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'in kazanç-kayıp konusuna bakışını tespit etmeye çalışacağız. Kur'an'a göre çalışmaya değer olan kazanç nedir? Kazanan veya kaybedenler kimlerdir? Yüce Allah, kulları için hangi durumları kazanç, hangi durumları kayıp olarak tanımlıyor? Bu nevi soruların cevaplarını bulmayı amaçlıyoruz.

Maddi-manevi, şahsi-toplumsal, yakın-uzak diye nitelendirebileceğimiz kazanç-kayıp kavramlarına Kur'an merkezli bakacağız. Farklı durumlar için bu kavramların neyi ifade ettiklerini anlamaya çalışacağız.

Kazanç, kimileri için milyonları elde etmek, kimileri için canını kurtarmak, kimileri için ise değer verdiği şeyler uğrunda canından geçmek şeklinde tanımlanabilecek göreceli bir kavramdır. Yapılacak olan tanım, insanın kendince bazı şeylere yüklemiş olduğu değerler nispetinde farklılıklar arz edecektir. Ancak müslüman, insan ürünü birtakım değerlere göre değil indirilmiş yüce değerlere göre olgu ve olayları tanımlar. Bu sebeple gayemiz müslüman bireyin hayatına yön veren Kur'an'ın, bu göreceli durum için nasıl bir bakış açısı sunduğunu ortaya koymaktır.

Araştırmanın Metodu ve Kapsamı

Konumuzla ilgili daha önce yapılmış olan, ulaşabildiğimiz benzer çalışmalardan bazıları şunlardır: İsmail Taşpınar'ın "Kur'an-ı Kerim'deki 'Fevz' ve 'Felâh' kavramları çerçevesinde İnsanın Kurtuluşu", Durak Pasmaz'ın "Kur'an'da Felâh Kavramı", isimli makaleleri. Nurullah Dağ'ın "Kur'an'da Felâh Kavramının Din Eğitimi Açısından Tahlili",

Habip Gül'ün “Kur'an-ı Kerim'de Hüsrân Kavramının Semantik Analizi”, Doğan Eygün'ün “Kur'an'da Necât Kavramı” isimli yüksek lisans tezleri. Bu çalışmalara baktığımızda daha ziyade bir kavram tahlili niteliği taşıdıklarını görmekteyiz. Bizim yapacağımız bu araştırmamızda ise mihenk taşımız Kur'an-ı Kerim'in amacını ve insanoğluna mesajını öne alarak özü yakalamaya, kazanç ve kaybın neler olduğunu ortaya koymaya çalışmak olacaktır.

Tezimize, Kur'an'da kazanç ve kaybı ifade eden bazı kavramları tespit etmekle başladık. Bu kavramlardan hareketle konumuzla alakalı âyetleri belirleyip başlıklarımızı oluşturduk. Bu çerçevede öncelikle tefsirleri, hadis kitaplarını, lügatleri, müstakil ilmi eserleri, bilimsel makaleleri ve konu ile ilgili ansiklopedi maddelerini inceledik. Ayrıca konu ile ilgili internet kaynaklarından da yararlandık. Çalışmamız boyunca yer verdiğimiz âyet mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde hazırlanan Kur'an-ı Kerim Meali'nden istifade ettik.

Giriş bölümünde çalışmamızın önemi, amacı, metodu ve kapsamından bahsettik. Birinci bölümde Kur'an-ı Kerim'de kazanç ve kaybı ifade eden kavramları tespit ederek kelimelerin sözlük ve ıstılah manalarını ortaya koymaya çalıştık. İkinci bölümde Kur'an'da kazananların ve kaybedenlerin vasıflarını ele aldık. Üçüncü bölümde ise Kur'an kıssalarında kazanç ve kaybın örneklerinden bahsederek çalışmamızı tamamladık.

Kur'an-ı Kerim'de Kazancı ve Kaybı İfade Eden Kavramlar

Kazancı İfade Eden Kavramlar

Felâh (فلاح).

Felâh kavramı Arapçada “yarmak, tarlayı sürmek” manasına gelen ‘felh’ kökünden türemiş olup zafer, necât ve fevz kelimeleriyle eş anlamlıdır. Sözlükte arzu edilen şeyleri elde etme, istenmeyen şeylerden kurtulma, nimet, refah ve mutluluk içinde bulunma¹ gibi manalar taşır. Bir terim olarak felâh, dini ve ahlaki yükümlülükleri yerine getirmesi neticesinde kişinin dünyada elde edeceği başarı ve mutlulukla ahirette ulaşacağı ebedi kurtuluşu ifade eder. İnsanın böyle bir sonucu elde edebilmesinin, önüne çıkan engelleri aşması şartına bağlı olduğu dikkate alınırsa felâhın sözlük anlamı ile terim anlamı arasındaki bağlantı daha iyi netleşmiş olacaktır.²

¹ Mecduddin Muhammed b. Yakup Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, 8. Baskı, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2005), “flh” md., 234; Luvîs Ma'lûf, *el-Müncid fi'l-luğa ve'l-a'lam*, (Beyrut, ty.), “flh” md., 593.

² Ragîb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, Trc. Yusuf Türker, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), “flh” md., 1140; Adil Bebek, “Felâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 300.

Kur'an'da, Allah'ın tarafında olanlar felâha erenler diye takdim ediliyor.³ Bu takdimin yapıldığı Mücadele Sûresi'nin son âyetine baktığımızda felâha ermenin adeta bir tarifini görüyoruz. Şöyle ki felâha ermek, kulun Allah'tan razı, Allah'ın da ondan razı olması ve böylece ebedi cennete girmesi şeklinde anlaşılabilir.⁴ Bununla beraber Hz. Musa'nın sihirbazlarla girdiği mücadelenin anlatıldığı bölümde felâh kelimesi girilen mücadelede üstün gelmeyi, başarılı olmayı ifade eder şekilde kullanılmıştır.⁵

Felâh kavramı zafer ve emeline ulaşmak anlamlarını da ifade eder. Bu da dünyevi ve uhrevi olmak üzere iki kısımdır. Dünyevi felâh zenginlik şeref ve itibar gibi dünya hayatını güzelleştiren mutluluğu elde etmek; uhrevi olan ise dört şeyi kazanmaktır. Bunlar yokluğu olmayan ebedilik, fakirliği bulunmayan zenginlik, zilltsiz bir şeref, cehaletin bulaşmadığı bir ilimdir. Özetle felâh, kişinin saadet ve selamet içerisinde olup umduğuna nail, korktuğundan emin olarak kurtuluşa ermesidir⁶ diyebiliriz.

Ezanda yer alan “Hayye ale'l-felâh” çağrısının anlamı da: “Haydin ebedi cennete, umduğunuzu elde edip kurtuluşa ermeye”dir. Ezan ile insanlar bir taraftan namaza çağrılırken diğer taraftan da onlara Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in O'nun elçisi olduğu günde beş vakit duyurulmuş olur.⁷

Necât (نَجَاة).

Arapçada necâ fiilinin mastarı olan ‘necâ’ ve ‘necât’ kelimesi sözlükte bir şeyden kurtulmak anlamındadır.⁸ ‘necâ’, ‘necve’ ve ‘mencâ’ ise yüksek yer demektir.⁹ Râgıb el-İsfahânî (ö. V./XI. Yüzyılın ilk çeyreği), necât kelimesinin asıl itibariyle bir şeyin diğerinden ayrılması anlamında olduğunu belirtir.¹⁰

Kur'an'da necât mastarından türeyen kelimeler 84 yerde geçer.¹¹ Bu kelimelerin çoğu, ‘kurtarmak’ anlamındaki ‘tenciye’ ve ‘incâ’ mastarından türemişlerdir. Daha ziyade dünyevî sıkıntı, meşakkat ve gamdan kurtarma için kullanılan bu kelimeler, iki yerde ahiret azabından kurtarma anlamındadır.¹² Mü'min sûresi 41. âyetinde geçen ‘necât’ kelimesiyle

³ el-Mücadele, 58/22.

⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, (Daru Sâdır, Beyrut), “flh” md., 15: 304.

⁵ Tâhâ, 20/64.

⁶ İsfahânî, *Müfredât*, “flh” md., 1140; Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kuba Yayınları, 1997), 6:181-182; İsmail Taşpınar, “Kur'an-ı Kerim'deki ‘Fevz’ ve ‘Felâh’ Kavramları Çerçevesinde İnsanın Kurtuluşu,” *Uluslararası Müslüman-Hristiyan Diyalog Sempozyumu*, (İstanbul 2006), 19.

⁷ Durak Pusmaz, “Kur'an'da Felâh Kavramı.” *Marîfe Bilimsel Birikim*, (Kış 2011): 25.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “ncv” md., 15: 304; Ma'lûf, *Müncid*, “ncv” md., 793.

⁹ Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “ncv” md., 1337.

¹⁰ İsfahânî, *Müfredât*, “ncv” md., 1409; Pusmaz, “Kur'an'da Felâh Kavramı”, 27.

¹¹ Muhammed Fuad Abdulkâfi, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 2.baskı, (Kahire: Daru'l-Hadis, 1988), 689; Mahmut Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2016), “ncv” md., 502.

¹² Pusmaz, “Kur'an'da Felâh Kavramı”, 27.

peygamberlerin insanları kurtuluşa çağırdığı bildirilmiş, bir sonraki âyette ise adeta necâtın tanımı olarak: “...Ben ise sizi mutlak güç sahibine, çok bağışlayana (Allah’a) çağırıyorum.”¹³ buyurulmuştur.

Kur’an-ı Kerim’de “kurtarma” manasına gelen “necât” kelimesinin üç farklı kullanımını görmek mümkündür. İlk olarak inananların firavunun elinden kurtarılmalarını¹⁴ ifade eder şekilde ‘dünyevi kurtuluş’ manasında kullanılmıştır. İkinci olarak peygamberlerin ve onlara tabi olanların helak olmaktan kurtulmalarını¹⁵ ifade eder şekilde ‘hem dünyevi hem uhrevi’ kurtuluş manasında kullanılmıştır. Son olarak Meryem sûresinde olduğu gibi cehennem azabından kurtuluşu¹⁶ ifade eder şekilde ‘uhrevi kurtuluş’ manasında kullanılmıştır.

Fevz (فوز).

Fevz kelimesi kurtulmak, kurtuluşa ermek, kazanmak demektir.¹⁷ Fevz helâkin zıddı olduğu gibi helâk olma, ölme anlamına da gelmektedir.¹⁸ İsfahânî bu anlamı, ölen bir kimse için fevz ifadesi kullanıldığında o kişinin, dünya hayatı dikkate alınırsa helâk olduğu ama bu dünya sıkıntılarında kurtulup ahiretteki nimetlere kavuştuğu dikkate alınırsa bunun bir kurtuluş olduğu şeklinde yorumlamıştır.¹⁹

“f-v-z” kökünden türeyen kelimeler Kur’an’da otuz yerde yer alır.²⁰ Kur’an’a göre cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulanlar,²¹ Allah ve elçisine itaat edenler,²² Allah’ın kendilerinden razı oldukları ve Allah’tan razı olanlar, cehennemden kurtulup Allah’ın engin rahmetine nail olanlar,²³ dünyada iken bağışlanmak için dua eden ve inkârcıların alayına maruz kalan kimseler fevz bulup kurtuluşa ereceklerdir.²⁴ İşte bu şekilde kurtuluşa erene ‘fâiz’ (ç. fâizûn) denir.²⁵

¹³ el-Mü’min, 40/42.

¹⁴ el-Bakara, 2/49; es-Sâffât, 37/115.

¹⁵ el-A’râf, 7/72; Fussilet, 41/18; Yûnus, 10/103; el-Kamer, 54/34-35.

¹⁶ Meryem, 19/72.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “fvz” md., 5: 392; Ma’lûf, *Müncid*, “fvz” md., 598; Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, “fvz” md., 382.

¹⁸ Fîruzâbâdî, *Kâmûsü’l-Muhît*, “fvz” md., 520.

¹⁹ İsfahânî, *Müfredât*, “fvz” md., 582; Adil Bebek, “Fevz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 506.

²⁰ Muhammed Fuad, *el-Mu’cemü’l-Müfehres*, “fvz” md., 527; Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, “fvz” md., 382.

²¹ Âl-i İmrân, 3/185.

²² el-Ahzâb, 33/71.

²³ el-Mâide, 5/119.

²⁴ el-Mü’minûn, 23/109-111.

²⁵ Pasmaz, “Kur’ân’da Felâh Kavramı”, 27.

Kur'an-ı Kerim'de kebir,²⁶ azim,²⁷ mübin sıfatlarıyla tavsif olunan fevz terimi Allah'ın rahmetiyle bezenmiş büyük ve apaçık bir başarıyı ifade etmekte olup ilgili âyetlerde iman ve sâlih amel, Allah'ın rahmetine nail olmak ve kurtuluş için en önemli reçete olarak sunulur.²⁸

Zafer (ظفر).

Kazanmayı ifade eden diğer bir kelime 'zafer' kelimesidir. "Zafire" fiilinin mastarı olup isim olarak da kullanılan 'zafer', sözlükte, istenilen şeyi elde etmek,²⁹ düşmanı yenip ona karşı üstünlük sağlamak anlamına gelir.³⁰ Kur'ân'da bu kökten iki kelime gelir. Birincisi isim olan 'tırnak' anlamındaki 'zufur';³¹ diğeri ise "galip getirdi, üstün kıldı" anlamındaki 'ezfera'³² fiilidir.³³

Kur'an'da, çalışma ve çabalama kuldan istenirken başarının Allah'a ait olduğu vurgulanır.³⁴ Bu hakikatin tezahürü ile "gayret bizden tevfik Allah'tandır" sözü inanan insanlar arasında bir darbimesel olmuştur. Necm sûresi 39. âyette de insan için sadece çalıştığının, çabaladığının karşılığının olduğu vurgulanmaktadır. Bu, hem dünya hem de ahiret için bu şekildedir.

Kesb (كسب).

Kesb, kazanmak, elde etmek,³⁵ rızık talep etmek³⁶ manalarına gelen "kesebe" fiilinden türemiş bir kelime olup elde edilen maddi veya manevi şeyi ifade eder.³⁷ Ancak bu kazanımlar kişinin tamamen lehine olan durumlar olmayıp bazen de aleyhine olabilmektedir.³⁸

Kur'an-ı Kerim'de kesb kökünden türemiş 67 kelime bulunmaktadır.³⁹ Bu âyetlerde belirtilen hususlardan biri herkesin kazandığı iyiliklerin kendi lehine ve herkesin iktisab ettiği kötülüklerin o kişinin aleyhine olacağıdır.⁴⁰ Maddi ve manevi her türlü kazanımın ahirette bir karşılığı vardır.

²⁶ el-Burûc, 85/11.

²⁷ el-Ahzâb, 33/71.

²⁸ el-Câsiye, 45/30.

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "zfr" md., 4: 519.

³⁰ Ma'lûf, *Müncid*, "zfr" md., 480.

³¹ el-En'âm, 6/146.

³² el-Fetih, 48/24.

³³ İsfahânî, *Müfredât*, "zfr" md., 314; Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lüğati*, "zfr" md., 325; Pasmaz, "Kur'ân'da Felâh Kavramı", 28.

³⁴ Örneğin bk. en-Nasr sûresi; Hûd, 11/88.

³⁵ Ma'lûf, *Müncid*, "ksb" md., 684.

³⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "ksb" md., 1: 716; Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, "ksb" md., 130.

³⁷ Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lüğati*, "ksb" md., 434.

³⁸ İsfahânî, *Müfredât*, "ksb" md., 1262.

³⁹ Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, 604; Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lüğati*, "ksb" md., 434.

⁴⁰ el-Bakara, 2/286.

Ahirette karşılaşılabilecek olan mükâfatlar veya cezalar insanların yapıp ettikleri iyi ve kötü amellerin sonuçlarıdır. İnsan ancak kendi işlediği iyiliklerin mükâfatını alacaktır. Veya bunun tam tersi yaptığı kötülüklerin cezasını çekecektir.⁴¹

Sonuç olarak kesb kelimesi, çalışmamızın konusu olan kazancı veya kaybı doğrudan ifade etmeyip belki neticesi itibariyle konumuzla alakalıdır diyebiliriz. Yani elde edilen şeyler/kazanımlar insanı bir kazanca veya kayba götürebilir.

Ribh (ربح).

Rabiha, kazanmak, kâr elde etmek, ticarete kazançlı çıkmak manalarına gelir.⁴² Kelimenin temel anlamı bu olmakla beraber mecazî olarak: bir işin, o işi yapan kişiye dönen her türlü semeresi, meyvesi anlamında kullanılır.⁴³ Ribh, ana malın üzerine gelen fazlalık, yani kâr demektir.⁴⁴ Rabiha kelimesi Kur'an'da sadece bir yerde geçmektedir.⁴⁵

Bakara sûresi 16. âyette: “İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.” buyurulmaktadır. Ribh, hidayeti elde etme imkânına sahip oldukları halde ona sırt çevirip dalâlete sapanların kaybettikleri kazançtır. Bir insanın ticaretteki hedefi hem sermayesini korumak hem de kâr elde etmektir. Allah'ın hak dininden uzaklaşarak dalâlete sapanlar, insanın fitratına uygun olması hasebiyle adeta onun için bir sermaye hükmündeki hidayeti ve onunla elde edilebilecek bütün kazançları kaybetmişlerdir.⁴⁶

Rabiha kelimesi her ne kadar kazanç manasına gelse de bu âyette olumsuzluk edatıyla birlikte kullanılarak, hidayeti verip karşılığında dalaleti satın alanların kazanma, kârlı çıkma ihtimallerinin olmadığını ifade etmektedir.

Galebe (غلبة).

Galebe: galip, üstün gelmek, cebir ve kuvvetle yenmek, zorla boyun eğdirmek ya da hâkim olmak anlamlarına gelir.⁴⁷ İsm-i faili ‘galib’, ism-i mef'ulü ‘mağlûb’ şeklindedir.⁴⁸

⁴¹ Ebu'l-Alâ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, Trc: M. Han Kayani v.dğr., (İstanbul: İnsan yayınları, 1996), 1: 229.

⁴² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “rbh” md., 2: 442; Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “rbh” md., 218; Ma'lûf, *Müncid*, “rbh” md., 244; Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati*, “rbh” md., 219.

⁴³ İsfahânî, *Müfredât*, “rbh” md., 588.

⁴⁴ Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmidî't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Trc. Muhammed Coşkun v.dğr. (İstanbul: Mega Yayıncılık, 2016), 1: 214.

⁴⁵ Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres*, 299; Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati*, “rbh” md., 219.

⁴⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 214-216.

⁴⁷ İsfahânî, *Müfredât*, “ğlb” md., 1081; Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “ğlb” md., 121; Ma'lûf, *Müncid*, “ğlb” md., 556.

⁴⁸ Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati*, “ğlb” md., 363.

Ayrıca “*Rahmetim gerçekten gazabıma galiptir.*” hadisinde geçen ‘tağlibu’ kelimesi Allah’ın rahmetinin genişliğine ve mahlûkata şamil olduğuna işaret etmektedir.⁴⁹

Galebe kelimesi Kur’an-ı Kerim’de bir devletin diğerini veya bir ordunun başka bir orduyu yenmesi, mağlup etmesi anlamında kullanılmıştır. Rûm sûresinde bu manadaki kullanımı görmek mümkündür: “*Rumlar, yakın bir yerde yenilgiye uğratıldılar. Onlar yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir.*”⁵⁰ Bu âyetlerde ‘yenilgiye uğramak’ ve ‘galip gelmek’ şeklinde meal verilen kelimeler ‘galebe’ mastarından türemiş kelimelerdir.

Bu mamanın yanı sıra galebe kelimesinin Kur’an’da farklı manalardaki kullanımına rastlamak mümkündür. Mesela bu kelime “*Bunun üzerine onlar iplerini ve değneklerini attılar ve “Firavun’un gücüyle elbette bizler üstün geleceğiz” dediler.*”⁵¹ âyetinde bir müsabakada galip gelmeyi ifade etmektedir.

Mücâdele sûresinde şeytan ve taraftarlarının Allah ve Resulüne karşı giriştikleri mücadelede hüsrana uğrayacakları bildirilmiştir. Buna mukabil Allah ve elçilerinin galip geleceği yine bu kelime ile ifade edilmiştir.⁵² Buradan hareketle ‘galebe’ kelimesin Kur’an’da ‘hüsrân’ kelimesinin zıddı olarak kullanıldığı ve daha ziyade bu dünyadaki galibiyeti ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Son olarak Kur’an’da bu kelimenin, “*Onlar da şöyle derler: “Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük ve sapık bir toplum olduk.*”⁵³ âyetinde olduğu gibi insanın îtikâden sapkınlık ve kötü amel⁵⁴ ile kendi kendisini mağlup edişini ifade eder kullanımı da vardır.

Kayı İfade Eden Kavramlar

Hüsrân (خسران).

Hüsrân kavramı, “ha-si-re” fiilinden türetilmiş olup en genel anlamıyla “zarar- ziyan” anlamında kullanılan bir mastardır. Bu kavramın sözlük anlamları incelendiğinde sapıtmak, şaşırarak, aldanmak, helâk olmak, bir şeyin eksilmesi, ticarete zarar etmek gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Ticarete sermayesini kaybeden tüccara “hâsir” yani “müflis tacir” denilir. Kârsız alışveriş için de “ha-si-re” ifadesi kullanılır.⁵⁵

⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “ğlb” md., 1: 651.

⁵⁰ er-Rûm, 30/2-3; Ayrıca Bkz: el-Bakara, 2/249; Âl-i İmrân, 3/12; el-Enfâl, 8/48, 65.

⁵¹ eş-Şuarâ, 26/44.

⁵² el-Mücâdele, 58/19-21.

⁵³ el-Mü’minûn, 23/106.

⁵⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4: 668.

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “hsr” md., 4: 239; Ma’lûf, *Müncid*, “hsr” md., 178.

Bu kelimenin, sözlük anlamı dışında bir de terim anlamları vardır. İslam'da felâh kavramı sadece dünyevi refahı değil, gerçek yaşam yeri olan ahireti de kapsadığı gibi, hüsrân da sadece dünyevi başarısızlığı değil, ahiretteki başarısızlığı da kapsamaktadır.⁵⁶ Bunun yanında tartıyı eksik tutmak (eksik tartmak) manasını ifade eden kullanımı da vardır.⁵⁷ Ayrıca “*Öyle ise bu hüsrân dolu bir dönüştür, dediler.*”⁵⁸ âyetinde geçen hüsrân kelimesine “faydası olmayan, zararlı, ziyanlı” anlamı verilmiştir.⁵⁹

Hüsrân hem dünya hem de ahiret kaybını ifade etmektedir. Dünyadaki kaybın en ileri seviyesi düşmana boyun eğmek, ona muhtaç duruma düşmektir. Ahiretteki kayıp ise bundan çok daha çetindir. Zira ebedi bir mükâfatı kaybedip bitmek tükenmek bilmeyen bir cezaya uğramak insanın başına gelebilecek en büyük kayıptır.⁶⁰

Zümer sûresi 15. âyette hüsrân kelimesinin adeta bir tanımı yapılmaktadır. Orada hüsrâna uğrayanların, kendilerini ve ailelerini kıyamet gününde hüsrâna sokanlar oldukları vurgulu bir şekilde söylenmiştir.⁶¹ Hüsrâna uğrayanlar, Allah'ın insanlara verdiği türlü türlü nimetleri akıllıca kullanmayıp zayi edenlerdir. Onlar, verenin Allah olduğunu unutup mîzanı (hesabı) yok farz ederek, hesaba çekilmeyeceklerini zannederek Allah'ın kendilerine bahsettiği tüm sermayeyi ziyan edenlerdir. Sadece kendilerini değil eşlerini, dostlarını ve akrabalarını da yanlış itikatları sebebiyle zarara sokanlardır.⁶²

Helâk (هلاک).

Helâk, lügatte kötü bir şekilde ölmek manasına gelmektedir.⁶³ Korku ve fakr anlamında da kullanılmıştır. Kur'an'da helâk, ölüm, azap etme, kaybetme ve fesad olmak üzere dört anlamda kullanılır. Diğer taraftan helâk kavramının değişik bablardaki kullanımlarında ön plana çıkan “kendi kendini tehlikeye atmak” anlamı ile “kırmak ve düşmek” anlamı birlikte değerlendirilirse “he-le-ke” kökünün, bilinçsiz davranarak kendini tehlikelere atan şeyin, sonuçta istenmeyen durumlara düşeceği, kırılıp döküleceği ve özelliğini kaybedeceği anlamlarını çağrıştırdığı da anlaşılmaktadır.⁶⁴

Helâk edilmenin nübüvveti inkârla yakın ilgisinin bulunduğunu Kur'an'dan öğrenmekteyiz. Daha sonra “*Rabbimiz! Bize bir peygamber gönderseydin de, alçalıp rezil*

⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 7: 103.

⁵⁷ er-Rahmân, 55/9.

⁵⁸ en-Nâziât, 79/12.

⁵⁹ Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “hsr” md., 384.

⁶⁰ Fahreddîn er-Râzî, Muhammed b. Ziyâuddîn Ömer b. el-Hüseyn el-Kureşî, *Tefsîrü'l-Fahri'r-Râzî, Tefsîrü'l-Kebir Mefâtîhu'l-Ğayb*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1. Baskı, 1981), 8: 138.

⁶¹ ez-Zümer, 39/15.

⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 5: 102.

⁶³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “hık” md., 10: 503; Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “hık” md., 958.

⁶⁴ Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helâk Oldular*, (İzmir: Akademi yayınları, 2007), 69.

olmadan önce âyetlerine uysaydık”⁶⁵ diye mazeret beyan etmemeleri için, bir peygamber gönderip o topluluğu uyarmadıkça helâk etmemiştir.⁶⁶ Helâk edilen kavimlerde ise zulüm vasfı belirgin olarak kendini göstermektedir.⁶⁷ Helâk sadece inançtaki sapma ile olmaz. Onu takip eden ameli sapma ile birlikte gerçekleşir. İman tasavvurundaki az bir sapma, amelde derin inhiraflara yol açabilmektedir.

Haybet (خيبة).

Kur’an’da kaybı ifade için kullanılan kelimelerden biri de “haybet”tir. Hâbe, sözlükte: başarısız olmak, kaybetmek, ziyana uğramak, istenilen şeye ulaşamamak gibi anlamlara gelir.⁶⁸ Bu niteliklere sahip olan kişiye de “hâib” denir.⁶⁹ Haybet, bir talebin, isteğin veya arzunun bir daha ulaşılması mümkün olmayacak şekilde kişiden uzaklaşması, gitmesidir.⁷⁰ Şems sûresi 9 ve 10. âyetlerinde nefsini temizleyip arındırarak yücelten kimsenin felâha, ebedi kurtuluşa ereceği, onu kirletip günahlarla alçaltan kimselerin ise zarar edip hüsrâna uğrayacakları vurgulanmaktadır. Âyette hâbe fiili, “hüsrâna uğrama, zarar etme, isteğine kavuşamama” anlamında, “eflehe”nin zıddı olarak kullanılır.⁷¹

Kur’an’da, hâbe kelimesinin, peygamberlerin davetine karşılık inatla meydan okuyanların dünyada kaybetmeleri⁷² anlamında ‘dünyevi kaybı’ ifade eder kullanımının yanında Allah’a boyun eğmeyip zulmü yüklenmek⁷³ ve nefsini kötülöklere gömüp kirletmek⁷⁴ suretiyle ‘uhrevi bir kaybı’ da ifade eder kullanımı vardır.

Hubût (حبوط).

Sözlükte boşa çıkmak, neticesiz olmak, hükmü kalmamak⁷⁵ manaları verilen ‘habita’ fiili su kuyusunun suyunun kaybolduğunu ifade için kullanıldığında o kuyunun tekrar eski haline dönmeyeceğini bildirir.⁷⁶ Buradan hareketle bu kelimenin, telafisi mümkün olmayan bir kaybı ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Habita kelimesi Kur’an-ı Kerim’de amel kelimesiyle birlikte zikredilmiştir.⁷⁷ Amellerin boşa gitmesi, heder olmasını ifade etmektedir. Bu, hem dünyevî hem de uhrevî

⁶⁵ Tâhâ, 20/134.

⁶⁶ el-İsrâ, 17/15.

⁶⁷ Yûnus, 10/13.

⁶⁸ Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “hyb” md., 82.

⁶⁹ Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, “hyb” md., 193; Pasmaz, “Kur’ân’da Felâh Kavramı”, 31.

⁷⁰ İsfahânî, *Müfredât*, “hyb” md., 519.

⁷¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (İstanbul: Zehra Yayınevi, t.y.), 9: 243.

⁷² İbrahim, 14/15.

⁷³ Tâhâ, 20/111.

⁷⁴ eş-Şems, 91/10.

⁷⁵ Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, “hbt” md., 662; Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, “hbt” md., 145.

⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “hbt” md., 7: 272; Ma'lûf, *Müncid*, “hbt” md., 114.

⁷⁷ el-Mâide, 5/53; el-En‘âm, 6/88; el-Ahzâb, 33/19; ez-Zümer, 39/65; Muhammed, 47/32.

kaybı kapsamaktadır: “Onlar, amelleri, dünyada da, ahirette de boşa gitmiş kimselerdir. Onların hiç yardımcıları da yoktur.”⁷⁸

İsfahânî, amellerin boşa çıkmasının üç farklı şekilde olacağını söyler: İlk olarak amel dünyevi ise yani sadece dünya için yapılmışsa kıyamette hiçbir fayda vermez. İkincisi, amel uhrevidir yani ahiret kazancı için yapılmıştır ancak kişi yaptığı işte Allah’ın rızasını gözetmediğinden ameli boşa gitmiştir. Üçüncüsü ise yapılan iş güzel bir iştir, makbul bir ameldir ama amel sahibinin günahları karşısında hafif kalır. Bu durumda da amel boşa gitmiş sayılır.⁷⁹

Husû’ (خسوء).

Kelime anlamı olarak kovmak def etmek⁸⁰ anlamlarına gelen “Hasee” kelimesi hor ve hakir görülmeyi de barındıran aşağılanmayı ifade eder.⁸¹ Yüce Allah kâfirleri vasfederken şöyle buyurmuştur: “Aşağılık içinde kalın orada, artık benimle konuşmayın!”⁸² Burada “Aşağılık içinde kalın” şeklinde meal verilen “ihseu” ifadesi başka meallerde de “hor ve hakir şekilde kalın”⁸³, “sürünün orada; kesin sesinizi”⁸⁴, “kalın kaldığınız yerde (bu bayağılığınızla)”⁸⁵, “zillet içerisinde susup oturun”⁸⁶ şeklinde çevrilerek aslında fiilin barındırdığı aşağılama vurgusu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Hatta Zemahşerî (ö. 538/1144), bu ayetin tefsirinde üzerine hamle yapılan bir köpeğin sinmesine atıfta bulunarak “Sinin itler gibi” ifadesini kullanır.⁸⁷

Bu kelime başka bir âyette, cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin uğramış oldukları alçaltıcı kaybı ifade eder şekilde şöyle gelmiştir: “Biz onlara, “Aşağılık maymunlar olun” demiştik.”⁸⁸ Bu âyette de yine aşağılama ve kovma manası vardır.⁸⁹

Kelimenin yorgun ve bitap düşme anlamına Mülk sûresi 4. âyette rastlıyoruz: “Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir.” Burada hasee kelimesi, Allah’ın yaratmasında bir kusur arayan gözün ne

⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/22; Ebu’l-Berekât Hafızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Tefsîru’n-Nesefî (Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vil)*, (Beyrut: Daru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1998), 1: 245.

⁷⁹ İsfahânî, *Müfredât*, “hbt” md., 367.

⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “hse” md., 1: 65; Fîruzâbâdî, *Kâmûsü’l-Muhît*, “hse” md., 39; Ma’lûf, *Müncid*, “hse” md., 178.

⁸¹ İsfahânî, *Müfredât*, “hse” md., 485; Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, “hse” md., 179.

⁸² el-Mü’minûn, 23/108.

⁸³ İsfahânî, *Müfredât*, “hse” md., 485.

⁸⁴ Mustafa Öztürk, *Kur’an-ı Kerim Meali -Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri-*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 480.

⁸⁵ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, Trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 2: 702.

⁸⁶ Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 3: 464.

⁸⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4: 668.

⁸⁸ el-Bakara, 2/65.

⁸⁹ Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vil*, 1: 96.

hale düşeceğini ortaya koymaktadır; sadece basit bir yorgunluk değil ziyana uğramış ve aşağılanmış bir hale döneceği vurgulanmaktadır.

Teğâbün (تغابن).

“ğ-b-n” kökünden türemiştir. Kur’an’da sadece bir yerde geçen⁹⁰ teğâbün kelimesi karşılıklı birbirini aldatma ve aldanma manasına gelir.⁹¹ Bulunduğu sûreye ismini veren bu kelime Teğâbün Sûresi 9. âyette “*Yevmü’t-teğâbün*” şeklinde geçmektedir. Kıyametle ilgili bağlamda yer alan bu âyette aldanma günü diye tercüme edilebilecek olan bu terkinin kıyamet gününü ifade ettiği anlaşılır.⁹²

Kıyamet gününe, dünyada kendilerini üstün zanneden birtakım kişilerin aslında alçak oldukları ve dünyada küçük görülen bazı şahsiyetlerin o gün gerçek manada üstün kişiler oldukları anlaşılacağından “aldanma günü” denmiştir. Kimin kaybedip kimin kazandığı ancak o gün görülecektir. Kimin hakkının kime geçtiği, kimlerin haklarının gasp edildiği, kandırılanların kimler olduğu, kendini akıllı zannedip kurnazlık yapanların gerçekten akıllı olup olmadıkları o gün ortaya çıkacaktır.⁹³

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), teğâbün kelimesi için ticaretle alakalı, aldanma manasını ifade eden ğabn kökünden türemiş bir kelime olduğuna vurgu yapar. Buradan hareketle, Allahu Teala ahiretlerini dünyaları için harcamaları ve hidayeti verip dalâleti satın almaları sebebiyle bu kelimenin Kur’an’da kâfirlerin durumunu ifade etmek için kullanıldığını belirtir.⁹⁴

Dünya hayatının ticarete benzerlik hususu başka âyetlerle desteklenebilir. Saf sûresi 10. âyette Allah bizleri azaptan kurtaracak şeyleri ticaret kelimesi ile ifade etmiştir. Yine Tevbe sûresi 111. âyette mü’minlerin, kendi canlarını ve mallarını, cenneti elde etme karşılığında sattıkları bildirilmiştir. Neticede her ne kadar ticarete has bir kavram olsa da teğâbün kelimesi dünya ticarethanesinde aldanmaları ifade etmektedir.

Muhammed Esed (ö. 1992), “*Yevmü’t-teğâbün*” terkinin “*Kazanç ve kayıp günü*” şeklinde tercüme etmiştir.⁹⁵ Zira Teğâbün sûresinin 9. ve 10. âyetleri sırasıyla kazanan ve kaybedenleri ortaya koymaktadır. Bu âyetlerde Allah’a inanıp iyi ve doğru işler yapanların kötü işlerinin silineceği ve cennet ile mükâfatlandırılacakları, hak dini inkâr edip Allah’ın mesajını yalanlayanların ise cehennem ile cezalandırılacakları bildirilmektedir.

⁹⁰ Muhammed Fuad, *el-Mu‘cemü’l-Müfehres*, 496.

⁹¹ Ma‘lûf, *Müncid*, “ğbn” md., 544; Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lügati*, “ğbn” md., 358.

⁹² İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, “ğbn” md., 13: 310; Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 6: 347.

⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 6: 347.

⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 30: 24.

⁹⁵ Esed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, 3: 1154.

İKİNCİ BÖLÜM

Kur'an-ı Kerim'de Kazananların Başlıca Özellikleri

Dünya hayatının insanlar için kazanç ve kayıp olmak üzere iki ihtimali barındırdığını veciz bir şekilde ifade eden âyetlerden biri şüphesiz Yûnus sûresinin 108. âyetidir: “*De ki: “Ey insanlar, size Rabbinizden gerçek (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola girerse, ancak kendisi için girer. Kim de sarparsa ancak kendi aleyhine sarparsa. Ben sizden sorumlu değilim.”* Hak ve hakikatin geldiği yer Rab olunca muhataplar için “neden şunu da şöyle yapmadın” kabilinden itirazların kapısı kapatılmıştır. Bundan sonrası için ya hak olana tabi olup kurtulmak ya da batıla saplanıp zarar olmak vardır. Kişi her ne yaparsa sadece kendi lehine veya aleyhine yapar. Yüce Allah hakkı açıklayıp ortaya koyduktan sonra tercihi insana bırakmıştır.⁹⁶

Kur'an-ı Kerim incelendiğinde Yüce Allah'ın insanlar için kazanç vesilesi olacak konuları sıraladığı görülür. Örneğin cennet kazancını elde edecek kulların nitelikleri açıklanırken Allah, onlara ait vasıflar üzerinde durmakta ve bu konuda bazı özellikleri sıralamaktadır.

İnsanoğlunun kazançlı çıkabilmesi için birtakım sebepler vardır. Bu sebeplere bir düzen ve disiplin içinde uymak gerekir. Bunun için de kurtuluşa erdirici yolların neler olduğunun bilinmesi bir ihtiyaçtır. Bu amaca yönelik olarak biz burada kurtuluşa götüren yollar nelerdir, hangi ameller işlenirse kurtuluş imkânı elde edilebilir, sorularının cevaplarını aramaya çalışacağız.

İman

“Güven içinde bulunmak” anlamına gelen “emn (emân)” kökünden türemiş olan iman, kelime olarak “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” manasına gelir.⁹⁷ İnanan, iman eden kişiye mü'min denilir.⁹⁸ İmanın kök anlamlarından biri güven olduğu için Allah'a iman ettiğini iddia eden kişinin Allah'a güvenmesi ve eylemlerinde bunu ortaya koyması gerekir. İman aynı zamanda iddiadır ve mü'min olma iddiasının imanın dert ve dava edinilerek ispatlanması gerektiği Kur'an'dan anlaşılmaktadır. Bu meyanda bir âyette mü'min şu şekilde tanımlanmaktadır: “*Mü'minler ancak, Allah'a ve Resûlüne iman eden, ondan sonra asla*

⁹⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 3: 352.

⁹⁷ İsfahânî, *Müfredât*, 90. Mustafa Sinanoğlu, “İmân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22:214.

⁹⁸ Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lüğati*, 71.

*şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte (iman sözlerinde) doğru olanlar onlardır.”*⁹⁹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), imanın terim anlamını şu şekilde açıklar: Dini manada iman, dalga dalga kapsama alanı genişleyen bir tasdiktir. Bu tasdik alanının merkezinde Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun kulu ve resulü olduğuna inanmak yer alır. Bu alan bir derece genişleyerek ahireti içine alır. Bir sonraki aşamada meleklerle, kitaplara, peygamberlere, kıyamet gününe, kaza ve kadere, öldükten sonra dirilmeye iman bu tasdik alanına dâhil olur. Bu halkaların sonuncusu ve en kapsayıcı olanı, Kur'an ve Sünnet ile kesin bir şekilde bize ulaşan haber ve hükümlerin her birine Allah ve Resul'ünün tarif ettiği şekilde inanmaktır.¹⁰⁰

Kur'an-ı Kerim'de mü'minler, Allah anıldığında kalpleri ürperen, O'nun âyetleri okunduğunda imanları artan, yalnızca Rablerine tevekkül eden yani her işinde yalnızca O'na yönelen ve O'ndan başkasından korkmayan kişiler olarak nitelenirler.¹⁰¹ Ayrıca onların, Allah'tan başkasına tapmamak, haksız yere cana kıymamak ve zina etmemek gibi yasaklara riayet ettikleri anlatılır.¹⁰² Bunun yanında tövbe ettikleri, ibadet ettikleri, hamd ettikleri, oruç tuttukları, rükû ve secde ettikleri, iyiliği emredip kötülükten alı koydukları, Allah'ın koyduğu sınırları korudukları vb. niteliklerinden bahsedilir.¹⁰³

Kur'an'da kurtuluşa erenlerin özelliklerinin açıkça belirtildiği âyetler, şüphesiz Mü'minun sûresinin ilk âyetleridir. Bu âyetler, aynı zamanda daha sonraki özellikleri de içerecek şekilde adeta mü'minin bir tanımı gibidir.¹⁰⁴ Allah bu âyetlerde mü'minlerin, gerçekten kurtuluşa ermiş olduklarını belirtir ve kurtuluşa eren mü'minlerin özelliklerini şu şekilde sıralar: Onlar, namazlarında huşu içindedirler, faydasız işlerden, boş sözlerden yüz çevirirler, zekât vermek için çalışırlar, iffetlerini korurlar, emanetlerine riayet edip verdikleri sözü tutarlar ve namazlarına gereği üzere devam ederler.¹⁰⁵ Bu özellikler sıralanırken sözün namazla başlayıp namazla bitiyor olması ilgili âyetlerin kişiyi ahlaklı ve duyarlı olmaya ayrıca zekât verecek zenginliğe ulaşmak için sürekli bir aktiviteye çağırması iman ile amel arasındaki kuvvetli bağı da ortaya koymaktadır.

⁹⁹ el-Hucurât, 49/15.

¹⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1: 170.

¹⁰¹ el-Enfâl, 8/2; Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd el-Beğavî, *Tefsîru'l-Beğavî Me'âlimü't-tenzil*, (Dâru Tayyibe, 1989), 3: 326.

¹⁰² el-Furkân, 25/68.

¹⁰³ et-Tevbe, 9/112.

¹⁰⁴ İsmail Taşpınar, "Kur'an-ı Kerim'deki 'Fevz' ve 'Felâh' Kavramları Çerçevesinde İnsanın Kurtuluşu," *Uluslararası Müslüman-Hıristiyan Diyalog Sempozyumu*, (İstanbul 2006): 19.

¹⁰⁵ el-Mü'minûn, 23/1-9.

İnsanı diğer canlılardan ayıran nitelikleri nazarı dikkate alındığında, onun yalnızca bu dünya için yaratılmadığı anlaşılır. Yukarıda zikredilen özellikler, insanda var olan istidadın tam manasıyla gelişip kemâle ermesini sağlayacak ve onu cennete varis konumuna taşıyacaktır.¹⁰⁶ İnsan, iman ve istikamet üzere bir yaşantıyla cennet gibi bir kazanca ulaşabileceği gibi inkâr ve isyanıyla kaybın en şiddetlisine yuvarlanabilir.

Kazanç ve kaybın tanımını doğru bir şekilde yapacak en önemli kaynak olan Kur'an, imanlarının gereklerini yerine getiren mü'minleri gerçek manada kurtulanlar diye tarif ediyor. Kurtulan mü'minler Hz. Muhammed'in (s.a.v.) davetini kabul edip O'nu örnek alarak gösterdiği yolda tereddütsüz gidenlerdir. Bu açıklama, yapıldığı ortam göz önüne alınmadan bağlamından koparıldığında tam olarak kavranamaz. Davetin ilk yıllarındaki Mekke'nin toplumsal hayatını şöyle özetleyebiliriz: Bir yanda zenginlik ve refah içinde yüzen Mekke'nin önderleri, öte yanda ise çoğunluğu doğuştan yoksul veya uygulanan ambargolar sonucu yoksullaşmış müslümanlar vardı. Onların kazanç olarak kabul ettikleri şey dünyevi çıkarlar olup bunlar geçici ve mahiyeti gereği sınırlıdır, sonunda varacakları nokta ise tam bir kayıptır. Bunun aksine, kaybedenler olarak gördükleri müminler ise gerçekte kazançlı olanlardır. Zira mü'minler Hz. Peygamberin hidayet çağrısını kabul etmekle kendilerini dünyada ve ahirette gerçek başarı ve sonsuz mutluluğa götürecek bir iş yapmış olurlarken karşısındakiler ise davete icabet etmemekle gerçek kaybedenler olmuşlardır.¹⁰⁷

Hz. Peygamber, mü'minin durumunun gıpta ve hayranlığa değer olduğunu, başına güzel ve sevinilecek bir şey geldiğinde şükredeceğini ve bunun, onun için hayır olacağını, başına bir bela veya kötülük geldiğindeyse sabredeceğini bunun da onun için hayır olacağını bildirmiştir.¹⁰⁸ Başa gelenin Allah'tan geldiğini bilen, her haline hamd edip Allah'tan razı olan için gelen şeyin bir önemi yoktur. Her halükârda aklını kullanan, iman edip sâlih amel işleyen müminler kazançlı çıkacaktır.¹⁰⁹

Güzel işlerin yapılmasında öncül şart iman'dır. Yüce Allah, Nisa sûresinin 124. âyetinde amelin fayda vermesi için imanın şart olduğunu ortaya koymuştur.¹¹⁰ İman, dünya ve ahirette saadete götüren hüsrândan uzaklaştıran kalbin bir vafıdır ve bu güzel vasıf kurtuluşa ereceklerin en önemli özelliğidir. Kurtuluşa erecek olanlar, inananlar ve Allah'ı anmakla

¹⁰⁶ el-Mü'minûn, 23/10-11; Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, Trc. Salih Uçan v.dğr. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 7: 390-391.

¹⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3: 398; Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 3: 436.

¹⁰⁸ Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac en-Nisâbü'rî, *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, Trc. Mehmed Sofuoğlu, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988), "Zühd", 64, 8: 550.

¹⁰⁹ en-Nisâ, 4/13, 73; et-Tevbe, 9/72, 89, 111; el-Mü'min, 40/41; Osman Oral, "Mâtürîdî ve Mehmet Âkif'e Göre Asr Sûresi'nde Hüsrânı Önleyen İmân Tezâhürü Psiko-Sosyal Hikmetler", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies*, 5/16 (Mart 2018): 166.

¹¹⁰ Ayrıca bk. el-Bakara, 2/25; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1: 61, 4: 46.

kalpleri huzur bulanlardır.¹¹¹ Allah'ı yakinen bilmekle kalp huzura ereceği gibi O'nun hakkında şüpheye düşmesi insana ızdırıp verir.¹¹² Kalben yaşanılacak bu halleri birer manevi kazanç veya kayıp olarak nitelemek mümkündür.

İman, insanı iyi işler yapmaya yönlendirdiği gibi, onu kötü işlerden alıkoyarak zarara uğramasına engel olur. İnsan gizlese de açığa vursa da yapıp ettiklerini¹¹³ hatta kalbinden geçirdiklerini¹¹⁴ bilen yüce bir varlığa olan inancı onu kötülük işlemekten alıkoyacaktır. Yüce Allah'ın her şeye ve her ana vakıf olduğu hakikatini kalben hisseden birey yanlış tevessül edemez. Her anını istikamet üzere geçirmenin gayreti içerisinde olur.¹¹⁵

Asr sûresinde Allah, kişiyi hüsrândan koruyacak olan birinci şeyin iman olduğunu belirtir. Hüsrândan beri olanlar yalnızca Allah'a iman edip O'nu birleyen ve taat ile bu inancını takviye edenlerdir.¹¹⁶ Ancak kurtuluş için imanın peşi sıra kişinin kendi etrafını ıslah edecek sâlih ameller işlemesi, insanlara hakkı ve sabrı tavsiye etmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹¹⁷ Beled sûresinde de Asr sûresini açıklar mahiyette sabrın yanında merhametli olunması ve insanlara merhametli olmalarının tavsiye edilmesi de istenmektedir.¹¹⁸

Hadîd sûresi 12. ve 13. âyetleri, asıl kazancın cennete ulaşmak olduğunu ve ona ulaştıracak şeyin de iman olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dünyada maddi çıkar için mü'minlerin yanında olup da onların sahip oldukları manevi nura iltifat etmeyen münafıkların hakikatin gün yüzüne çıktığı ahirette nur arayışları işe yaramayacaktır. Mü'minlerden bir nur dilendiklerinde onlara geriye dönmeleri yani dünya hayatlarına bakarak bir ışık aramaları söylenerek ahirette, insanı selamete çıkaracak nurun dünyada kazanılacağı dünyadakilere öğretiliyor. İçi rahmet, dışı azap olan ve surlarında sadece bir kapısı bulunan bu emniyet yurduna girişin tek bir anahtarı vardır, o da İman'dır.¹¹⁹

Bakara sûresi 256. âyeti son vahyin gelmesiyle hak ve batılın birbirinden ayrıldığını ve hakkın peşinden gidenlerin kazanacağını şu şekilde dile getirmektedir: *“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah'a*

¹¹¹ er-Ra'd, 13/28; Oral, *“Asr Sûresi'nde Hüsrânî Önleyen İmân Tezâhürü Psiko-Sosyal Hikmetler”*, 171.

¹¹² Beğavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 4: 315.

¹¹³ en-Nahl, 16/19, 23.

¹¹⁴ el-Kasas, 28/69; el-Mülk, 67/13.

¹¹⁵ Bayraktar Bayraklı, *Kur'ânî Ahlak*, (İstanbul: Düşün Yayınları, 2015), 189.

¹¹⁶ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî, (Kahire: Daru'l-Hicr, 2001), 24: 213.

¹¹⁷ el-Asr, 103/1-3.

¹¹⁸ el-Beled, 90/17.

¹¹⁹ el-Hadîd, 57/12-13; Beğavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 8: 35-36; Nâsirüddîn Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş Şirazi el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, (Beirut: Daru İhyâi't-Türasi'l Arabiy, 1998), 5: 187; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 425.

inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” Kişi kendisini kopmak bilmeyen, sapasağlam bir itikatla dine bağlarsa şüphe o düğümü çözemez.¹²⁰ İman, insanı olgunlaştırır, ruhunu yüceltir, manevi terakkisine imkân sunup melekleri dahi geride bırakacak bir mertebeye ulaşmasını sağlar. Böylece kişi, içerisinde türlü nimetlerin bulunduğu cennete girmeye hak kazanır.¹²¹

İlim

“Bilmek” anlamına gelen ilim (‘ilm) genellikle bilgiyi veya bilimi karşılar manada kullanılır. İlim bir şeyi hakikatiyle kavramaktır.¹²² Zümer sûresi 9. âyette “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” sorusuyla bilginin önemi vurgulanıyor ve bu âyet öncesindeki âyetle birlikte değerlendirildiğinde bilmenin mahiyeti ortaya konuluyor. Şöyle ki Allah, başına bir musibet geldiğinde O’nu hatırlayan ancak düze çıktığında O’nu unutan ve dahası O’na ortak koşanlar ile her hâlükârda Allah’a yönelenleri kıyaslıyor. Birinci tip insanı cahil, ikincileriye âlim olarak nitelendiriyor.¹²³ Demek ki asıl bilmek, işin hakikatini kavrayarak Allah’ı bilmektir.¹²⁴ Allah’ın mülkünde yaşayıp da mülkün sahibini tanımadan kârlı çıkmak mümkün değildir. Sûrenin 5. ve 6. âyetlerini de dikkate alarak bu âyeti yorumladığımızda görülecektir ki Allah’ı bilmenin yanında Allah’ın âyetleri mesabesinde olan kâinatın ve insanın yaratılışını ve mahiyetini araştıran ilimlerle uğraşarak sanattan sanatkâra ulaşmak da Kur’an’ın övgüsünün ve gösterdiği hedeflerin kapsamında yer almaktadır.

Kur’an’da öğretilen dualardan biri de “Rabbim! İlmimi artır”¹²⁵ duasıdır. İlim, talep edilmeye layık kıymetli bir değerdir. Zira Hz. Peygamber’in de bu meyanda duaları vardır.¹²⁶ Ayrıca Hz. Peygamber iki tür insana gıpta edilebileceğini söyler. Bu iki tip insandan biri ilmi olup ilmiyle amel eden ve başkalarına öğreten kişidir.¹²⁷ Hiç kimse kaybedenlere imrenmez. İlimin, insana imrenilecek bir hal kazandırıyor olması onun kişiyi kazançlı kılmasındandır.

İlim sahibi olmak insanı diğerlerinden ayıran önemli bir vasıftır. İlimin ve âlimin üstünlüğünden bahseden bir başka âyetin bağlamında da Kur’an, tarihin derinliklerinde yer alan olaylara, insanın hizmetine sunulan kâinat ve canlılar âlemine, insanlardaki ve bu âlemlerdeki çeşitliliğe ibret nazarıyla bakmamızı ve onlar üzerinde derinlemesine inceleme ve

¹²⁰ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, 1: 212.

¹²¹ Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, (İstanbul: İFAV, 2017), 110.

¹²² İsfahânî, *Müfredât*, “alm” md., 1024. İlhan Kutluer, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000) 22: 109.

¹²³ ez-Zümer, 39/8-9; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 5: 38.

¹²⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 5: 101; Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 4: 341.

¹²⁵ Tâhâ, 20/114.

¹²⁶ Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail İbn Kesîr ed-Dimaşkî, Thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed vd., *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 9: 372.

¹²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*, Trc. Mehmet Sofuoğlu, 1-16, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987), “İlim”, 15, 1: 233.

araştırma yapmamızı emretmektedir. Bu araştırmayı Allah'ın gör dediği yerden bakarak halis niyetle yapanların, maddeden manaya ulaşanların ve bu şekilde Allah'a derin saygı besleyenlerin âlimlik vasfına hak kazanacağı dile getirilmektedir: “...Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”¹²⁸ Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) âyette bahsi geçen âlimleri, Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilenler olarak tanımlar.¹²⁹ Yine bu âyetin tefsirini yaparken Mevdûdî (ö. 1979), kişi ilim tahsil etmiş olsa da şayet Allah'ı bilmiyorsa cahildir der. Pozitif ilimlerde çok ileri seviyede bir bilgiye sahip olması ondaki bu durumu değiştirmez. Âyette kastedilen manasıyla âlim olmak için dini ilimleri bilmek de yeterli değildir. Bu manada bir âlim olmanın şartı, içinde Allah korkusunu taşımaktır.¹³⁰ Allah korkusu ise insanı yanlıştan uzak, istikamet üzere bir yaşantıyla başarıya götürür.

Allah'a gerektiği şekilde saygı duyup Peygamberin uyarılarına kulak vererek temizlenip korunanlar, Allah'ı celal ve cemal sıfatlarıyla bilen âlimlerdir. Çünkü kişi bir şey hakkındaki bilgisi oranında o şeye saygı duyar. İnsan Allah'ın güç ve kudretini bildikçe O'ndan hakkıyla çekinir. Bu manayı ifade etmek için Hz. Peygamber: “Ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve en çok muttaki olanınızım”¹³¹ buyurmuştur. Korku insanı temkinli davranmaya sevk eder. Allah'ın gücünü görmezden gelerek sadece bağışlayıcı oluşunu düşünmek insanı günah işleme noktasında daha cüretkâr yapabilir. Ancak Allah sadece bağışlayan değil aynı zamanda Aziz, hiçbir şeye boyun eğmeyen, dilediğinde cezalandırıp helâk edendir. Bağışlaması çok olduğu gibi cezalandırması da çetindir. Bu manada ilim, insanın Allah'a gerektiği şekilde saygı duymasını sağlar.¹³²

İlim sahibi insanlar Allah'tan ümitlerini kesmezler. Bilirler ki Allah, emir ve yasaklarına riayet eden kullarının yaptıkları amelleri zayi etmez. Çünkü onlar Allah'ın kitabını okuyup bilgilenip elde ettikleri bilgi doğrultusunda yaşıyor olduklarından kaybetme tehlikesi olmayan bir ticaret yapmış olurlar.¹³³ Bu şekilde ilim insanlara gerçek manada kazancın yolunu açmış olur.

İhlâs

İnsanı kurtuluşa götürecek erdemlerden biri de ihlâs'tır. Sözlükte arınmak, saflaşmak, kurtulmak anlamındaki “halas” kökünden türemiştir. Bir şeyi, içine karışmış ve değerini

¹²⁸ Fâtır, 35/25-28.

¹²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 19: 364.

¹³⁰ Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 6: 419; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4: 557.

¹³¹ Buhârî, “Nikâh”, 1, 11: 5158; Müslim, Nikâh, 5; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 4: 258.

¹³² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 387.

¹³³ Fâtır, 35/29; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 4: 258; Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, 8: 443; Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 4: 251.

düşürmüş olan şeylerden temizleyip, saflaştırmaktır. İmanı şirkten, iyilikleri riyadan ve bu nevi çirkinliklerden arındırıp sadece Allah için yapmaktır.¹³⁴

İhlâsa erişen kişinin, insanı açık bir şekilde kayba uğratacak olan kötü işler ve kötülükten uzak olacağı, Kur'an'da açıkça belirtilmiştir. Hz. Yûsuf'un kendisinden istenilen ancak ona yakışmayacak kötü ve çirkin bir fuhşiyattan korunmuş olması, onun ihlâsa erdirilmiş kullardan olmasına bağlanmıştır.¹³⁵ Dini Allah'a has kılarak yalnızca O'na itaat eden kişiyi¹³⁶ Rabbi ziyana uğramaktan kurtaracaktır.

Riyadan ve gösterişten uzak, gönülden tam bir teslimiyet ve samimiyetle yapılacak bir işin başarıya ulaşması muhakkaktır. Bu durumu yakın dönemde yaşamış olan mütefekkirlerden Said Nursi (ö. 1960), şöyle ifade etmiştir: “Samimi bir ihlâs şerde dahi olsa neticesiz kalmaz.”¹³⁷ Yani davası hak olmasa dahi insan samimiyetle uğraş verince kendince başarıya ulaşip istediğini elde edebilir. Gayrimüslimlerin ulaştıkları dünyevî başarıları bu kapsamda değerlendirebiliriz.

İhlâs, maddi ve manevi her türlü işte etkisini hissettirecek bir unsurdur, Rabbi ile kul arasındaki ilişkiyi saflaştırıp imanı kemale taşıyan odur. İhlâs, insanlar arasındaki ilişkiyi riyadan temizleyerek samimiyeti tesis eder. Yalnız Allah rızasını düşünmek, sadece Allah için ibadet etmek ve ondan istemek kişiyi ihsan sırrına ulaştırır. İhsan ise kula kulluğu ortadan kaldırıp insanı yalnız bir olan Allah'a kul eder ki gerçek manada başarı olarak adlandırabileceğimiz tam da budur.

Sâlih Amel

Dinî istilahta “sâlih amel”, din, akıl ve vicdanın emrettiklerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak demektir. Kur'an'da doğru olan ameller, iyi ve güzel olan işler için bu terkip sıkça kullanılmaktadır. İnsanın gerek fert olması itibariyle kendisine ve gerek bir parçası olması itibariyle ailesine, milletine ve tüm insanlığa faydası dokunan ve hepsinin umur (işleri) ve maslahatlarıyla uyum içerisinde bulunan makbul ve meşru ameller demektir ki bunlar kalbî, lisanî ve malî olmak üzere birtakım kısımlara ayrılır.¹³⁸

¹³⁴ Süleyman Ateş, “İhlas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 21: 535.

¹³⁵ Yûsuf, 12/24.

¹³⁶ Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 3: 160.

¹³⁷ Said Nursi, Lem'alar, *Risale-i Nur Külliyyatı*, (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2000), 150.

¹³⁸ Ahmed Hamdi Aksekili, *Ve'l-Asr Sûresi Tefsiri*, sad: Ertuğrul Özalp, (İstanbul: İşaret yayınları, 2003), 60.

Sâlih amel, Allah katında razı olunan amellerdir. Bunun için de amelin İslam şeriatına uygun olması ve Allah rızasını kazanmak maksadıyla yapılması gereklidir.¹³⁹ Bunun dışındaki ameller, Allah'ın razı olduğu amellerden olmayıp herhangi bir ecir ve sevabı da bulunmaz.

Sâlih amelin bir anlamı kişiyi ve toplumu ıslah eden, düzelten ameldir. Asr sûresinde buyrulduğu gibi iman edip sâlih amel işleyen, kendilerini ve etraflarını ıslah eden, bunun için de insanlara hakikati ve sabrı (direnmeyi) tavsiye eden aktif iyiler kurtulurlar. Bunların dışındakiler ise dünyada ve ahirette kaybederler.¹⁴⁰ Beğavî (ö. 516/1122), bu sûrenin tefsirini yaparken Tîn sûresiyle sözlerini takviye eder.¹⁴¹ Zira bu iki sûre birbirini açıklamaktadır. Asr sûresinde “hüsran” ile ifade edilen kaybetme hali Tîn sûresinde “esfele sâfilin (aşağuların aşağısı)” ile ifade edilmiştir. Bu sûrede insanın yaratılışındaki üstünlüğünün, iman ve sâlih amel olmadığı takdirde ona bir fayda sağlamayacağı bildirilmektedir. İnsan sahip olduğu yetenekleri kötülük için kullandığı sürece haktan uzaklaşır ve bütün mahlûkat içerisinde en aşağı konuma düşer.¹⁴²

Sâlih amelin içe ve dışa bakan iki yönü vardır. Namaz ve oruç gibi kişinin bizzat kendisine fayda sağlayan ibadetler gibi içe bakan yönü; zekât ve sadaka gibi başkalarına fayda sağlayan yönü vardır. Bunlardan birincisi insanın şahsi kemâlatına hizmet ederken ikincisi başkalarının eksiklerini tamamlamaya yarar. Böylece insan sadece kendi kurtuluşuna değil diğer insanların kurtuluşlarına da hizmet etmiş olur.¹⁴³

Kur'an-ı Kerim'de sâlih amel olarak nitelendirilen davranışlardan bazıları şunlardır: Hayra çağırmak, iyiliği emredip kötülükten men etmek,¹⁴⁴ rükû ve secde etmek, Rabbimize kulluk etmek ve hayır işlemek,¹⁴⁵ akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını vermek.¹⁴⁶ Bu amellerin insanın “yapsam da olur yapmasam da...” diyebileceği türden olmadığı açıktır. Bunlar yapılması elzem olan ve dahi yapılırken de usulüne uygun yapılması gereken işlerdir.¹⁴⁷

Kişinin son derece ihtiyaç içinde bulunsa bile mü'min kardeşini kendisine tercih etmesi ve nefsinin cimrilikten, hırstan koruması da¹⁴⁸ sâlih amellerdendir. Böyle yapmakla kurtuluşa erdikleri Kur'an'da haber verilen, İslam'ın öncülerinden olan Ensar diğerkâmlığın

¹³⁹ Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 5: 481.

¹⁴⁰ el-Asr, 103/1-3; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 14: 451-452.

¹⁴¹ Beğavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 8: 525-526.

¹⁴² et-Tîn, 95/4-6; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 7: 171.

¹⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9: 432.

¹⁴⁴ Âl-i İmrân, 3/104.

¹⁴⁵ el-Hac, 22/77.

¹⁴⁶ er-Rûm, 30/38.

¹⁴⁷ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 4: 318-319.

¹⁴⁸ el-Haşr, 59/9.

en güzel örneğini ortaya koymuşlardır. Evlerini ve sahip oldukları eşyalarını, iman için malını mülkünü Mekke’de bırakarak Medine’ye hicret eden din kardeşleriyle paylaşmışlardır.¹⁴⁹

Sâlih amel, dünya hayatının hesabını verme vakti geldiğinde kaybedenlerin pişmanlığıdır. Ölüm geldiğinde, gerçeği görüp işiten insan, sâlih amel işlemek için Rabbinden yeniden dünyaya dönmeyi talep edecektir: *“Suçlular, Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, “Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki, sâlih amel işleyelim. Biz artık kesin olarak inanmaktayız” dedikleri vakit, (onları) bir görsen!”*¹⁵⁰

Doğru sözlülük, verilen sözde durmak, Kur’an’ı ibretle okumak, emanet ehli olmak, kusurları gizlemek, verilen nimetlerden infak etmek, fakirleri doyurmak, ebeveyne itaat etmek gibi sâlih amelleri işleyerek kul, Rabbinin rızasına erişir, kusur ve eksikliğin bulunmadığı, rahmetin hâkim olduğu, cennet mükâfatına erişir ki bu gerçek başarıdır.¹⁵¹

İyiliği Emretme Kötülükten Sakındırma

Ma‘ruf, güzelliği akıl veya şariat aracılığıyla bilinen her türlü fiilin adıdır. Münker ise akıl veya şariat tarafından reddedilen her türlü fiilin adıdır.¹⁵² Elmalılı, tefsirinde ma‘rufu İslam’ın olmazsa olmazı Allah’a itaat etmek, münkeri de İslam’ın gereğine uymayıp Allah’a karşı gelmek şeklinde tanımlar.¹⁵³

İyiliği emredip kötülüğü yasaklamak, insanın insanla, insanın toplumla ve toplumun diğer toplumlarla ilişkilerini düzenleyen önemli bir düsturdur. Kur’an bu düsturu bir kurtuluş reçetesi olarak sunar: *“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”*¹⁵⁴ Âyette bahsi geçen topluluk müslümanlardır. Kendisine çağrılacak olan hayır, Allah’ın, kulları için koyduğu ahkâm yani İslam’dır. Ma‘rufun emredilmesi, insanlara Allah’ın elçisi Hz. Muhammed’e ve onunla gönderilen dine tabi olmalarının emredilmesidir. Münkerin yasaklanması, Allah’ı inkârın ve Hz. Muhammed’in ve O’na gönderilen gerçek dinin yalanlanması önüne geçmektir. Bunları yapmak kişiyi Allah katında bir kurtuluşa ve ebedi cennet kazancına götürecektir.¹⁵⁵

“Emr-i bi’l-ma‘rûf nehy-i ‘ani’l-münker” şeklinde kalıplaşmış olan bu prensip iyiliğin kötülüğe galip gelmesi, huzur ve güven ortamının tesis edilmesi için şarttır. Emretmek veya

¹⁴⁹ Beyzâvî, *Envârü’t-Tenzîl*, 5: 200; Şimşek, *Kur’an Tefsiri*, 5: 204.

¹⁵⁰ es-Secde, 32/12.

¹⁵¹ Bk. Tâhâ, 20/112; Câsiye, 45/30; Burûc, 85/11; Ankebût, 29/58.

¹⁵² İsfahânî, *Müfredât*, “arf” md., 987.

¹⁵³ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2: 407.

¹⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/104.

¹⁵⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5: 661.

yasaklamak, güç ve bilgi sahibi bir otoriteyi gerekli kılar. Bu erk, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket eden bir otorite olmalıdır. Allah'ın insanlar için takdir ettiği nizamın kurulabilmesi ve yaşatılabilmesi buna bağlıdır.¹⁵⁶

Hûd sûresi 116. âyette Allahu Teala bozgunculuğu engellemeye çalışmamayı önceki toplumların bir hatası olarak sunar. İnsan, ben kötülük yapmadım diyerek kendisini temize çıkaramaz. Herkes imkân ve kabiliyetince kötülüğü engellemeye çalışmakla mükelleftir. Zulmü engellemeye çalışanlar toplumun tamamını kurtaramasalar da bu çabalarıyla en azından kendilerini kayba uğramaktan kurtarabilirler.¹⁵⁷

Bu vazifeyi ifa eden bir otoritenin varlığı insanı tamamen sorumsuz kılmaz. “*Sizden herhangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle değiştirsin; Eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle değiştirsin; ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle kötülüğe buğzetsin. İmanın en zayıfı da budur.*”¹⁵⁸ Hadisiyle birlikte konuyu değerlendirdiğimizde her ferdin kendince yapabileceği bir şeylerin olduğu sonucuna varırız. Herkes kendi bilgi ve kabiliyeti oranında kötülüğü engelleme gayreti içerisinde olmalıdır.¹⁵⁹

İyiliğin emri ve kötülüğün yasaklanması, müslüman toplumun bireysel ve toplumsal anlamda her kesimini ilgilendiren bir meseledir. Her insan kendi güç ve kabiliyeti oranınca sorumludur. Kimileri bu vazifede işin ilmi sorumluluğunu üstlenir. Çünkü insan neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmeden bu değerlere hizmet edemez. Yani önce hakkı bilmek gerekir. Kimilerinin sorumluluğu bedenen bu uğurda mücadele etmektir. Bazıları da bu vazifenin maddi yükünü sırtlanır. Kısacası herkesin kendince bir sorumluluğu vardır.¹⁶⁰

Âl-i İmrân sûresi 110. âyette “*Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz...*” buyurulmaktadır. Âyette zikredilen ümmet, özelde Hz. Peygamberle beraber Mekke'den Medine'ye hicret eden Ashaba genelde ise iyiliği emredip kötülükten men eden ve Allah'a iman eden herkese işaret etmektedir.¹⁶¹ Böylece müslümanların insanlığa önderlik edecek meziyetlere sahip olduğu belirtilmiştir. Hayırlı ümmet olmanın gereği, iyiliği emredip kötülüğe engel olmak ve Allah'a iman etmek şeklinde tanımlanmıştır. O halde sorumluluk sahibi her müslüman, emanetin

¹⁵⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 1024; Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, 2:146.

¹⁵⁷ Resul Ertuğrul, “Kur'an'ın Öngördüğü Toplumun Temel Özellikleri”, *İlahiyat Araştırmaları dergisi*, (Haziran 2014), 130.

¹⁵⁸ Müslim, “İman”, 78, 1: 109.

¹⁵⁹ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 1: 647; Ertuğrul, “Kur'an'ın Öngördüğü Toplumun Temel Özellikleri”, 129-130.

¹⁶⁰ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 256.

¹⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5: 671-678.

ağırlığını omuzlarında hissetmeli ve önceki milletlerin hatalarına düşmeyerek vazifesini ifa etmelidir.¹⁶²

Kur'an, kendisine imkân verildiğinde sapıtmayıp yanlışla sapmayı doğru yolda giden iyi insanlardan bahsederken onların bir özelliğinin de iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak olduğunu şöyle bildiriyor: *“Onlar öyle kimselerdir ki şayet kendilerine yeryüzünde imkân ve iktidar versek, namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin âkıbeti Allah’a aittir.”*¹⁶³

Ma'rufu emretme hususunda, insanın o iyiliği öncelikle kendisinin yapması dikkat edilmesi gereken önemli bir noktadır. Bakara sûresinin 44. âyetinde şöyle buyurulmaktadır: *“Siz Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığının çirkinliğini) anlamıyor musunuz?”* Âyette İsrailoğulları üzerinden verilen mesajı iyi anlamak gerekir. Bizzat âyetin sonundaki *“akletmez misiniz?”* hitabı akli harekete geçirmelidir. Zemahşerî, *“akletmez misiniz?”* hitabının bir kınama olduğunu söyler. Ona göre mana adeta şöyledir: *“Yaptığınız şeyin çirkin olduğuna akıl erdiremiyor musunuz da bu fiillerin kötülüğü sizi onları yapmaktan alıkoymuyor. Akılları örtülmüş kimseler gibisiniz, çünkü akıl bu tür şeylerden kaçınır, bunları reddeder.”*¹⁶⁴

Aklı olan başkasının iyiliğini isterken kendini unutmaz. Tabi başkalarını iyiliğe davet etmek başlı başına bir iyiliktir. Ancak davetin içeriğindeki iyiliği terk etmek, kişinin sahip olduğu ilme tam manasıyla güvenmediği anlamına gelir. İnsanın kendisini harekete geçirmeyen ilmin başkaları üzerinde bir tesiri olmadığı gibi ahirette de kişiye bir faydası olmaz. Konuyla alakalı şöyle bir hadis-i şerif vardır: *Kıyamet gününde bir adam getirilir, ateşe atılır, ateş içinde değirmen taşı gibi dönmeye başlar. Cehennem ehli onun etrafına toplanırlar ve "Ey falan! Sen bize iyilikleri emreder, fenalıkları yasaklar değil miydin?" derler. O kişi cevaben: "Evet ama ben size emreder, kendim yapmazdım; sizi yasaklar, kendim yapardım." der.*¹⁶⁵ Demek ki insan, başkalarına nasihat ederken kendini unutmamalıdır. İnsanları iyiliğe ve cennete irşad ederken kendisi cehennem yolunu tutmamalıdır.¹⁶⁶

¹⁶² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1: 285.

¹⁶³ el-Hac, 22/41.

¹⁶⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 366; Ayrıca Bkz. Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, 1: 77.

¹⁶⁵ Müslim, *“Zühd”*, 51, 8: 542.

¹⁶⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1: 288; Bu hatanın biz Müslümanlar arasında da gayet yaygın olduğunu, neredeyse bir darb-ı mesel haline gelen *“Hocanın dediğini yap yaptığını yapma”* sözünden anlıyoruz. Din ve din adamları hakkında art niyetle ve haddini aşan sözler söylenmiş olabilir. Ancak halk tarafından bu sözlerin itibar görmesi ve yaygınlaşması, din hizmeti yapan kişilerde bir öz eleştiriyi zorunlu kılmaktadır kanaatindeyiz.

İnsanların dünyada ve ahirette kazançlı çıkmaları ve kurtuluşa ermeleri herkesin bu görevi hakkıyla yapmasına, iyilerin aktif olmasına bağlıdır. Zira bu emir insanın halifelik görevinin bir parçası olarak iyiliği yeryüzünde egemen kılması için ona tevdi edilmiş olan ve iyileri harekete geçirmeyi hedefleyen bir görevdir.

Adalet ve İhsan

Adalet, eşitlik ve denkliliği ifade eden bir kelimedir.¹⁶⁷ Her şeyi yerli yerine koymayı ifade eden adalet, toplumun huzur içerisinde yaşamasına ve kemalatına zemin hazırlar. Bireyler arasındaki dengeyi bozmamak, keyfi uygulamalardan kaçınmak yani adil davranmak toplumun varlığını devam ettirmesinin olmazsa olmazlarından. Adaletin olmaması zulüm ile ifade edilir.¹⁶⁸

Kur'an-ı Kerim'de adalet vurgusu sıkça yapılmakta ve kişinin kendisi veya yakınları aleyhine de olsa doğru şahitlik etmesi,¹⁶⁹ karar verme yetkisine sahip olanların adaletle hükmetmesi,¹⁷⁰ istenmektedir. Allah için hakkı ayakta tutmanın adaletle mümkün olacağı bildirilmekte, kin ve öfkeyle adaletten uzaklaşmak açıkça yasaklanmaktadır.¹⁷¹ Düşmana karşı bile olsa adaletten ayrılarak gaddarca davranmak İslam'da yeri olmayan bir uygulamadır.¹⁷²

“*Muhakkak Allah adaleti ve iyiliği emreder...*”¹⁷³ âyeti açıkça adil olmamızı emreder. Müslüman olsun olmasın adalet, hak sahibine hak ettiğini vermeyi gerektirir. Adalet sadece eşitlik değildir. Bazı durumlarda eşit davranmak adaleti sağlarken bazı durumlarda eşitsizlik adaleti sağlar. Mesela çalışanlar arasında çok çalışana daha çok ücret verilmesi bir eşitlik değildir ama adalettir. Bunun yanında adalet kişiye hak ettiği şeyet ceza ise ceza vermeyi ifade eder. Ancak adalet ile birlikte emredilen ve ‘iyilik’ diye tercüme edilen ‘İhsan’, hoşgörü, merhamet ve affedebilmeyi ifade eder. Toplumun kurulmasında adalet ne kadar önemli ise gelişip güzelleşmesi için ihsan da en az o kadar önemlidir.¹⁷⁴

Adalet kâinattaki düzenin adıdır. Kâinattaki düzen adalet ve dengeyle sağlandığı gibi insanlar arasındaki düzen de Allah'ın koyduğu ölçüye, dengeye ve adalete uymakla sağlanabilir. İnsanın iş ve ibadetlerinde önemli bir yere sahip olan adalet ahlâkî bir fazilettir. Bu âlemde hak denilince öncelikle Allah'ın hakkı, ulûhiyet hakkı hatıra gelmelidir. Ulûhiyet

¹⁶⁷ İsfahânî, *Müfredât*, “adl” md., 968.

¹⁶⁸ Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 251.

¹⁶⁹ el-En'âm, 6/152.

¹⁷⁰ en-Nisâ, 4/58.

¹⁷¹ el-Mâide, 5/8.

¹⁷² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, 2: 117; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2010), 1: 280.

¹⁷³ en-Nahl, 16/90.

¹⁷⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 3: 52.

haklarının başında tevhid yani Allah'ın birliğini kabul gelmektedir. Zira bir ve tek olmayan, en yüce saygıyı hak edemez. Buradan hareketle adaletin ilk adımı Allah'ın birliğine iman etmektir diyebiliriz.¹⁷⁵ Zira Kur'an Allah'a ortak koşmayı büyük bir zulüm, Allah'ın hakkını başkasına vermek, Allah'a haksızlık etmek olarak nitelemektedir.¹⁷⁶

Bir binanın ayakta kalabilmesi ve yükselebilmesi yükün taşıyıcılara dengeli bir şekilde dağıtılmasıyla mümkündür. Toplumu da bir bina gibi düşünebiliriz. Hak ve görevlerin doğru ve dengeli bir şekilde dağıtılması insanların huzur içinde yaşamalarını ve gelişmelerini sağlar ki bu herkes için kârlı bir durumdur. Aksi takdirde zulüm hâkim olur, düzen bozulur. Böylece kurulmak ve yükseltmek istenen yapı yerle bir olur. Varlığını sürdüremeyen bir yapıda kazançtan söz etmek mümkün değildir.

Takvâ

Korumak, sakınmak, bir şeyi eziyet ve zarar veren şeylerden korumak manalarına gelen “vikâye” mastarından türemiş bir kelime olan takvâ, “günaha girmeye sebep olacak şeylerden nefsi korumak”¹⁷⁷ demektir.

İnsanı kazanca götüren erdemlerden biri de takvâdır. Kur'an-ı Kerim'de muttakiler olarak isimlendirilen takvâ ehlinin elde edecekleri kazanç şöyle haber verilmektedir: “Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir kurtuluş vardır.”¹⁷⁸ Âyette geçen kurtuluş ve başarı ödülü manasını ifade eden “mefâzâ” kelimesi cehennemden kurtulmayı ve en büyük ödül olan cenneti kazanmayı ifade etmektedir.¹⁷⁹ En büyük ödül olan cennetteki en büyük nimet ise Allah'a yakınlık ve O'nun rızasının kazanılmasıdır.¹⁸⁰ Ebediyet vasfıyla birlikte değerlendirildiğinde bunun yüce bir kazanç olduğu anlaşılmaktadır.

Bakara sûresinin ilk beş âyetine baktığımızda orada hem takvâ ehli insanlarda bulunması gereken vasıfları hem de muttakilerin erişecekleri güzel sonun müjdesini görürüz. Nitekim o âyetlerde Yüce Allah, Kur'an'ın muttakiler için hidayet kaynağı olduğunu haber vermekte ve muttakilerde bulunan vasıfları şöyle sıralamaktadır: “Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar. Onlar sana indirilene de, senden önce indirilenlere de inanırlar. Ahirete de kesin olarak inanırlar. İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzere dirler ve kurtuluşa erenler de

¹⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 14: 334-335; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 253.

¹⁷⁶ Lokman, 31/13.

¹⁷⁷ İsfahânî, *Müfredât*, “vky” md., 1567.

¹⁷⁸ en-Nebe, 78/31.

¹⁷⁹ Beğavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 8: 316.

¹⁸⁰ et-Tevbe, 9/72.

işte onlardır."¹⁸¹ Bu âyetlerde hidayet ve felâh gibi iki önemli kazancın yalnızca müttakilere has olduğu vurgulanmıştır.¹⁸² Kendisini Allah'ın himayesine koyarak zarardan emin olan kişi¹⁸³ âyetlerde bahsi geçen inanca ve amele sahip olmakla güzel bir kazanç elde edecektir.¹⁸⁴

Bakara sûresinin 197. âyetinde Hac ibadetini yapanların uymaları gereken kurallardan bahsedilirken "...Azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır. Ey akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının." buyurulmakta ve dolaylı olarak takvâ kavramı üzerindeki yanlış tasavvurlar giderilmektedir. Şöyle ki hac yolculuğuna çıkarken erzak almanın bazı insanlarca dünyevî bir tutum olarak nitelendirilerek yerilmesinin önüne geçilmektedir. Takvâ ehli olmak, kişinin hayatını idame etmesinde ihtiyaç duyduğu şeyler için çalışmasına engel değildir.¹⁸⁵ Gerçek manada takvâ insanın Allah'tan korkması, O'na itaat etmesi ve hayatını günahlardan temizlemesidir.¹⁸⁶ Bu vasfi benliğine işleyen kişi kurtuluş yolunda en güzel azığı edinmiş olur.

İnsanın tıkanıdığı noktada, ümidini yitirdiği anda ilahî müjde onun imdadına yetişir: "...Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar."¹⁸⁷ En sıkıntılı hallerden biri olan boşanmaya dair bu âyetteki külli kaide müslümanların hayata bakışını belirleyen önemli bir ilkedir. Buna göre, nasıl bir sıkıntı hali olursa olsun müslüman Allah'ın emir ve yasaklarını gözetmeli, Allah'a olan güven ve sadakatinden şaşmamalıdır.¹⁸⁸ Bilmelidir ki Allah muttaki kulunu çaresiz bırakmaz.

Şükür

Şükür, iyiliği bilip yaymak, iyiliği anıp yapanı övmek, iyiliğin geldiği yere minnet duymak,¹⁸⁹ nimeti verenin hoşlanmayacağı bir istimalden kaçınmaktır.¹⁹⁰ Şükür üç kısımdır: birincisi kalbin şükrüdür ki nimeti tasavvur etmesidir. İkincisi nimeti vereni övmek şeklindeki dil ile yapılan şükrüdür. Üçüncüsü ise diğer organların şükrüdür; bu da organların yaratılış gayesine uygun bir şekilde iyi yolda kullanılmasıyla olur.¹⁹¹

¹⁸¹ el-Bakara, 2/1-5.

¹⁸² Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 152-158; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1: 26.

¹⁸³ Hasan Güleç, "Takva" *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, c. 13, s. 3, ty.

¹⁸⁴ Takvânın uhrevî kazancı hakkında bakınız: er-Ra'd, 13/35; et-Tür, 52/17-18; el-Kalem, 68/34.

¹⁸⁵ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, 1: 312.

¹⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 1: 159.

¹⁸⁷ et-Talâk, 65/2.

¹⁸⁸ Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 5: 260; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 389.

¹⁸⁹ Fîruzâbâdî, *Kâmûsü'l-Muhît*, 419.

¹⁹⁰ Durak Pasmaz, "Kur'an'da Şükür Kavramı", *Diyanet İlmî Dergi* 35/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1999): 65.

¹⁹¹ İsfahânî, *Müfredât*, "şkr" md., 807.

Kazanç ve kayıp hususunda şükürün fonksiyonunu İbrahim sûresinin 7. âyeti açıkça ortaya koymaktadır: “*Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: “Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.”*” Sıkıntılı ve meşakkatli bir halden kurtulmak insan için şükür gerektiren bir nimet olmakla birlikte yeni bir imtihana kapı aralamaktır. Bu âyet Hz. Mûsa’nın kavminin, Firavunun zulmünden kurtulmalarını hatırlatan âyetten sonra gelmektedir. Bu haliyle adeta “dün yoklukla sınandınız, bugün varlıkla sınanıyorsunuz” mesajı verilmektedir.¹⁹²

Şükre mukabil nimetin artması, nankörlüğe mukabil şiddetli bir azabın olması, bu âyette kazanç ve kaybın beraber zikredildiğini gösteriyor. İki ihtimal var: İnsan, ya Allah’ın emir ve yasaklarına uyarak O’na itaat etmekle şükürünü¹⁹³ göstererek kazançlı çıkar ya da bunun hilafına hareket ederek kaybedenlerden olur.

Şükür, verilen nimetin devamlılığını sağlar ve de onu artırır. İnsan bollukta şımarmaz, nimeti vereni unutmaz, haddini aşarak kendisini, sahip olduklarının gerçek sahibi olarak görmezse ve bir emanetçi olduğu hakikatini unutmazsa nimeti verenin lütfuna mazhar olur. “*Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.*”¹⁹⁴ âyeti bu durumu açıkça ifade etmektedir.

Nisâ sûresinin 147. âyette de “*Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azab etsin ki? Allah, şükürün karşılığını verendir, hakkıyla bilendir.*” buyurulmaktadır. Bu âyetin manası açık olmakla beraber şükürün imandan önce zikredilmesi dikkat çeken bir noktadır. Burada şükür adeta insanı imana götüren bir unsur olarak zikredilmiştir. Akli başında olan kişi verilen nimetlerin geldiği noktaya karşı bir teşekkür hissiyatı besler. Bu his insanı tefekküre sevk eder. Böylece insan doğru bir düşünceyle gerçek manada nimeti vereni bulur.¹⁹⁵ Nimetten in‘ama ve in‘amdan imana şükür vasıtasıyla yol bulan insan kendisini hüsrândan korumuş olur.

Tezkiye (Nefsi Arındırma)

“Zekeve” kökünden türemiş olan tezkiye kelimesine sözlükte “arındırmak, temizlemek, düzeltmek, ıslah etmek” manaları verilmektedir.¹⁹⁶ Kur’an-ı Kerim’de daha çok manevi kirlere, günah ve kötülüklerden arınma manasında kullanılmıştır.¹⁹⁷

¹⁹² Zemahşerî, *Keşşâf*, 3: 794.

¹⁹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 13: 601.

¹⁹⁴ İbrahim, 14/7.

¹⁹⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 314.

¹⁹⁶ İsfahânî, *Müfredât*, “zkv” md., 664; Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lüğati*, “zkv” md., 244.

Şems sûresinin ilk âyetlerinde güneş- ay, gündüz-gece, aydınlık-karanlık, yer- gök gibi varlıkların farklı yönleri ve zıtlıkları zikredildikten sonra insanın iyi ve kötüyü yapabilme kabiliyetine haiz olduğu bildirilmektedir.¹⁹⁸ Sonrasında ise “*Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır.*”¹⁹⁹ âyetiyle tezkienin bir kazanç vesilesi olacağı açıkça ifade edilmiştir. Aksi durumda da kişinin kaybına sebep olacağı vurgulanmıştır.

Şüphe yok ki Allah her insana, kâr ve zarar duygusu vermiştir. Bu duygu ile hareket eden insan, her zaman için zarardan kaçınıp kâra talip olur. Ancak insan giriştiği işlerin sonucunu her zaman doğru kestiremez. Özellikle kişi, bir insan ömrü kadar uzun tecrübe gerektiren hususları bir nakil olmadıkça bilemez. Bazı durumlarda da insan anlık beklentileri karşılama yolunu seçebilir. Yapacağı şeyin uzak neticelerini düşünmez. Allah katında iyi ve kârlı olup olmayacağı endişesi taşımaz. Oysa insan, esas itibarıyla elem ve lezzet, kötülük ve iyilik, şer ve hayır işlerini hissetmektedir. Yanlış bir şey yapmadan evvel başkalarını da kendisi gibi düşünerek hakkaniyetli bir şekilde hareket etse ve ayrıntılarını bilmediği veya tecrübe etmediği şeyleri bilenlerden sorsa, bu imkânı bulamadığında vicdanına danışsa yüce Allah onun kalbine o işin kötü mü iyi mi olduğunu ilham eder. Çünkü niyetlendiği iş kötü bir iş ise mutlaka gönlü bulanır. Bu işi yapmasam daha iyi olur der. Eğer hayırlı bir iş ise gönlüne herhangi bir ağırlık gelmez.²⁰⁰

Böyle olmakla beraber insan iyi ve kötünün tayini noktasında yalnız bırakılmamıştır. Allah, kullarına olan merhametinden, onları sadece fitratlarına kazınmış olan yeteneklerine ve doğru yolu bulmalarını sağlayan sağduyularına bırakmamıştır. Bilakis elçiler ve mesajlar göndermek suretiyle onları desteklemiştir. Akıllarını ikna edip ruhlarını tatmin edecek delillerle ‘Hak yolu’ göstermiştir.²⁰¹ Zaten başka türlü düşünülemezdi. Zira Allah adildir ve haksızlık etmesi düşünülemez. Şayet insan karanlık bir ortamda, iyi ve kötünün belirlenmediği bir durumda kendi hislerine bırakılacak olsaydı yaptıkları neticesinde bir cezaya çarptırılması hiç adil olmazdı. “...Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.”²⁰² âyeti bu durumun en açık ifadesidir.

Allah’ın fazlı ve keremi olmazsa insanın kendisini kötülüklerden temizlemesine imkân yoktur. “*Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, bilsin ki o hayâsızlığı ve kötülüğü emreder. Eğer Allah’ın size lütfu ve merhameti olmasaydı,*

¹⁹⁷ el-Bakara, 2/129, 151; en-Nûr, 24/21; el-Cum’a, 62/2.

¹⁹⁸ eş-Şems, 91/1-8; Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 5: 360.

¹⁹⁹ eş-Şems, 91/9-10.

²⁰⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9: 242.

²⁰¹ Kutub, *Fi Zilâli’l-Kur’ân*, 10: 492.

²⁰² el-İsrâ, 17/15.

sizden hiçbiriniz asla temize çıkamazdı. Fakat Allah, dilediği kimseyi tertemiz kılar. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”²⁰³ İnsan tehlikenin farkında olmalıdır. Şeytanın adımlarını takip edenin sonu onun düştüğü çukura düşmektir. Şeytanın insanlara bir şeyi zorla yaptırması imkânsızdır. Problem insanın kendi içindedir. Onda iyiyi yapabilme kabiliyeti olduğu gibi kötüyü işleme özgürlüğü de vardır. Onun, zıtlıkları bünyesinde barındıran bir yapısı vardır.²⁰⁴ Kişinin Allah’ın lütfunu celp etmesi, o zıtlıklar içerisinde tercihini iyiden yana kullanmasıyla mümkün olacaktır. Şayet öyle olmasa “şeytanın adımlarına uymayın” uyarısı yapılmazdı.

Mademki bir kurtuluş reçetesi belirlenmiştir o halde insan, “Arınan mutlaka kurtuluşa erer.”²⁰⁵ ilahî vaadine güvenip nefsinin günah ve kötülüklerle boğmaz, tezkiye edip düzeltirse kurtuluşu elde eder. Bu kurtuluşa giden yolun ilk adımı inkârdan ve Allah’a isyandan sakınarak O’nun emrine tabi olmaktır.²⁰⁶ Küfür ve şirkten uzak durarak İslam’a giren, güzel ahlaka sarılan ve iyi işler yapanlar pişman olmayacaklardır.

Allah’a ve Elçisine İtaat Etmek

Mü’minin dünya ve ahiret saadeti Ahzâb sûresi 69-71. âyetlerinde şöyle özetlenmektedir: Allah’ın elçisine eziyetten kaçınmak, Allah’a karşı sorumluluk bilincine sahip olmak ve doğru söz söylemek. Bunları yapanın Allah işlerini düzeltir ve günahlarını bağışlar. Bu şekilde Allah’a ve elçisine itaat eden büyük bir başarı elde etmiş ve kazanmış olur.

İnsanı dünyada ve ahirette kazançlı kılacak olan bu niteliklerin, İslam ahlâkını oluşturan değerler olduklarını söyleyebiliriz. Erdemli bir birey olmak temelde bu hususlara dayanır. İşler ilâhî emirler doğrultusunda düzene sokulmalıdır. İşlenen günah ve kusurların ağırlığını bu çerçeve içinde hissedip pişmanlık duyarak Allah’a yönelmek, tövbe ve istiğfarda bulunarak bağışlanmayı ummak gerekir. Böyle yaptığı takdirde insan, işlerinin yoluna girmesiyle dünya saadetini ve günahlarının bağışlanmasıyla ahiret saadetini kazanmış olur.²⁰⁷

Allah’a itaat etmek O’nun yoluna tabi olmak nasıl olmalı diye sorduğumuzda Kur’an bize şöyle cevap veriyor: “De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”²⁰⁸ Seven sevdiğine tabi olmak, ona ulaşmak, onun istediği gibi hareket etmek ister. Allah’ı

²⁰³ en-Nûr, 24/21.

²⁰⁴ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, Trc. Alparslan Açıkgenç, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 195.

²⁰⁵ el-A‘lâ, 87/14.

²⁰⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 24.318.

²⁰⁷ el-Ahzâb, 33/69-71; Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 4: 404.

²⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/31.

sevmek O'na gerçek manada kul olmak demektir. Allah'ı sevdiğini iddia eden kişi O'nun sevgisini kazanmak için gönderdiği Peygamber'e tabi olmak zorundadır. Yani Peygamber'e tabi olmak, itaat etmek Allahu Teala'ya olan muhabbetin tezahürüdür.²⁰⁹ Hem Allah'ı seviyorum deyip hem de Hz. Peygamber'in sünnetine ittiba etmemek o kişinin yalancı olduğunu gösterir.²¹⁰ Hz. Muhammed'e ittiba etmekle Allah'ın sevgisini kazanan kul, bağışlanma bahtiyarlığına ve güzel bir kazanca ermiş olur.

Sevgi, insan ruhunu harekete geçiren bir dürtüdür ki seven sendiğine yanaşmak için onun hoşuna gidecek şeyleri yapar ve onu kızdıracak şeyleri terk eder. Sevdiğini gücendirmekten korkar. Bir kişi gerçek yüceliğin Allah'ta olduğunu anlayınca tüm benliğiyle Allah'ı sever ve O'nun rızasını kazanmayı diler. İşte bu noktada Kur'an peygambere ittibayı Allah'ın rızasına erişme yolu olarak sunar. Peygambere tabi olmak tam manasıyla Allah'ın hükmüne tabi olmaktır. "... *De ki: Ben, bana uyanlarla birlikte kendi özümü Allah'a teslim ettim...*"²¹¹ âyeti buna delildir.²¹²

Elçiye isyan ise O'nu gönderene isyandır. "Elçiye zeval olmaz" sözü de bu durumu teyit etmektedir. Elçiye yapılacak yanlış onun şahsından çok onu gönderene yapılmış bir yanıştır. İktidar sahibi hiçbir güç elçisinin hakarete uğramasına sessiz kalmaz. Söz konusu Allah'ın elçisi olunca elçisine karşı yapılacak isyanı görmezden gelmesi beklenilemez. Çünkü mutlak manada güç ve iktidar sahibi olan Allah'tır.

Kur'an insanlara Hz. Peygamber gibi olmayı öğütler: "*Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.*"²¹³ Bu âyet Allah'a kavuşmak gibi yüce bir başarıya ulaşmak için Hz. Muhammed'in izinden gitmek gerektiğini bildiriyor. Hz. Peygamber'in özelde Hendek savaşındaki duruşu genelde her hali örnek olarak sunuluyor.²¹⁴

Lider özelliğine sahip olan Hz. Peygamber, hayal ürünü gölge bir kahraman değildi. Ümmetinin göğüslediği her türlü sıkıntıda onların yanındaydı.²¹⁵ Buradan hareketle bir kurtuluş reçetesi olarak önümüzde duran peygambere tabiiyet çok da zor değildir. Yeri geldiğinde sevinen, yeri geldiğinde üzülen, acı çeken bir Peygamber'e tabi olmak için yapılması gereken tek şey O'nu tanımak ve örnek almaktır. Yirmi üç yıllık peygamberlik serüveninde ulaştığı başarının sırlarını keşfederek iyiliğin galip gelmesi için çalışmaktır.

²⁰⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 914.

²¹⁰ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, 1: 249.

²¹¹ Âl-i İmrân, 3/20.

²¹² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 342.

²¹³ el-Ahzâb, 33/21.

²¹⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 4: 401; Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, 2: 854.

²¹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 4: 401; Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 4: 182.

Ahret İnancı

Dünya hayatının aldatıcı süsüne kapılarak ahiret yurdunu inkâr edenlerin ahiretteki durumunu Yüce Allah, Sâffât sûresi 56-61. âyetlerinde inanan ve inanmayan iki arkadaşın ahiretteki durumlarını misal getirerek açıklıyor. Orada inanan kişinin o inkârcı sapık arkadaşına uymadığı, bu sebeple büyük bir kurtuluşa eriştiği anlatılarak cennetin nasıl büyük başarı ve kurtuluş yurdu olduğu açıklanıyor.²¹⁶ “*Dünyada çalışanlar bunun gibi bir kurtuluş için çalışsınlar!*”²¹⁷ buyurularak çalışmaya ve gayrete değer şeyin ahiret yurdu ve Allah’ın rızası olduğu vurgulanıyor.

Kur’an’da kıyamet ve ahiret anlatımlarında genellikle geçmiş zaman kipi kullanılır. Böylece Allah, ileride kesinlikle meydana gelecek olan olayları, meydana gelmiş gibi aktararak muhatabın dikkatini üst seviyeye çıkarıp öğüt ve ibret verici tasvirlerle insanın kalbine huzur, aklına yön vermektedir. Zira gelecek olan her şey yakındır; olacağı kesinlik kazanan bir olay, meydana gelmiş demektir.²¹⁸

Hz. Peygamber’in davetine icabet etmeyenler, inkârlarını türlü türlü bahanelere bağlamışlardır. O bahanelerden biri de Hz. Muhammed’in peygamberliğini teyit eden önlerinde açılmış sahifeler beklemeleridir.²¹⁹ Vahyin sözlü değil de önlerinde açılmış kitap olarak gelmesini istemekteydiler. Allah, onların bu taleplerinin tutarsız bahanelerden ibaret olduğunu gösterir şekilde inkâr etmelerinin asıl sebebini, “*Hayır, onlar hiç şüphesiz ahiretten korkmuyorlar.*”²²⁰ âyetiyle ortaya koymuştur. Yani onların inkârlarının asıl sebebi ahiretten korkmamaları ve her şeyi bu dünyadan ibaret zannetmeleridir. Bu zan sebebiyle insan ciddi bir kayıp yaşayacaktır. Ahireti inkârın sebeplerinden en büyüğü de ahirete inanmayanların hesap sorulacak bir hayat yaşamak istememeleridir. Canlarının her istediğini yapsalar dahi hiç kimsenin onları bu konuda yargılamasını istemiyorlar.

Ahireti inkâr edenler hak ve batılı anlamsız görürler. Çünkü bu dünyada işlerin neticeleri aldatıcı olabilir. Mesela batıl yolu takip etmek her zaman zarar getirmemekte veya hak yoldan sapmayanlar her zaman karlı çıkmamaktadır. Ancak ahiret hesaba katıldığında insan bu aldatıcı durumdan kurtulabilir. Bu mesele hakkında güzelce düşünen kişi, dünyanın fani, ahiretin ise baki olduğunu ve hak yolu tutanların sonlarının güzel, batıla saplananların sonlarının ise berbat olacağını anlayacaklardır.²²¹

²¹⁶ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, (İstanbul: Anadolu Yayınları, 1986), 10: 5099.

²¹⁷ es-Sâffât, 37/61.

²¹⁸ Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 10: 5099.

²¹⁹ el-Müddessir, 74/52.

²²⁰ el-Müddessir, 74/53.

²²¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur’ân*, 6:525.

Ahret göz ardı edilerek bir kâr-zarar, kazanç-kayıp, başarı-başarısızlık muhasebesi yapılamaz. İnsan yalnızca dünya için yaratılmış bir canlı değildir. Gelecek endişesi taşıyan insan, hayat denilen bu ticaretten kârlı çıkmak isterse kendisine emanet edilen canını ve malını mülkün asıl sahibi olan Allah'a satmalıdır.²²²

Doğruluk

Mâide sûresi 116-117. âyetlerde Allahu Teala'nın Hz. İsa'ya halktaki sapkın itikadın kaynağı sen misin, onlardan kendini ve anneni rab edinmelerini sen mi istedin, sorusuna karşılık, Hz. İsa'nın söylemiş olduğu doğru sözün mükafatını Kur'an şöyle haber veriyor: *"Allah, şöyle diyecek: "Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür." Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır."*²²³

Özü sözü doğru olanlara doğruluklarının fayda vereceği o gün gelecektir. Nitekim dünya hayatında kişinin yaşadığı mutluluk eksiktir. Geçmişten gelen elemeler ve geleceğe dair beklentiler ve endişeler insanın aldığı lezzeti eksiltir. Lakin ahiret hayatı öyle olmayıp altlarından ırmaklar akan cennetler onlarıdır ki o sadıklar orada ebedi olarak kalacaklardır.²²⁴ Onlar için her iki dünyada üzüntü ve pişmanlık olmayacaktır. Her daim yanlarında bulunmakta olan melekler de gerek ölüm esnasında gerek sonrasında onları kutlayacaklar ve müjdeleyeceklerdir.²²⁵

Vadedilen mükâfatın gerçekleşmesiyle meydana gelen memnuniyeti ve Allah'ın rızasını kazanmış olmanın verdiği mutluluğu elde etmek için insan evvela doğruluğu şiar edinmelidir.²²⁶ Hz. Peygamber, doğruluktan ayrılmamayı tavsiye etmiş ve doğruluğun iyiliğe, iyiliğin de cennete götüreceğini bildirmiştir.²²⁷ Bana İslam'ı anlat diyen bir kişiye de "önce Allah'a inandım de, sonra dosdoğru ol" diye cevap vermiştir.²²⁸ Hûd sûresi beni ihtiyarlattı diyen Hz. Peygamberin böyle söylemesinin sebebi o sûredeki *"emrolunduğun gibi dosdoğru ol"*²²⁹ âyetidir.

İnsanı Hakk'ın rızasına götüreceği olan istikamet üzere bir yaşantıdır. Dosdoğru olmak kişiyi başarıya ulaştırmada gerekli olduğu gibi onu bulmak onda sebat ile yürümek ve varılan makamda kalabilmek de o nispette zordur. İnsanı doğrudan ayıran aslında ona en çok

²²² Âl-i İmrân, 3/148; et-Tevbe, 9/111.

²²³ el-Mâide, 5/119.

²²⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3: 372.

²²⁵ el-Ahkâf, 46/13.

²²⁶ Bk. Ahzâb, 33/70-71.

²²⁷ Müslim, "Birr ve's-Sıla", 105, 8: 76.

²²⁸ Müslim, "İman", 62, 1: 101.

²²⁹ el-Hûd, 11/112.

benzeyen diğeryollardır. Bu manada doğrunun tespiti de önem arz etmektedir. Bir diğeryhusus istikamet üzere olması gereken yalnızca Hz. Peygamber değildir. Aynı şekilde ona tabi olanlara da bu zor vazife verilmiştir. Hz. Peygamber'e "beni ihtiyarlattı" dedirten durumun mesuliyetini ümmeti omuzlarında hissetmelidir.²³⁰

Özü sözü doğru olma noktasında dikkat edilecek önemli bir nokta da kişinin yapmış olduğu suç itirafının, sırf doğruyu konuştu diye onun kurtuluşuna vesile olmayacağıdır. İbrahim sûresi 22. âyette şeytanın itiraflarını görüyoruz ancak onun doğru söylemesi onu azaptan kurtarmayacaktır.²³¹ Söylenilen sözün bir hakikati ortaya koyması gerekir. Aksi takdirde yaptığı kötülükleri ikrar etmesi kişiye fayda sağlamaz. Bilakis bu tip itiraflar sadece kişinin aleyhine delil olabilir.

Doğruluktan kasıt sadece doğru sözlü olmak değildir. "Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: "Korkmayın, üzülmeyin, size (dünyada iken) va'dedilmekte olan cennetle sevinin!"²³² âyetinde bahsi geçen doğruluk istikamet üzere bir yaşayışı da ifade eder. Aşırı uçlardan uzak mutedil bir hayat yaşamak insanı korku ve endişenin olmadığı bir kazanca ulaştırır.²³³

İslam'ın doğruluğa verdiği bu öneme rağmen müslümanların bunun gereğini yerine getirmemeleri onların mutsuzluklarının ve geri kalmalarının sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Doğrulukla hem fert hem toplum kazançlı çıkacaktır. Doğruluktan ayrılmakla da sadece fert değil bütün toplum ziyana uğrayacaktır.

Sabır

Kelime anlamı olarak "engellemek, hapsedmek, alıkoymak, güçlü ve dirençli olmak" anlamlarındaki 'sabr' başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme, olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet gibi manalara gelmektedir.²³⁴ Sabır, nefsin isteklerine boyun eğmeyip onu aklın ve şeriatın çizdiği sınırlar dâhilinde alıkoymak, tutmaktır.²³⁵

Râzî, sabrın mahiyetinden bahsederken durumu, karşı karşıya gelmiş iki ordunun mücadelesine benzetir. Bir tarafta dünyevî lezzetleri isteyen şehvet, diğery tarafta manevî/uhrevî lezzetleri arzulayan akıl vardır. Akıl, dünya nimetlerinin peşine takılıp

²³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 17.

²³¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 19: 113.

²³² Fussilet, 41/30.

²³³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 27: 122.

²³⁴ Mustafa Çağrııcı, "Sabır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35: 337.

²³⁵ İsfahânî, *Müfredât*, "sbr" md., 829.

gitmenin kişiyi ahiret kazancından uzaklaştıracağını bildiğinden, şehvetin davet ettiği işe engel olmaya çalışır.²³⁶

Sabır karşısına aldığı ve mücadele ettiği şeye göre farklı suretlere bürünür. Bedenen katlanılan zorluklar, musibetler, hastalıklar karşısında ‘göğüs germek’ şeklinde anlaşılır. Meşru olmayan istek ve arzuları bastırmak nev’inden olunca ‘iffet’ diye adlandırılır. Zenginlik hususunda sabır kendine hâkim olmayı ve şımarmamayı ifade ederken fakirlik karşısında kanaat olarak isimlendirilir. Savaşta ortaya konulacak sabra ‘şecaat (cesaret)’, öfke ve kızgınlığı bastırma hususunda sabır göstermeye ‘hilm(yumuşak huyluluk)’ denilir. Sabır, başa gelen sıkıntılardan acı çekmemek veya sıkıntıları kötü görmemek değil, sıkıntılar karşısında feryat figan sızlanmamaktır.²³⁷

Kur’an-ı Kerim’de sabrın önemine dikkat çekilmektedir. Sabırlı davrananlar methedilmekte ve onların erişecekleri mükâfatların hesapsızca olacağı bildirilmektedir.²³⁸ Kur’an’da bildirildiğine göre Allah insanları korku, açlık, yoksulluk, yakınların ölümü, ürün kaybı gibi musibetlerle imtihan eder. Bu musibetleri sabırla karşılayanların ve Allah’a teslimiyet gösterenlerin Rablerinin lütfuna, rahmetine erişerek ebedi kurtuluşa erecekleri müjdelenir.²³⁹ Sabır, insanın bu dünyada tabi tutulduğu imtihanda başarılı sayılabilmesi için onda var olması gereken hasletlerdendir.²⁴⁰ Varlığı kişiyi başarıya ulaştırırken yokluğu ise başarısız kılar. Zira sabırsızlık Hz. Yûnus’u sıkıntıya sokmuştu.²⁴¹

Allahu Teala sabredenleri Kur’an’ın pek çok yerinde güzel vasıflarla nitelemiş, iyi sonları sabra bağlamıştır. Mesela putperest düşmanlarının aşağılayıcı davranışlarına katlanan müslümanları sabretmelerinin mükâfatı olarak ebedi kurtuluşa ulaştıracağını bildirmiştir.²⁴² Sabrın ahiretteki karşılığını meleklerin selamında açıkça görüyoruz: “*Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!*”²⁴³ Varılan yer cennet, “selam” diyerek karşılayanlar melekler olunca bu halin elde edilen güzel bir başarı olduğu açıktır. Bu başarının arkasındaki sebep ise sabırdır.²⁴⁴

Sabır, insanlara sadece uhrevi kazanç getirmez. Kur’an iyilikle kötülüğün bir olmadığını, kötülüğü kötülükle değil iyilikle savmanın çatışmaların önüne geçerek barış ortamının tesis edilmesini sağlayacağını bildirir. Bunu da sabredenlere nasip olacak bir iş

²³⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 4: 167.

²³⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 4: 168.

²³⁸ ez-Zümer, 39/10.

²³⁹ el-Bakara, 2/155-157; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2: 705-706.

²⁴⁰ Muhammed, 47/31; el-Furkan, 25/20.

²⁴¹ el-Kalem, 68/48; Bayraklı, *Kur'ânî Ahlak*, 278-279.

²⁴² el-Mü'minûn, 23/110-111.

²⁴³ er-Ra'd, 13/24.

²⁴⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 3: 754.

olarak sunar.²⁴⁵ Aynı şekilde Kur'an, kötülük yapanlara karşı sabırla muamele edip kötülüğe kötülükle karşılık vermeyenlere düşmanlarının hile ve tuzaklarının asla zarar vermeyeceğini haber vermiştir.²⁴⁶ Bilhassa savaşta sabır gösterip disiplinli hareket edenleri Allah melekleriyle takviye edeceğini müjdelemiştir.²⁴⁷

Yapıp ettiklerimizin daha güzeliyle karşılık bulması sabırla mümkündür.²⁴⁸ Öyleyse insan Rabbinden sabır dilemeli,²⁴⁹ sabırla hareket etmeli ve sabrı tavsiye etmelidir.²⁵⁰ Kişi ancak böyle yapmakla hüsrândan kurtulabilir. Basit bir ticaret yapan insan bile şayet helalinden kazanmak istiyorsa sabırlı olmalıdır. Pek büyük bir ticarete ve kazanca talip olan kişinin sabırsızlık göstermesi olacak iş değildir.

Cihad

Takât, güç, kuvvet, meşakkat, zahmet ve zorluk manalarına gelen 'cehede' kelimesinden türemiş olan cihad, düşmana karşı savunma yaparken bütün takâtini, gücünü, kuvvetini ve mecalini sarf etmektir. Düşman sadece insandan ibaret değildir. Bu manada İsfahâni, üç çeşit cihaddan bahseder ve cihadi açık düşmana karşı, şeytana karşı ve nefse karşı bütün güç, kuvvet ve takâtini sarf etmek şeklinde tanımlar.²⁵¹ Cihad sadece savaşmak anlamına gelmez. Cihad, Allah için insanın tüm gayretini ortaya koymasıdır ve bunun çeşitli yolları vardır. Silahla savaşmak bu yollardan sadece birisidir ve en son başvurulacak olanıdır. Asıl gaye toplumda huzur ve güveni tesis etmektir ve İslam ile insan arasındaki engelleri kaldırmaktır. İslam'da öldürmek değil yaşatmak, ihya etmek esastır.²⁵²

İnsanı başarıya götüren yollardan biri de 'cihad'dır. Hz. Peygamber ve beraberindeki mü'minlerin, canlarıyla ve mallarıyla cihad ettikleri için varacakları akıbeti "*Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.*"²⁵³ âyeti haber veriyor. Nitekim kendilerini Allah'a ve O'nun dinine adayan hakiki mü'minlerin Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücadele ettikleri için ulaşacakları akıbeti Allahu Teala büyük başarı olarak nitelemiştir.

Mülkün asıl sahibi olan Allah, emanetçisi olduğumuz canımızı ve malımızı satın alacağını ve karşılığında cenneti vereceğini vadediyor. Bu ticareti yapmakla kazançlı

---

²⁴⁵ Fussilet, 41/34-35.

²⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/120.

²⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/125.

²⁴⁸ en-Nahl, 16/96.

²⁴⁹ el-Bakara, 2/250.

²⁵⁰ el-Beled, 90/17; el-Asr, 103/3.

²⁵¹ İsfahâni, *Müfredât*, "chd" md., 353; Ahmet Özel, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 7: 531.

²⁵² Ertuğrul, "Kur'an'ın Öngördüğü Toplumun Temel Özellikleri", 150.

²⁵³ et-Tevbe, 9/88-89.

çıkacağımız aşikârdır. Kendimizi gerçek mülk sahibi zannederek bu ticaretten imtina etmemiz halinde de kaybedeceğimiz kesindir.²⁵⁴

Kalbi iman ile dolu olan kişi canını da kaybetse kazançlı çıkanın ta kendisidir. Suffa ashabından olan Âmir b. Fûheyre'nin ölümcül darbeyi aldığında haykırdığı hakikat budur. Âmir, Necid'e tebliğ ve irşad için gönderilen yetmiş sahabeden biriydi. Bi'rimaune denilen bölgeye geldiklerinde tuzağa düşürüldüler. Beraberindeki yetmiş sahabeyle Âmir de şehit edildi. Aldığı mızrak yarasıyla şehadete yürürken "Kazandım vallâhi!" diye haykırmıştı.²⁵⁵ İman ile Allah için çıkılan yolda kaybetmek yoktur. Kişi korumak için türlü tedbirler aldığı canını kaybederken de kazanır.

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: *"Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi? Allah'a ve peygamberine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır. (Bunu yapınız ki) Allah, günahlarınızı bağışlasın, sizi içinden ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koysun. İşte bu büyük başarıdır."*²⁵⁶ İnsanın sahip olduğu malı Allah yolunda harcaması bir kayıp değil uhrevi bir kazançtır. Zaten elinde kalmayacak olan dünya malını bâki olanla değiştirmek, içerisinde zarar bulunmayan bir kârdır. Bunun için öncelikle kişi Allah ve Resulüne iman etmelidir. Akabinde mü'min, Kur'an'ın çağrısı doğrultusunda kendini geliştirmelidir. Kalbî gelişme ve yükselmeyle tahkiki imana ulaşmalı, bedenî gelişmeyle iyi çalışma ve başarılı bir cihad ortaya koymalı, malî gelişmeyle müslüman kardeşlerini desteklemeye yol bulmalıdır.²⁵⁷

İslam, kaynağı Allah olan bir düşünce ve hayat yoludur. Şu âlemde Allah'ın ulûhiyetini ve bütün insanların tek Allah'a kul olmalarını tesis etmek ve bu metodu pratik bir kalıpta şekillendirmek için gelmiştir. Bu nizam, insanların kula kulluktan kurtulup yalnız Rablerine kul olduğu bir insan toplumu nizamıdır. Bu nizamı hâkim kılmak için başvurulacak yollardan biri de cihaddır. İnanan insanların yönetiminde, Allah'ın otoritesini yansıtan ilahi nizamdan başka hiçbir ilke ve sistem geçerli değildir.²⁵⁸

²⁵⁴ et-Tevbe, 9/111; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 3: 64.

²⁵⁵ Kemal Sandıkçı, "Âmir b. Fûheyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 65.

²⁵⁶ es-Saf, 61/10-12.

²⁵⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, 12: 6170.

²⁵⁸ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler –İman'ın İlkeleri-* Trc: Salih Uçan, (İstanbul: Hicret yayınları, 1980), 53.

Kur'an-ı Kerim'de Kaybedenlerin Başlıca Özellikleri

Allah'ı ve Âyetlerini İnkâr Etme

Müşriklerin ve kâfirlerin en belirgin özelliklerinin başında peygamberleri ve getirdikleri vahyi yalanlamaları gelmektedir. Onlar vahyin, peygamberler tarafından uydurulmuş birtakım uydurma sözler, eskilerin hikâyeleri veya sadece bir şiir olduğunu söylemişlerdir. İşte bu inançları onları telafisi mümkün olmayan bir kayba sürüklemiştir.

Kur'an, Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin kaybedeceklerini haber verirken bu mesajı peygamberler üzerinden vererek manayı daha kuvvetlendirmektedir. “*Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun.*”²⁵⁹ Bir peygamberin şirk koşmayacağı açıktır. Burada asıl mesaj diğer insanlardır. Kişi peygamberler gibi tüm benliğiyle Allah'ın dinine hizmet etse dahi, şirke sapacak olursa yaptığı bütün iyilikler silinir ve o kişi kaybedenler safına itilir.²⁶⁰

Batıl ve tahrif edilmiş dinlerin sağlayacağı bir fayda yoktur. “*Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette ziyana uğrayanlardan olacaktır.*”²⁶¹ âyetinde de açıkça ifade edildiği üzere inkâr bir hüsrân sebebidir. Her kim Allah'a teslim olmaktan imtina eder ve yeni bir inanç arayışına girerse bu ondan kabul edilmeyecektir. Kişinin yaptığı bu hatanın bedeli ebedi bir kayıp olarak ona dönecektir.²⁶²

Küfrün kelime anlamı örtmek, gizlemektir.²⁶³ Âlemin yaratıcısının Allah olduğu hakikatini gizlemek, verilen nimetin Allah'tan geldiği hakikatini örtmektir. Ancak bu boş bir çabadır. Böyle bir hakikati gizlemeye çalışmak yalnızca sahibini yoracak, zarara uğratacaktır. Kur'an-ı Kerim'de bu hakikat “... *Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.*”²⁶⁴ âyetiyle dile getirilmiştir. Kulunun şükrüne ihtiyacı olmayan Allah, onun inkârıyla da bir şey kaybetmez yani kâfirin küfrü O'na zarar vermez.²⁶⁵

İnsanı elim bir kayba sürükleyen inkâra sevk eden bazı sebepler vardır. Kur'an'a göre istiğnâ, istikbâr ve kalbin manevi fonksiyonunu kaybetmesi bu sebeplerdendir. Şimdi kısaca bunlara değinelim:

²⁵⁹ ez-Zümer, 39/63.

²⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 27: 14.

²⁶¹ Âl-i İmrân, 3/85.

²⁶² Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 992.

²⁶³ İsfahânî, *Müfredât*, “kfr” md., 1269.

²⁶⁴ Lokmân, 31/12.

²⁶⁵ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 926.

İstiğnâ, herhangi bir şeye ihtiyaç duymama, kendi kendine yetme anlamlarını ifade eden “Ġanâ” kelimesinden türemiştir. İsfahânî bu durumun yalnızca Allah’a mahsus olduğunu söyler.²⁶⁶ İnsanın, her türlü ihtiyacını tek başına giderebileceği düşüncesi bir aldaniştir. “Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder.”²⁶⁷ İnsandaki bu hâl tıpkı yeni yeni yürümeye başlayan bir çocuğun, annesinin uzattığı eli itmesine benzer. Bir çocukta en masum halini gözlemlediğimiz bu hâl, kontrolden çıkınca insanı firavunlaşmaya götüren tehlikeli bir yoldur. Aklını ve duygularını ilahî nasihatlerden müstağni gören insan gerçek manada olgunlaşma olasılığını öldürür.²⁶⁸ Böylece insan kemâlâtın zirvesi diyebileceğimiz Allah’a kul olma noktasından hızla uzaklaşarak kendisini küfrün zifiri karanlığına gömer.

İstikbar, kendini büyük ve üstün görerek gerçekleri kabul etmemek, hakka karşı inatla direnmek anlamlarına gelir.²⁶⁹ Bu vasfi taşıyan insanlar iyi ve üstün niteliklerin sadece kendilerinde olduğu savından hareketle etraflarındaki herkesin kendilerine saygı duymasını ve ona tabi olmasını beklerler.

Yüce Allah’ın ululuğunu kabullenen bir kulun böyle bir kibre kapılması düşünülemez. İblis Kur’an-ı Kerim’de büyükenerek haddi aşanların ilki olarak takdim edilir. O, Âdem için secde etmesi emredildiğinde büyüklük taslamış ve buna yanaşmamıştı. Kur’an’ın ifadesiyle “Büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.”²⁷⁰ İblisin takındığı bu istikbâr tavrı, insanlık tarihi boyunca peygamberlerin davetine karşı çıkanların, Allah’a ve Resulüne tabi olmayı reddedenlerin benimsedikleri bir tavır olmuştur.²⁷¹

Kalbin manevi fonksiyonunu kaybetmesi onun imanı benimsemesini imkânsız kılar. İman hususunda kalbin bu denli önem arz etmesinin sebebi onun iman ve inkârın makamı oluşundan ileri gelir. Kalben tasdik imanın asli rükünlerindedir.²⁷²

Küfürde geri dönülmez noktaya varanların halini Allahu Teala şöyle bildiriyor: “Küfre saplananlara gelince, onları uyarsan da, uyarmasan da, onlar için birdir, inanmazlar.”²⁷³ Bu noktada Kur’an onların kalplerinin ve kulaklarının mühürlendiğini, gözlerinin perdelendiğini bildiriyor.²⁷⁴ Ancak onların kalplerinin ve kulaklarının mühürlenmesi inkârlarının sebebi değil aksine küfürde inat etmelerinin bir sonucudur. Çünkü insanın, önyargıyla yaklaştığı bir

²⁶⁶ İsfahânî, *Müfredât*, “ğny” md., 1088.

²⁶⁷ el-Alak, 96/6-7.

²⁶⁸ Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 5: 653; Demirci, *Kur’an’ın Ana Konuları*, 103.

²⁶⁹ İsfahânî, *Müfredât*, “kbr” md., 1241; Bekir Topaloğlu, “Müstekbir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 138.

²⁷⁰ el-Bakara, 2/34.

²⁷¹ Demirci, *Kur’an’ın Ana Konuları*, 104.

²⁷² Süleyman Uludağ, “Kalb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 230.

²⁷³ el-Bakara, 2/6.

²⁷⁴ el-Bakara, 2/7.

meselede iyi bir yan görmesi, objektif olarak değerlendirebilmesi imkânsızdır. İnsanın bu tabii durumu, ilahî kanunun bir gereği olduğu için kalplerin ve kulakların mühürlenmesi ve gözlerin perdelenmesi Kur'an'da Allah'a atfedilmiştir.²⁷⁵

Peygamberi İnkâr Etme

Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e (sav) kadar gelmiş geçmiş tüm peygamberler çetin bir tevhit mücadelesi vermişlerdir. Bu süreçte yaşadığı topraklardan sürgün edilmekle tehdit edilmeleri hemen hemen hepsinin karşılaştığı bir durumdur. Peygamberi inkâr edip onu tehdit edenlerin halleri Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır: *“İnkâr edenler, peygamberlerine; Andolsun, ya sizi yurdumuzdan çıkaracağız ya da bizim dinimize dönersiniz dediler. Rableri de onlara şöyle vahyetti: “Biz zalimleri mutlaka yok edeceğiz. Onlardan sonra sizi elbette o yere yerleştireceğiz. Bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimseler içindir. Peygamberler, Allah'tan yardım istediler ve her inatçı zorba hüsrâna uğradı.”*²⁷⁶

Bu sözüyle Allahu Teala, yaşadığı topraklardan sürgün edilmekle tehdit edilen peygamberini teselli etmektedir. Yüce Allah peygamberine ve inananlara dünyada yardımını ve ahirette cennetini vadetmektedir.²⁷⁷ Tıpkı daha önceden Hz. Musa'yı sürgün etmek isteyen Firavun gibi müşrikler de Hz. Peygamber'i doğup yaşadığı topraklardan sürüp çıkarmak istemişlerdi. Ancak onların ne istediği değil Allah'ın ne istediği önemlidir. Onlar için tekbir çıkar yol vardı ki oda Hz. Muhammed'in davetine uyarak iman etmeleri idi. Aksi takdirde Firavun ve avnesinin uğradığı akıbetle uğramaktan kendilerini kurtaramayacaklardı. Nitekim öyle de oldu birkaç yıl içinde müşrikler Arabistan'dan silinip gitmişlerdir.²⁷⁸ Peygamberlerini yurtlarından sürmekle tehdit edenlerin kendi yurtlarında kalamayıp oradan sürülmeleri veya helâke uğramaları ilahi bir yasadır, sünnetullahın gereğidir.

Elçiye isyan ve onu kabul etmeme bir anlamda onu gönderene yani Yüce Allah'a isyandır. Bu nedenle Allah'ın seçimine razı olmayarak Allah'a başkaldırmaya kalkışanlar kaybetmeye mahkûmdurlar.

Allah'a Kavuşmayı (Ahireti) İnkâr Etme

Dünyada kimsenin değiştiremeyeceği bir hakikati Kur'an şöyle dile getirir: *“Her canlı ölümü tadacaktır...”*²⁷⁹ Ölüm ile sonlanacak olması bu âlemde yaşanan mutlulukların veya

²⁷⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 1: 51.

²⁷⁶ İbrahim, 14/13-15.

²⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 13: 613.

²⁷⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 2: 544.

²⁷⁹ Âl-i İmrân, 3/185.

üzüntülerin ebedi olmadığını gösterir. Bu durum dünyada yapılan iyilik veya kötülüklerin karşılığını tastamam görmenin bu hayatta mümkün olmadığı anlamına gelir. Mesela zaferle sonuçlanan bir mücadeleden elde edilen ganimetten, canlarını o zafer için feda eden şehitlerin faydalanmaları imkânsızdır.²⁸⁰ İşte dünyanın bu eksik yanı ahiret ile tamamlanır. Ne iyilikler mükâfatsız ne de kötülükler cezasız kalır. Kişiyi mahrum kılacak olan ahiret yurdunun inkârıdır.

Dünya hayatının aldatıcı süsüne kapılarak ahiret yurdunu inkâr edenlerin ahiretteki durumunu, Allahu Teala inanan ve inanmayan iki arkadaşın ahiretteki durumlarını misal getirerek şöyle açıklıyor: “*Sonra cennetteki arkadaşlarına dönerek: "O ilk ölümümüzden sonra artık bize burada ölüm olmayacak değil mi, o azap bize hiç ulaşmayacak değil mi? Ne güzel! Şükürler olsun! İşte kurtuluş, işte büyük başarı diye buna derler. Çalışanlar, asıl, böyle bir başarı elde etmek için çalışsınlar!"*”²⁸¹ Bu âyette inanan kişinin o inkârcı sapık arkadaşına uymadığı, bu sebeple büyük bir kurtuluşa eriştirildiği anlatılarak cennetin nasıl büyük başarı ve kurtuluş yurdu olduğu açıklanıyor.²⁸² “Dünyada çalışanlar bunun gibi bir kurtuluş için çalışsınlar!” buyurularak çalışmaya, gayrete değer şeyin ahiret yurdu olduğu vurgulanıyor.

Başka bir âyette “*Allah ile karşılaşmayı yalanlayanlar hüsrâna uğramışlardır...*”²⁸³ buyrulur. Ahirette Allah ile buluşmayı inkâr edenler ve dünyada O’ndan kaçanlar, o gün gelince gözlerinden gaflet perdesi kalkıp da her şeyin gerçek yüzünü gördüklerinde Allah’ı kaybetmenin acısından daha büyük bir acı yaşamayacaktır. Ahireti inkâr edenler, hiçbir şeyin denk gelmeyeceği en değerli olanı kaybedeceklerdir. Bu, insanın başına gelebilecek en büyük ziyandır.²⁸⁴ En değerli olan izzet ve şeref sahibi Yüce Allah’a yakınlaşıp da değer kazanmak yerine ona sırt dönerek dünya servetine gönül bağlamakla değersizleşen ve kazandıkları mal sayesinde ebedi yaşayacağını zanneden bedbahtlar en değersiz şekilde ateşe atılırlar.²⁸⁵

Yalancılık

Yalan ve iftiranın en kötüsü Allah adına söylenen yalan ve bu şekilde Allah’a iftira etmektir.²⁸⁶ Bu nedenle Allah’ın zâtı, vahyi ve gönderdiği dini hakkında konuşulduğunda dikkatli olmak gerekmektedir: “*Dilleriniz yalana alışageldiğinden dolayı, Allah’a karşı yalan uydurmak için, “Şu helâldir”, “Şu haramdır” demeyin. Şüphesiz, Allah’a karşı yalan*

²⁸⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2: 475.

²⁸¹ es-Sâffât, 37/58-61.

²⁸² Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 10: 5099.

²⁸³ el-En‘âm, 6/31; Ayrıca bk. Yûnus, 10/45.

²⁸⁴ Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, 2: 394.

²⁸⁵ el-Hümeze, 104/2-4; Beğavî, *Me‘âlimü’t-tenzîl*, 8: 530.

²⁸⁶ Allah’a iftira edenden daha zalim kimsenin olmadığını ifade eden başka ayetler de vardır: el-En‘âm, 6/21; el-A‘râf, 7/37; Yûnus, 10/17; Hûd, 11/18; ez-Zümer, 39/32.

*uyduranlar, kurtuluşa eremezler.*²⁸⁷ Bazı kişiler kendilerine bir kısım şeyleri helal bazı şeyleri de haram sayıyorlardı. İşte bu âyet onların bu yaptıklarının “yalan uydurmak” olduğunu dile getiriyor. İnsanı yalana sevk eden dürtünün menfaat elde etmek olduğu ancak bunun az bir geçimlik olduğu ve bu yaptığı hata sebebiyle onu ahirette bir azabın beklediğini Allahu Teala şöyle haber vererek uyarıyor: “*(Dünyada elde ettikleri) az bir yararlanmadır. Hâlbuki (ahirette) onlara acıklı bir azap vardır.*”²⁸⁸

Yalan, hakkı inkâr edenlerin kuşandıkları bir silahtır. Kendilerine gönderilen davetçilere söyleyecek mantıklı ve tutarlı sözleri olmadığından hem daveti hem davetçiyi yalanlama yolunu seçerek söze karşı kaba kuvvete başvururlar. “*Mûsâ, onlara şöyle dedi: ‘Yazıklar olsun size! Allah’a karşı yalan uydurmayın, yoksa sizi azap ile yok eder. Allah’a karşı yalan uyduran mutlaka hüsrâna uğramıştır.*”²⁸⁹

Hz. Mûsâ’nın gösterdiği mucizeler karşısında yenilince hemen o bilindik silaha sarıldılar. Musa’nın bir sihirbaz, sergilediği şeylerin ise birer sihir olduğu yalanını uydurdular.²⁹⁰ Bu silah onların hüsrânı oldu.

Dünyanın Süsüne Aldanma

Âl-i İmrân sûresi 14. âyette insanlara kadınların, oğulların, yüklerle altın ve gümüş yığınlarının, salma atların, davarların, ekinlerin aşırı sevgiyle bağlanılan şeylerin çok süslü gösterildiği haber verilmektedir. Yüce Allah burada insanın yapısını ortaya koymaktadır. Zikredilen bu nimetler helal olmakla birlikte onlara karşı gereğinden fazla sevgi ve bağlılık sergileyerek Allah’ı unutmak yasaklanmıştır.²⁹¹ “*Allah, rızkı dilediğine bol verir, (dilediğine de) kısar. Onlar ise dünya hayatı ile sevinmektedirler. Hâlbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir.*”²⁹²

Batarak kaybolan şeyler kalbe ait yüce bir fiil olan sevgiyi hak etmiyorlar.²⁹³ Bir şeyin insanı sevgi yönünden doyurabilmesi için ebedi olması gerekir. Kişi hiçbir zaman keyfi kaçmasın, huzuru bozulmasın, malına zeval gelmesin, sahip olduğu nimetler elinden gitmesin ister. Böyle olmasına rağmen nasıl oluyor da insan dünyayı bu denli sevebiliyor. Oysaki dünya hayatı ebedi değil, geçicidir. İnsan hayatı ölüm ile noktalanır ve her şey geride kalır.

²⁸⁷ en-Nahl, 16/116.

²⁸⁸ en-Nahl, 16/117.

²⁸⁹ Tâhâ, 20/61.

²⁹⁰ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4: 322; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3: 254.

²⁹¹ Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 4: 315; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 321.

²⁹² er-Ra'd, 13/26.

²⁹³ el-En'âm, 6/76; Said Nursi, Sözlür, *Risale-i Nur Külliyyatı*, (İstanbul: Envâr Neşriyat, 2000), 216-218.

Kur'an-ı Kerim insanın bu durumunu bir aldaniş olarak ifade eder.²⁹⁴ Lokman sûresi 33. âyetinde Allah, kulunu “*Sakin dünya hayatı sizi aldatmasın.*” demek suretiyle uyarır.

Allah dünya'nın süsüne kapılanların akıbetini bir misal getirerek şöyle haber verir: “*...Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldaniş metaından başka bir şey değildir.*”²⁹⁵

Kara toprağın patlayan tohumlardan çıkan filizlerle yeşermesi çiftçiye çok sevindirdiği gibi kuraklığın etkisiyle henüz yetişmeden kuruyup ziyan olması onu derinden üzeceği herkesin malumudur. İşte Allah bu malumu misal getirerek uzak hakikati aklımıza yakınlaştırıyor. Anlamakta zorlandığımız şeyi bizim için kolaylaştırıyor. Çiftçinin kaybına üzüntüsünü hatırlatarak bize, şayet dünyanın süsüne aldanarak asıl görevimizi unutursak kaybedeceğimizi ve üzüleceğimizi haber veriyor.

Hz. Peygamber, bir Cuma namazı vaktinde hutbedeyken Şam'dan gelen ticaret kervanının çağrısını duyan cemaat hızla mescidi terk ederek yeni gelen kervana koşmuştur. Allah, Peygamberini hutbede bırakarak giden ashabı bu hatalarından dolayı Cum'a sûresinin son âyetinde şöyle uyarmıştır:²⁹⁶ “*(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: “Allah'ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.*”²⁹⁷ Ahab üzerinden yapılan uyarıyı doğru okumak gerekir. Burada anlık bir hadise üzerinden tüm zamanlara hitap eden bir ders verilmektedir. Dünyalık hiçbir kazancın Allah'ın, muti kullarına vereceği nimetlere erişebilmesi mümkün değildir. Gerçek kazanç tükenmez hazinelerin sahibi olan Allah'ın katındadır. Böyle bir kazancı bırakarak dünyalık menfaat peşinde koşmak, kıymetli mücevherleri verip karşılığında çer çöp almak gibidir.

Başka bir âyette Yüce Allah şöyle buyurur: “*Ey insanlar! Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Sakin dünya hayatı sizi aldatmasın. Sakin çok aldatici (şeytan), Allah hakkında sizi aldatmasın.*”²⁹⁸ Anlık düşüncelerle hareket etmek insanı aldatır. Olaylar, öncesi ve sonrasıyla birlikte değerlendirerek doğru çıkarım yapılabilir. Neticesini düşünmeksizin haramlara

²⁹⁴ Lokmân, 31/33.

²⁹⁵ el-Hadîd, 57/20.

²⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 6:314; Yaptıkları hatadan dolayı Allahu Teala Ashabı uyarmıştır. Ancak bu hadisenin hicretten kısa bir süre sonra meydana geldiği, sahabenin terbiye sürecinden geçtiği ve servetlerini Mekke'de bırakmış olmanın sıkıntılarını çektikleri gerçeklerini göz ardı etmemek gerekir. Tüm mal varlıklarını Mekke'de bırakarak imanları uğrunda her türlü fedakârlığı göstermiş olan Ashab için bu hatalarından dolayı suizanda bulunmak haksızlıktır. Allah onları âyetle terbiye etmiş ve bizlere yol gösterici yıldızlar kılmıştır.

²⁹⁷ el-Cum'a, 66/11.

²⁹⁸ Fâtır, 35/5.

dalmak şeytanın aldatmasına kapılmaktan başka bir şey değildir. Allah'ın affedici olması insana görevini terk etme ve haramları işleme hakkını vermez.²⁹⁹

Tevbe sûresi 69. âyetinde Allah, münafıkları dünyevî zevkler peşinde koşarak uhrevî saadetlerden mahrum olmaları sebebiyle kınamıştır. Onların amellerinin dünya ve ahirette boşa gittiğini bildirmiştir. Sadece ahirette değil dünyada da kaybedenlerden olduklarını haber vermiştir. Allah, münafıkların durumunu kâfirlere benzeterek onların kendilerinden daha güçlü ama rezil rüsva kılınmış olduklarını, bu çirkin ameller hususunda onlara benzeyen münafıkların da dünya ve ahiret hayırlarından mahrum olacaklarını açıklamıştır.³⁰⁰

Kur'an-ı Kerim dünya hayatının zevklerine dalmanın bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu bildiriyor. Ayrıca ahiret yurdunun Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlı olduğunu haber veriyor.³⁰¹ Oyun denilince akla çocuk gelir. Çocuklar sabah olunca sokaklara koşuşup oyunlar oynarlar, taştan çamurdan birtakım şeyler yaparlar ve bütün gün her şeyi unutup zevk aldıkları oyun ve eğlenceleriyle meşgul olurlar. Akşam olup hava kararınca, evlerini hatırlayarak dönmeye başlarlar ve çoğu, akşama kadar yaptıklarının bir şey ifade etmediğini anlar ve genellikle yaptıkları oyuncaklarını yıkıp öylece ayrılırlar.

Kur'an yüce anlatımıyla insana hoş gelen, onda arzu ve istek uyandıran başlıca nimetleri tek bir âyette kadınlar, çocuklar, yığınla biriktirilmiş altın ve gümüşler, atlar, sağlam hayvanlar, bağlar ve bahçeler şeklinde sıralamaktadır.³⁰² Kulunu herkesten daha iyi tanıyan Allah bu nimetlere karşı insanın meyyal olduğunu belirtmekle bu durumun fitri bir şey olduğuna işaret etmektedir. İnsanın bu tür nimetlere karşı bir eğiliminin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Ne bu duyguyu ne de bu nimetleri karalamaya, kötü görmeye gerek vardır. Zira insanlığın, varlığını devam ettirebilmesi bunlara bağlıdır.³⁰³

Bu nimetler gereklidir ancak gönlü bağlayacak niteliğe sahip değildirler. Nimetlerin sayıldığı bu âyetin peşi sıra gelen âyette gerçek manada arzu edilmesi gereken nimetlerin bunlar olmadıkları bildiriliyor: *“De ki: “Size, onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır.” Allah, kullarını hakkıyla görendir.*”³⁰⁴

²⁹⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 374.

³⁰⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 16: 131; Ayrıca bk. el-En'âm, 6/32.

³⁰¹ el-En'âm, 6/32.

³⁰² Âl-i İmrân, 2/14.

³⁰³ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, 2: 46.

³⁰⁴ Âl-i İmrân, 2/15.

Yerli yerinde kullanıldığı takdirde dünya nimetleri insan için sevimidir. Ancak hak ettiğinden fazla değer yükleyerek olması gerekenden fazla ilgi gösterildiğinde insanın daha iyiye ulaşması önünde bir engele dönüşecektir. Yüce Allah dünya nimetlerine karşılık ahiret nimetlerinin çok daha güzel ve değerli olduğunu belirtmekle aslında alınacak tedbiri de ‘dünyayı değil ahireti gaye edinmek’ şeklinde bildirmiş oluyor.

Dünya hayatının süsünün, aldatıcı bir metadan başka bir şey olmadığı gerçeğini Kur’an bize haber vermektedir.³⁰⁵ Önünü gören, dünü anlayan, yarını kavrayan, dünyaya geliş hikmetini bilen müminler dünya hayatına hak ettiğinden fazla değer vermez, bu hayatın ahiret yurduna hazırlık devresi olduğunu bilir ve ona göre davranırlar. Ahiret hayatı başlayınca, inkârcılar dünya hayatının zevklerinin bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu ancak o zaman anlayabileceklerdir. Bütün bu hususları Kur’an üstün anlatım tarzıyla kalplere işittirmekte ve inkâr edenleri hakka çağırmaktadır. Ne var ki onlarda gören bir göz, anlayabilen bir kalp, işitebilen bir kulak kalmamış, hepsi küfür ve maddenin etkisi altında ezilip darmadağın olduğundan³⁰⁶ kaybetmek onların nasibi olmuştur.

Allah’a Kıydan Kenardan Dünyevi Çıkar İçin Kulluk Etme

İnsanların bazıları duruma göre pozisyon alırlar. Taraflarını hemen belli etmeyip beklemede kalırlar. Kendi zanlarınca kaybeden tarafta olmamayı hesap ederler. İslam ve küfrün mücadelesinde bu şekilde davrananları Allah kıydan kenardan kulluk etmek olarak nitelendirir: “İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah’a kıydan kenardan kulluk eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, gönlü onunla hoş olur. Şâyet başına bir kötülük gelirse, gerisin geri (küfre) dönüverir. O dünyayı da kaybetmiştir, ahireti de. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir.”³⁰⁷ Bunlar ‘müzebzeb’ diye tabir edilen iki taraf arasında bocalayan, hiçbir tarafa sadık kalamayan tiplerdir. Bunların kulluğu sarsılmaz bir bilgiye dayanmadığı için bocalayanlar olarak ifade edilmişlerdir.³⁰⁸

Zemahşerî, başlarına bir sıkıntı gelince küfre dönenlerin hem yaşadıkları fenalık sebebiyle bir kayıp yaşamaları hem de sıkıntı karşısında sabredenlerin erişecekleri mükâfatı kaybetmeleri şeklinde iki türlü kayba uğrayacaklarını söyler.³⁰⁹ Bu âyette ikiyüzlü kişilerin menfaat için hareket edip de hem bu dünyada hem de ahirette zarar ve ziyana uğrayarak kaybettikleri bildirilir. Zira bu tipler şüphe ve kararsızlık içinde oldukları için iki âlemden birini seçememektedirler. Onlar, tam olarak inkâr edemediklerinden, kâfirin rahatlığı gibi bir

³⁰⁵ Âl-i İmrân, 2/185.

³⁰⁶ Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 4:1874.

³⁰⁷ el-Hac, 22/11.

³⁰⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 747.

³⁰⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 4: 514.

kararlılıkla dünya hayatına yönelemezler. Allah'a kulluk ile dünyaya tapma arasındaki bu çatışma onları hem bu dünyada hem de ahirette zarara uğratar.³¹⁰

Sadece bu dünyayı amaçlayanlar ikiyüzlülerdir. Bütün hedefleri dünyadaki çıkarlarını sağlamlaştırmaktır. Allah'a kulluk etmekte bir çıkarları varsa O'na kulluk ederler, dünyevi çıkarları O'na kullukla çelişirse hiç çekinmeden Allah'a sırt dönerler. Allah'a sırtını dönenler ise cehenneme yüzünü dönmüş ve ziyana uğramış olurlar.

Kötülüklerin İyiliklere Galip Gelmesi

Kur'an-ı Kerim, ahirette günahları sevaplarından fazla gelen insanların hüsrân içerisinde olacaklarını şu şekilde izah etmektedir: *“Ve kimin mizanı (sevap tartıları) hafif gelirse, işte onlar, nefislerini hüsrâna düşürenlerdir. Onlar, cehennemde ebediyen kalacak olanlardır.”*³¹¹ Kişinin sevapları günahlarından az olursa kaybedenlerden olur. Bu durumda olanlar, kendilerini dünyada ve ahirette hüsrâna düşürenlerdir.

Yapılan iyilikleri Allah için yapmamak da iyiliklerin silinmesine ve boşa gitmesine sebep olan bir davranış biçimidir. Kâria sûresinde buyrulduğu gibi kötülükleri iyiliklerine galip gelenlerin annesi, anne kucağı cehennem ateşidir. Ancak cehennem anne kendisine doğru koşan kişiyi yakaladığında kolayca bırakmaz. Bu nedenle dünyada ve ahirette kazanmak için cehenneme sırt dönüp Allah'ın insanlara açtığı engin rahmetine koşmak gerekir.

Şeytanı Dost Edinme

Dünyada ve ahirette ziyana uğramamak için dost ve arkadaşların seçiminde son derece titiz davranmak gerekmektedir. *“Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, şüphesiz o apaçık bir hüsrâna düşmüştür.”*³¹² Şeytanı dost edinmek, Allah'ın emirlerini terk edip şeytana tabi olmaktır.³¹³ Kişi kimin peşinden giderse onun akıbetine uğrar. Firavun'un peşinden giden ziyan içinde helâk olup giderken Musa'nın peşinden giden galibiyete erer. Hz. Musa'nın asası Firavun'un kamçısını yendiği gibi onun hak davası da batılı yener, onun beynini parçalar.³¹⁴ Şeytanın ve şeytani güçlerin peşinden giden de şeytanın akıbetine duçar olur, en yükseklerden en aşağılara yuvarlanır.

³¹⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 3: 349.

³¹¹ el-Mü'minûn, 23/103; Ayrıca bk. el-A'râf, 7/8-9.

³¹² en-Nisâ, 4/119.

³¹³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1: 259.

³¹⁴ el-Enbiyâ, 21/18.

Gerçek dostun Allah olduğunu, kurtuluşun da O’nu dost edinmeye bağlı olduğunu Kur’an ısrarla vurgulamaktadır.³¹⁵ Zira Allah’a karşı edinilen dostlar kişiyi ahirette terk eder ve dünya hayatında günaha yardımlaşılırsa ahirette birbirlerine düşman kesilirler. Zamehşerî, şeytanın kişiyi saptırdığı, sonrasında ise ondan uzaklaştığı için bu isimle anıldığını söylemiştir.³¹⁶ Zira şeytan kelimesi ‘uzaklaştı’ manasına gelen “şe-ta-ne” kökünden türemiştir.³¹⁷

Kötü arkadaş edininip de peygamberin izinden gitmeyen kişi ellerini şiddetle ısıtır ve “keşke falancayı dost edinmeseydim” diye pişmanlıklar içerisinde kıvrılır.³¹⁸ Pişmanlık, gerçekte bulunulan halden memnun olmamaya işarettir. Kazançlı çıkanların yaşayacağı bir duygu değildir.

Ahirette hüküm verilirken aldatıcı şeytanın suçunu kabul etmeyeceği Kur’an’da haber verilmektedir. Sözüden asla dönmeyen, hakikati vadeden Allah’a güvenmeyip sözüden dönen şeytanın aldatıcı sözlerine kananların gerçek suçlular ve kaybedenler olduğu bildirilmektedir. Şeytan, kendisine uyanlar üzerinde herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmadığı halde onun çağrısına kendi iradeleriyle uyanların ve bu şekilde kendilerine zulmedenlerin suçlu olduğunu, bu sebeple de kendilerini kınamaları gerektiğini belirterek kendini savunur.³¹⁹

Şeytanı dost edinenler dünyada ve ahirette ziyana uğrarken Allah’ı dost bilenler için hiçbir korku ve gelecek endişesi olmayacaktır. Dünyada ve ahirette müjdelere nail olacaklar ve gerçek başarıyı elde edeceklerdir.³²⁰

Allah’ın Yoluna Engel Olma ve Onu Eğriltmek İsteme

Hevâ ve hevesine köle olmuş insanlara, Allah’ın kulları için çizmiş olduğu yolda yürümek zor gelir. Ancak sağlıklı düşünen bir akıl ve hassasiyetlerini kaybetmemiş bir kalp o yolda yürümenin daha güvenli ve kazançlı olduğunu bilir. Nefsine köle olanlar, işte bu çelişkiden kurtulmak ve aklını susturmak için Allah’ın yolunu eğriltmek ister. *“Kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalimdir... Onlar (halkı) Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri ve çelişkili göstermek isteyen kimselerdir. Hem de onlar ahireti inkâr edenlerin ta kendileridir. Onlar yeryüzünde (Allah’ı) âciz bırakabilecek değillerdir. Onların Allah’tan başka sığınabilecekleri bir yardımcıları da yoktur. Azap onlar için kat kat artırılabacaktır.*

³¹⁵ el-Hac, 22/78.

³¹⁶ Zamehşerî, *Keşşâf*, 4: 846.

³¹⁷ İsfahânî, *Müfredât*, “ştn” md., 794.

³¹⁸ el-Furkan, 25/27.

³¹⁹ İbrahim, 14/22.

³²⁰ Yûnus, 10/62-64.

Çünkü onlar (gerçekleri) işitmeye tahammül edemiyorlar, hem de görmüyorlardı. İşte bunlar, kendilerini ziyana uğratan kimselerdir...’’³²¹

Yaşadığımız dünyaya iman nazarıyla bakmayıp, kutsal değerleri birer fantezi olarak görenler, kendi düştükleri batağa başkalarını da çekmek isterler. Emellerine ulaşmak için önceki dönemlerde insanların cehaletinden yararlananlar günümüzde ise insanların nazari ilimlere duydukları güveni suiistimal etmektedirler. Birtakım bilimsel teori ve nazariyelerden hareketle Allah’ı, O’nun yaratmasını ve ahireti inkâra çalışmaktadırlar. Ancak Kur’an, onların bu çabalarının beyhude olduğunu ve sonunda yaptıkları tahribatın karşılığını kat kat göreceklerini haber vermektedir.³²²

Günah işleyen kişi pişman olur, hatasını itiraf edip dönüp tövbe eder, öz eleştiri yaparsa bağışlanır. Ama günahını savunan bağışlanmak için yol bulamaz. Şeytanla Âdem’in farkı, affedilmesi konusunda ümitsizliğe düşen İblis hatasında direndi, kibirlendi, günahını savundu ve böylece şeytan oldu. Âdem ise eşiyle beraber hatasını itiraf edip, pişmanlıklar içerisinde tövbe ettiler, bağışlanma dilediler, nihayetinde affedilerek bu konuda insanlığa örnek oldular.

---

³²¹ Hûd, 11/18-21.

³²² Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, 6: 2827.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kur'an Kıssalarında Kazanç-Kayıp Sahneleri

Kıssalar Hakkında Genel Değerlendirme

Kur'an, geçmiş tarihin kendine özgü bir sunumunu "kıssa" sözcüğü ile dile getirir. İlahi maksat ve hedeflerin fert ve toplumlara özümsetilmesinde etkin bir araç olarak karşımıza çıkan bu sunumlar, İlahi iradenin beşeriyete takdimi yolunda iyiye yönlendiren bir vasıta olarak karşımıza çıkmaktadır.³²³

Kur'an-ı Kerim'in temel maksadını gerçekleştirmede önemli bir yere sahip olan kıssalar, mü'minlere öncelikli olarak yoğun bir şekilde ahlaki mesajlar sunar. İbretlerle örülü bu kıssaların, insanlar üzerindeki etkisi son derecede büyüktür. Çünkü bu kıssalar, insanları doğruya çağırarak için gönderilen Hz. Peygamber tarafından, Hakk'ı üstün tutma, inkârcıları susturma, müslüman olanları teselli etme ve eğitip olgunlaştırma amacıyla indirilmiştir.³²⁴

Nûr sûresinin 34. âyeti kıssaların Kur'an'da yer alış maksatlarını şu şekilde açıklamaktadır: *"Andolsun, biz size açıklayıcı âyetler, sizden önce gelip geçenlerden bir misal ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüt indirdik."*

Kur'an'da bahsi geçen kıssalar birer hikâyeye gibi okunmamalıdır. Çünkü onlarda alınacak güzel dersler vardır. Her bir kıssanın hayatın farklı yönlerine temas eden bir öğretisi vardır. Mesela helâk olan toplumların halleri, içine düştükleri hataları anlatılarak yaşayanlara onlar gibi hareket ettikleri takdirde nasıl bir sonla karşılaşacakları haber verilmektedir. Böylece yaşayan toplumların gereken dersi alması ve kendilerini telafisi olmayan çöküşten korumaları amaçlanır.³²⁵

Ancak ders alma kalp işidir. *"Halkı zulmetmekteyken helâk ettiğimiz, böylece duvarları, çökmüş çatılarının üzerine yıkılmış nice memleketler, nice kullanılmaz kuyular, nice muhteşem saraylar vardır! Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar, ama ibret almadılar). Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur."*³²⁶ Akılları gözlerine inenler maneviyatta

³²³ Sadık Kılıç, "Dini, Ahlaki ve Tarihi Bir Bilinç Oluşturmada Zengin Bir Alan Kur'an Kıssaları", *İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2, (Ankara: TDV yayınları, 2007): 117.

³²⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 513; Abdullah Acar, "Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 9, (2007): 100.

³²⁵ Resul Ertuğrul, "Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (Haziran 2017): 182.

³²⁶ el-Hac, 22/45-46.

kördürler. Gözlerinin görmesi kalplerine tesir etmez. İbret için bakılmayınca geçmiş toplumların kalıntıları insanı doğru yola irşad edemediği gibi belki ondan daha da uzaklaşmasına sebep olur.

Denenmiş olanı aynıyla denemek akıllı insanlara yaraşmaz. Zira bu, emek ve zaman israfından başka bir şey değildir. Kazanma davası güden insan en değerli sermayesi olan zamanı verimli kullanması ve önceki toplumların hatalarından ders çıkarması gerekir.

Biz burada önceki toplumlardan kazançlı çıkanları başarıya ulaştıran meziyetlerinin ve zarara/hüsrâna uğrayanların işledikleri hatalarının neler olduklarını araştırmak ve somut örnekler ile çalışmamızı daha anlaşılır kılmak istiyoruz.

Kur'an Kıssalarında Kazanç Sahneleri

Hataı kabul edip tövbe etme (Hz. Âdem).

Kur'an, anlattığı kıssalar ile insan neslini, kıyamete kadar saptırmak için uğraşacak olan şeytana karşı uyarılmaktadır. İnsanlığın onun tuzağına düşmemesi için insanın yaratılışından itibaren ona nasıl düşman olduğunu defaatle hatırlatıp öğüt vermektedir.³²⁷ Şeytanla olan düşmanlığımız insanlığın atası Hz. Âdem ile başlar. Barış mümkün olmayan bu düşmanlıkta maalesef zalimane bir teslimiyeti müşahade ediyoruz. Şeytana tabi olarak şeytanlaşmış insanların hem kendilerini hem de kandırabildikleri herkesi açık bir ziyana sürükleyişlerine şahit oluyoruz.

Şeytan, Allah'ın emrine asi olmakla zalimlerden olmuş ve bulunduğu makamdan kovulmuştur. Emre itaatsizlik ile eldeki nimeti kaybetmek nasıl zalimlik olur, sorusuna Tefhîmü'l- Kur'an'da özetle şöyle bir açıklama getirilmiştir: Zalim, Arapçada çok geniş kapsamlı bir kelimedir. Zulüm, bir hak veya görevi ihlâl etmektir. Allah'a isyan eden bir kişi üç temel hakka tecavüz etmiş demektir: İlk olarak o, itaate lâyık olan Allah'ın haklarına tecavüz etmiştir. Daha sonra isyanına alet ettiği tüm eşya ve varlıkların, örneğin kendine emanet edilen organ ve yetilerin, diğer insanların ve zulmü sırasında kullandığı bütün her şeyin haklarına tecavüz etmiş olur. Çünkü bütün bunların, Allah'ın emri doğrultusunda kullanılması gerekir. Zira Allah'ın emanet ettiği uzuvları Allah'a isyanda kullanmak büyük bir zulümdür. Son olarak nefsinin kendi üzerinde, ziyana uğratmaktan korumak gibi bir hakkı olduğu için kendi haklarına tecavüz etmiş olur. İsyan etmek suretiyle Allah'ın azabını hak

³²⁷ el-Bakara, 2/34-36; el-A'râf, 7/11-25; el-Hicr, 15/26-42; el-İsrâ, 17/61-65; el-Kehf, 18/50; es-Sâd, 38/71-85; Tâhâ, 20/116-123.

ettiğinde de, kendi kendisine zulmetmiş olur. Bu nedenle Kur'an, günahı, birçok yerde zulüm olarak nitelemektedir.³²⁸

Hız. Âdem ve eşinin işledikleri günah sonrasında tövbe ettikleri Kur'an'da şöyle bildirilmektedir: “Dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”³²⁹ Onlar bu dua ile affa mazhar olmuşlar ve yüceltilmişlerdir.³³⁰

İnsanı ziyandan kurtarıp kazançlı çıkaracak olan Hız. Âdem gibi hatadan pişmanlık duyarak tövbe etmektir. Aksi takdirde tövbe etmek yerine hatasını savunan şeytanı takip edenler, onun izini izleyenler, onun düştüğü çukura düşmekten kurtulamayacaklardır. İnsan kimi izlerse onun gittiği sona uğrar. Musa peygamberi izleyen onun gittiği güzel sona, Firavunu izleyen ise onun duçar olduğu kötü sona uğrar.

İffetin galibiyeti (Hız. Yûsuf).

Yûsuf peygamberin hayatı Kur'an'da ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de diğer peygamberlerin hayatları farklı sûrelerde bazen sadece bir iki âyet şeklinde yer alırken Hız. Yûsuf'un hayatı “ahsenü'l-kasas” nitelemesiyle tek bir sûrenin tamamında nakledilmektedir.³³¹ Bu kıssa, çalışmamızla alakalı gördüğümüz pek çok kazanç kayıp sahnesini bünyesinde barındırmaktadır. Gerek Hız. Yûsuf'un hayatındaki iniş çıkışlar gerekse kıssada yer alan diğer kişilerin yaşadıkları haller Kur'an'ın tabiriyle akıl sahipleri³³² için ibretlerle doludur.

Hız. Yûsuf'un Kur'an-ı Kerim'de geçtiği kadarıyla hayat hikâyesini şöyle özetleyebiliriz: Yûsuf daha küçük yaştaiken kıskançlıktan gözü dönen kardeşlerinin eliyle anne ve babasından koparılmış ve bir su kuyusuna atılmıştır. Yûsuf'u bulan kervancılar onu Mısır'da ucuz pahalı demeden az bir paraya satmışlar.³³³ Yûsuf'u alan yetkili (Mısır hazine bakanı veya Menfis şehrinin Valisi Potifar)³³⁴ onu kendi evinde himaye etmiş ve böylece Yûsuf olgunluk çağına ulaşmıştır. Ancak evin hanımının (Züleyha) iftirasıyla hapse atılan Yûsuf, yıllarca hapis yattıktan sonra iffeti ile nam salması ve kralın gördüğü bir rüyayı doğru bir şekilde tabir etmesi sebebiyle Mısır'da devlet yönetiminde önemli bir mevkie gelmiş ve yıllar önce koparıldığı ailesine kavuşmuştur.

³²⁸ Mevdüdi, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 1: 65.

³²⁹ el-A'râf, 7/23.

³³⁰ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 2: 510-511.

³³¹ Ömer Faruk Harman, “Yûsuf” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44: 1.

³³² Yûsuf, 12/111.

³³³ Yûsuf, 12/20.

³³⁴ Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 333.

Kısaca aktardığımız bu kıssada Allah, hak ve hakikati arayanlar için nice ibretler olduğunu bildiriyor.³³⁵ Biz de burada insanı kazanca götürecektir erdemlere ve onu kayba sürükleyecek vasıflara dikkat çekmek istiyoruz. İlk olarak erdemlerden bahsedeceğiz.

Bu kıssada, ‘sabr’ dikkatimizi çeken en önemli erdemdir. Kardeşleri Yûsuf’u kuyuya atıp babalarına Yûsuf öldü diye haber getirdiklerinde Hz. Ya’kûb, “...Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.”³³⁶ diyerek sabra sarılmıştır. Hatta âyette geçen “Sabr-ı Cemil” ifadesi sabır dileyenlerin ortak kelâmı olmuştur. Sabr-ı cemil kelime olarak “güzel sabır” manasına gelip yüce gönüllü insanlara yakışır şekilde, başa gelen tüm sıkıntı ve belalara ağılanıp sızlanmadan tevekkülle direnmek ve çözüm arayışına girişmektir.³³⁷

Hz. Yûsuf’un, kuyuya atıldığında ve hapsedildiğinde göstermiş olduğu sabır ve kadere rızayı da bu babda zikredebiliriz. “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin”³³⁸ şeklindeki ilahi müjdeye güvenmiş ve yaşadığı sıkıntılara göğüs germiştir. Bu haliyle bizlere Allah’ın vaadine güvenenlerin kaybetmeyeceklerini göstermiştir. Bu noktada bu sûrenin Mekke’de müşriklerin baskısından bunalan müslümanların sabrını takviye eden bir müjde olduğunu söyleyebiliriz.³³⁹ Ayrıca burada kadere rıza gösterme noktasında karşılaşılan fuhşiyat gibi gayri meşru bir durum karşısında boyun eğme halinin makbul bir davranış olmadığını da görüyoruz.³⁴⁰

Bu kıssadan ders olarak çıkardığımız bir diğer erdemli davranış Yûsuf peygamberin dünya zindanını ahiret zindanına, ruhunun özgürlüğünü de bedeninin özgürlüğüne tercih etmesi ve bu şekilde dünyada ve ahirette kazananlardan olmasıdır. “Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum” dedi.”³⁴¹ âyetinden anlıyoruz ki insanların çoğunun peşinden koştuğu gayr-ı meşru zevkler ve günahlar kemale ermemiş bir zihnin ve cehaletin sonucudur.

Bunlara ek olarak doğruluk, dürüstlük, nefesine hâkim olma ve güvenilirlik gibi hasletlerin insanı başarıya götüreceğini bu kıssadan anlıyoruz. “Böylece Yûsuf’a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik...”³⁴² âyeti bu durumu ispat ederken aynı zamanda yeryüzünde edip eyleyenin, gerçek manada tesir edenin Allah olduğunu da

³³⁵ Yûsuf, 12/7.

³³⁶ Yûsuf, 12/18.

³³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 447.

³³⁸ Yûsuf, 12/15.

³³⁹ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 3: 209.

³⁴⁰ Yûsuf, 12/23.

³⁴¹ Yûsuf, 12/33.

³⁴² Yûsuf, 12/56.

bildiriyor. Hz. Yûsuf'u önemli bir mevkie getiren görünürde Mısır'ın melikidir. Ancak Kur'an, görünür sebeplerin arkasındaki hakikati bizlere gösteriyor.³⁴³ Yukardaki âyetin devamında Yüce Allah, "Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz." sözüyle işlerini dürüstçe yapanların hak ettikleri karşılığı zayi etmeyeceğini de haber veriyor.

İnsanı kayba sürükleyecek olan kötü hasletlere gelince ilk olarak Yûsuf peygamberin kardeşlerinin ona yaptıkları kötülük dikkat çekiyor. Yûsuf'u öldürmeyi tasarlama, sonrasında bundan vazgeçerek onu bir kuyuya atmalarının sebebi kıskançlıktı. Onlar bu kötü fiili yaparken akıllarındaki düşünce, babalarının bütün teveccühünü kendi üzerlerine çevirmektir.³⁴⁴ Ancak durum bekledikleri gibi olmadı. Ya'kûb peygamber, onların yalanlarını yüzlerine vurdu³⁴⁵ ve böylece babalarının güvenini tamamen kaybettiler.

Kişi nefsinin istek ve arzularını helal haram ölçüleri ile kontrol altına almalıdır. Züleyha, istek ve arzularına kapılmış ve bu sebeple bir iftiracı konumuna düşmüştür. Bizzat kocası tarafından düzenbazlıkla suçlanmıştır.³⁴⁶ Sûrenin devamında 51. ve 52. âyetlerde Züleyha'nın itiraf ve pişmanlığını görüyoruz. Şüphe yok ki, Allah Ğafur'dur, Rahîm'dir. Bağışlaması ve rahmeti çok büyüktür. İnsan şehvetine kapılarak işlemiş olduğu günahtan pişmanlık duyar ve tövbe ederse Allah onu bağışlar. Bunun için kötülükleri telkin eden nefsi temize çıkarmayarak gerçeği itiraf etmek önemlidir. İşte Züleyha böyle itiraf ve istiğfar ederek, gerçeği dile getirmiş ve Allah'a olan imanını da açığa vurmuştur. Allah'ın izni ve inayetiyle nefsin inadı kırılmış, garezler ve öfkeler kaybolmuş, hak aşkından başka hiçbir şey ayakta kalmamıştır.³⁴⁷

Bu kıssada dikkat çeken bir durum da Hz. Yûsuf'un iffeti ve dürüstlüğüyle bir ülkeyi kansız bir şekilde fethetmesidir. Kıssada iffetin ve dürüstlüğün, iffetsizliğe ve iftiraya galip geldiği görülmektedir. Neticede kazananlar iffetli ve dosdoğru olanlardır.

Azların çoklara galip gelmesi (Tâlût ve Câlût).

Tâlût ve Câlût arasındaki mücadelenin özeti şu şekildedir: Tâlût (Saul), İsrâiloğulları'nın kralıdır. Her ne kadar İsrâiloğulları onun krallığına itiraz etseler de³⁴⁸ bu

³⁴³ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 18: 165.

³⁴⁴ Yûsuf, 12/9.

³⁴⁵ Yûsuf, 12/18.

³⁴⁶ Yûsuf, 12/28.

³⁴⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5: 55.

³⁴⁸ Kur'an-ı Kerim'in her ayetinden alınacak güzel dersler vardır. Bu noktada İsrâiloğulları'nın, kendileri için Allah tarafından tayin edilen bir yöneticiye "...O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyığız. Ona zenginlik de verilmemiştir..." (Bakara, 2/247.) sözleriyle itiraz ettiklerini görüyoruz. Onların gözünde zengin olmayandan yönetici olamazdı. Bu hastalığın günümüzde de var olduğunu müşahede ediyoruz. Ancak insanların zengin veya fakir oluşuna göre değerlendirilmesi, Kur'an'ın reddettiği bir durumdur.

durumu değiştirememişlerdir. Câlût ise İsrâiloğulları'nın savaştıkları dūřman kavimlerden birinin reisidir. Tâlût yönetimindeki İsrâil ordusu Câlût ve ordusuyla savaşmış ve onları yenmiştir. Ayrıca bu savaşta Dâvûd, Câlût'u öldürmüştür.³⁴⁹

Kur'an-ı Kerim'de Tâlût ve Câlût'un mücadelesinde dikkatleri çeken önemli noktalar şunlardır: Allah, kullarını türlü vesilelerle imtihan eder. Tâlût'un ordusu da nehirden geçerken az miktarda su içmekle sınıdılar. Başarı, sınanılan nehirden kana kana içmek değil, yeteri kadarıyla iktifa edip susuzluğu gidermektir. Bir amaç için yola çıkanlar insanlardan beklediği desteği her zaman için göremeyebilirler. Sayıca az olsa da Allah'a inancı tam olanlar ve O'nun yardımını elde etmek için gerekli çabayı ortaya koyanlar zafere ulaşırlar. Allah sabredenlerle beraberdir. Dua, her türlü belaya karşı kuşanılacak bir zırhtır. Allah yeryüzünde düzeni sağlamak için insanları istimal eder.³⁵⁰

Muzafferiyet sayısal üstünlükte değil, iman ve sebatadır. Zaferin Allah'tan olduğuna inanmış ve başarmak için gerekenleri yerine getirmiş sayıca az nice topluluklar, inanmamış çok toplulukları mağlup etmiştir. Bedir Savaşı, Malazgirt Meydan Muharebesi, İstiklâl Mücadele'miz bunun güzel örneklerindedir. Tâlût'un zaferinde öne çıkarılan hikmet de temelde budur. Sayı çokluğuna ve girişilen savaşta bir an için üstünlüğü sağlamaya aldanıp Allah'ın yüce kuvvet ve kudretini unutmak ve böylece zaferin verdiği sarhoşluk havasına kapılıp kendini kaybetmek, felâket ve aşağılanmanın ilk belirtisidir. Savaş, bazı durumlarda milletler için zorunludur ve aynı zamanda ilâhî kanun gereğidir. Aksi takdirde yeryüzünün düzeni bozulur. Milletler arasında anormal biçimde meydana gelen dengesizlik insanlığın sonu olabilir. Azıp sapıtanları, kendi milletinin ekonomik, sosyal yapısını sağlamlaştırmak için başka milletlere saldıranları durdurmanın yollarından biri de savaştır.³⁵¹

Yeryüzünde düzeni hâkim kılmak amacıyla Allah, farklı milletlerin belli bir noktaya kadar güç kazanmalarına izin verir. Fakat onlar hadlerini aşarak zulmetmeye başlarsa onların gücünü kırar ve yerlerine yenilerini getirir. Eğer Allah bir milletin veya bir grubun sonsuza dek hâkimiyette kalmasına izin verseydi, o zaman Allah'ın arzı karışıklık ve düzensizliklerle dolardı.³⁵²

³⁴⁹ Abdurrahman Küçük, "Câlût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 38.

³⁵⁰ el-Bakara, 2/249-251.

³⁵¹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, 2: 694-695.

³⁵² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 1: 196.

Sabri kuşanma (Hz. Eyyûb).

Hz. Eyyûb, kendisine vahiy geldiği bildirilen peygamberlerden biri³⁵³ olarak Kur'an-ı Kerim'de adı geçmekle birlikte hayatına dair çok ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Ancak çekmiş olduğu hastalık ve sıkıntılar sonrasında dua ettiği, duasının kabul edildiği ve eskisinden daha iyi bir duruma geldiği âyetlerden anlaşılmaktadır.³⁵⁴

Hz. Eyyûb'un hayatı Bakara sûresi 155. âyetin adeta yaşam biçimine bürünmüş tefsiri gibidir. Zira o âyette insanın malıyla, evladıyla³⁵⁵ ve canıyla imtihan edileceği ve sabredenlerin müjdelenecek bir sona ulaşacakları bildiriliyor. Eyyûb Peygamber de hali vakti yerinde, çocukları olan biriyken malını ve çocuklarını kaybetmiş ve kendisi de hastalığa duçar olmuştur. Bu durumda bile isyan etmeyerek Rabbine şöyle dua etmiştir: “*Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin.*”³⁵⁶ Duasının kabulüyle yaraları iyileşmiş, eskisinden daha zengin olmuş ve Allah O'na yeniden çocuklar bahşetmiştir.³⁵⁷

Hz. Eyyûb çektiği onca sıkıntıya rağmen hiçbir zaman asi olmamıştır. O, nimet verildiğinde şükreden alındığında ise sabreden yüce gönüllü bir kuldur. Kur'an, O'nu tanıtmakla iman iddiasında bulunan insanlara çıktıkları yolda her şeye hazırlıklı olmalarını öğütüyor.³⁵⁸ Bu yolda varlık içerisinde rahatça yürümek de sıkıntılarla boğuşmak da var. Her iki durumda da kişinin ortaya koyacağı tavır makbul olmayınca arzulanan saadet yurduna ulaşmak mümkün olmayacaktır.

Bir insan için Rabbi tarafından “*O ne güzel kuldu!*”³⁵⁹ hitabıyla anılmaktan daha güzel bir şey olabilir mi? Eyyûb peygamberi Allah nezdinde güzel kul mertebesine eriştiren şüphesiz onun sadakati ve göstermiş olduğu sabrıdır. O halde dert ve sıkıntılar karşısında sabreden kişi her iki dünyada da kazançlı çıkar.

Kıssadan hisse kabilinden alınacak bir ders de hasta olan insanların sebepler dairesinde şifa aramasıdır. Allah dileseydi kulunu yattığı yerde iyileştirirdi. Ancak “*Ayağını yere vur!*”³⁶⁰ emriyle Eyyûb peygamberi şifa yolunda harekete geçirmiştir. Böyle yapmakla

³⁵³ en-Nisâ, 4/163.

³⁵⁴ el-Enbiyâ, 21/ 83-84; Ömer Faruk Harman, “Eyyûb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 16-17.

³⁵⁵ Âyette geçen meyveler anlamına gelen “Semerat” kelimesinin, insanın meyvesi olması hasebiyle evlatları ifade etmesi hususunda bakınız: Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1: 452.

³⁵⁶ el-Enbiyâ, 21/ 83.

³⁵⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 22: 203; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 4: 583.

³⁵⁸ Kayıkçı, *Kur'an Kıssaları*, 2: 185-190.

³⁵⁹ Sâd, 38/44.

³⁶⁰ Sâd, 38/42.

bütün hastaları derdine derman arama noktasında gayretli olmaya ve çareler aramaya sevk etmiştir.³⁶¹

Eyyûb peygamberin hayatından alınacak ders sadece dert ve sıkıntı halinde sabretmek olmasa gerek. Manevi açıdan düşünüldüğünde ruh ve kalbimiz derin yaraları bünyesinde barındırmaktadır. Hz. Eyyûb'un kaybedeceği şeyle bizim kaybedeceğimiz şey kıyaslanacak olsa bizim daha büyük bir kayıp yaşayacağımız açıktır. Zira onun yaraları sadece dünya hayatını tehdit ediyordu. Bizim manevi yaralarımız ise ebedi hayatımızı tehdit ediyor.³⁶²

Eyyûb peygamberin, yaralarından kurtulmak için göstermiş olduğu sadakat ve sabrı, bizler manevi yaralarımızdan kurtulmak için kuşanırsak sağlıklı bir imana kavuşmakla ebedi saadeti kazanabiliriz.

Kusuru kendinden bilme (Hz. Yûnus).

Yûnus, Ninova (Musul)'yı irşad için peygamberlikle görevlendirilmiş, fakat kavmi bir türlü çağrısını kabul etmeyince oradan ayrılp bir gemiye binerek Tarsus'a gitmek istemiştir. Çıkan fırtına sonucu gemi sallanmaya başlayınca gemiciler, geminin yükünü hafifletmek için yolculardan birini denize atmak üzere kura çekmişler; birkaç kez tekrarlanan kura hep Yûnus'a isabet edince onu denize atmışlardır. Bir balık onu yutmuş, sonra karaya çıkarmıştır. Bu kez Rabb'in buyruğunu dinleyerek Ninova'ya giden Yûnus, kırk gün sonra o kentin harap olacağını söylemiş, kent halkı bu uyarı üzerine gönülden tövbe edince, Allah onları bağışlayıp cezalarını kaldırmıştır.³⁶³ Kur'an yaşanan bu süreci yer ve zaman belirtmeksizin özlü bir şekilde aktarmaktadır.

Hz. Yûnus'un yaşadıklarından alınacak dersler vardır. Öncelikle tebliğ ve irşad faaliyeti yürüten davetçilerin sabırlı olması gerektiği dersini çıkarabiliriz. İnsanların içinde buldukları düzenin yanlış olduğu kendilerine söylendiğinde hemen bu yanlışlığı terk etmelerini beklemek doğru değildir. Mutlaka direnç göstereceklerdir. Davetçinin bu direnç karşısında yılmadan mücadele etmesi gerekir. Reddedilmek, yalanlanmak, hakarete uğramak, tehdit edilmek vazifenin terkedilmesi için yeterli değildir. İnsanların ıslahı, kalplerin yumuşaması için gayretle ve ümitle mücadele sürdürülmelidir.³⁶⁴ İnsanlığı aydınlığa çıkarma görevinden vazgeçildiği takdirde Yûnus peygamber gibi karanlıklar içinde kalma ihtimali vardır.

³⁶¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 473; Resul Ertuğrul, "Kur'an'da Fiili Dua", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4/4, (2015): 913-914.

³⁶² Nursi, Lem'alar, 8.

³⁶³ es-Sâffât, 37/139-148; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 4: 552-553; Ömer Faruk Harman, "Yûnus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43: 598.

³⁶⁴ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, 7: 300.

Bir diğerk ders musibetler karşısında takınılacak tavidir. İnsan, başına gelen sıkıntıyı başkasından bilir. Bu şekilde iç huzuru yakalar. Bu, vicdanını rahatlatmak için başvurduğu bir aldatmacadır. Ancak Hz. Yûnus başına gelen gayet sıkıntılı ve bir yardım eli uzanmadığı takdirde hayatına mâl olabilecek bir durumda bu aldatmacaya kapılıp kendini avutmamış, bilakis sorumluluğu bütünüyle üzerine almıştır. “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum”³⁶⁵ duasıyla Rabbine iltica eden Hz. Yûnus, başına gelenleri kendi hatasına bağlamıştır.

Allahu Teala'nın balığın karnındaki kulunun niyazını işitip kabul etmesi, dara düşen müslümanlara bir müjdedir. Hâkimiyet alanı sınırsız olan Allah, tüm sebepleri harekete geçirip nasıl ki Yûnus'u karanlıklar içerisinde kurtardı ise fiili duasını yaptıktan sonra kendisine yönelen her sıkıntılı kuluna yardımını gönderecektir. Kişi her şeyin bittiğini zannettiği bir anda ilahi destek ile yeniden ayağa kalkıp kazanacaktır.

Gençliğe değer katma (Ashab-ı Kehf).

Ashab-ı Kehf kıssasını kısaca şöyle özetleyebiliriz: Putperest bir toplumda Allah'ın varlığına, birliğine inanan birkaç genç, bu inançlarını dile getirip putperestliğe karşı çıkmış ve kendilerini korumak için de bir mağaraya sığınmışlardır. Burada bir gün veya günün bir kısmı uyuduklarını sanan gençler, aralarından birini yiyecek almak üzere şehre gönderdiklerinde ise, onların durumunu öğrenen insanlar Allah'ın vadinin gerçek olduğuna ve kıyametin mutlaka vuku bulacağına inanmışlardır.³⁶⁶

Hakiki imanı elde eden bir kişi, kâinata meydan okuyabilir.³⁶⁷ Bu gençler de bu sözün ispatıdır. İnançlarını yaşamalarına engel olmaya çalışan zalim hükümdara aldırmandan hakikati haykırmışlardır. Kalplerine bu cesareti veren Allah'tır. Genç yaşta nefsin arzularını frenleyip Allah'a doğru yol almak, imanın olgunluğunun göstergesidir. Gençlerin dine ve ahlâka sahip çıkarak inkârcı zorba bir idareyi bilimsel açıdan zararlı görüp reddetmeleri, geleceğe ümitle bakmayı sağlar.³⁶⁸

Ashab-ı Kehf kıssası, Allah'ın iyi kullarına ikram ve yardımda bulunduğunu gösteren Kur'an'ın açık delillerindendir. Zira kıssa, mü'min gençlerin birden fazla ikrama nail olduklarını belirtmektedir.

Bu kıssa, Yüce Allah'ın dostlarını koruyup kolladığını ve güvenlik içinde yaşatıp düşmanlarına karşı koymalarını sağladığını göstermektedir. Kıssa, mü'min insanın Rabbine

³⁶⁵ el-Enbiyâ, 21/87.

³⁶⁶ Şuayip Özdemir, Rahime Kavak, “Ashab-ı Kehf Kıssasında İfade Edilen Örnek İnsan Modeli”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Ashab-ı Kehf Sempozyumu*, s. 497-504, (Kahramanmaraş, 2012): 499; Bk. el-Kehf, 18/14-15.

³⁶⁷ Nursi, *Sözler*, 314.

³⁶⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, 7/3620-3622.

tevekkül edip güvenmesini ve rahmetini dilemesini bize öğütlemektedir. Ashab-ı Kehf'in gençler olarak ifade edilmesi Kur'an'ın, sâlih gençliği övüp desteklediğini göstermektedir. Bu da gençliğin ve genç yaşta ahlaklı, erdemli olmanın önemini vurgulamaktadır. Zira gençlik verimlilik, girişim ve hareket dönemidir. İnsana kazanma ve tercih yapma gücünü veren Allah olduğuna göre yaptığı seçimin Allah'ın istek ve iradesine uygun düşmesi büyük önem arz etmektedir. Kalplerini imanla dolduran Ashab-ı Kehf kendilerine sebat vermesi için Allah'a yalvarmıştır. Allah da kalplerini takva ve kuvvet ile sağlamlaştırmıştır.³⁶⁹

Kişiyeye emanet edilen ve ahirette hangi yolda yıpratıldığı sorulacak olan gençliği nefsanî isteklerinin peşinden koşarak ziyana uğrayanlar ile kendisinin ve insanlığın selameti için çalışıp Allah'a adanmış bir gençlik ile her iki dünyada kazançlı çıkanlar asla bir tutulamaz.

Meşru bir gaye için savaşma (Bedir gazvesi).

Enfal Sûresi 39. âyette Allah, savaşın temelde iki gayesinin olduğunu bildirir: birincisi fitneyi (dine baskıyı) ortadan kaldırmak, ikincisi ise Allah'ın dininin yayılması önündeki engelleri kaldırmaktır. Şavaş, zulme karşı koyma, zulme uğrayanlara yardım etme, temel insan haklarının ve insan hürriyetinin korunmasını sağlama amaçlarına hizmet etmelidir.³⁷⁰ Mü'minler için savaşı meşru kılan gerekçeler bunlardır. Müslüman'ın daha çok mal veya toprak elde etme amacıyla bir savaşa girmesi kabul edilemez.

Hz. Muhammed'in her fırsatta kendilerini sıkıştırıp tahrik eden müşriklere karşı savaşa başvurmasının nedeni, bütün barışçıl yolları denediği halde üzerlerindeki tazyiki defedememiş olmasıdır. Müslümanlar, savaşı bir fırsata çevirip önemli bir mevki elde etme gayesi gütmədiler. Onlar, Hz. Peygamber'in liderliğinde, Kur'an'ın üstün mesajını daha çok insana ulaştırmayı ve bu şekilde topraklar yerine gönülleri fethetmeyi amaçladılar. Buradan hareketle diyebiliriz ki hedef asla maddi kazanç değildi. Asıl amaç İslam ile insanlar arasındaki engelleri ortadan kaldırmaktı. Her ne kadar haklı sebepleri olsa da son raddeye kadar savaştan uzak durulmuştu. Zira Allah, Hz. Peygamber'den onlara karşı bir zorba gibi davranmaması ve yalnızca Kur'an ile öğüt vermesini istemişti.³⁷¹

Hz. Muhammed'i ve O'nun etrafına toplanmış az sayıdaki mü'mini, alıştıkları düzene karşı bir tehdit olarak gören Mekkeli müşrikler, onları ortadan kaldırmak amacıyla Mekke'den bir ordu tertip ederek Medine'ye doğru yola çıktılar. Onların gayelerinin ne kadar kötü ve hareket tarzlarının ne kadar çirkin olduğunu Allah, "*Şımarıp böbürlenmek, insanlara gösteriş yapmak ve (halkı) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (Mekke*

³⁶⁹ Özdemir ve Kavak, "Ashab-ı Kehf Kıssasında İfade Edilen Örnek İnsan Modeli", 502.

³⁷⁰ Ertuğrul, "Kur'an'ın Öngördüğü Toplumun Temel Özellikleri", 155.

³⁷¹ Kâf, 50/45; Mehmet Paçacı, "Kur'an'da Şiddete Karşı 'Haklı Savaş'", *Şiddet Karşısında İslam*, (DİB Yayınları, 2014): 144.

müşrikleri) gibi olmayın. Allah, onların yaptıklarını kuşatıcıdır."³⁷² âyetiyle haber verip mü'minleri onlar gibi olmamaları hususunda uyarıyor. Mekkeli müşriklerin hak, adalet arayışları olmayıp bilakis bu gaye için çalışanları ortadan kaldırma düşünceleri vardı. Gayet kibirli, şımarık bir şekilde kimsenin kendilerine karşı duramayacağı zannıyla hareket ediyorlardı. İşte onların bu hali hem bu dünyada hem de ahirette kaybetmelerine sebep oldu.

Müslümanların onların düştükleri hataya düşmemeleri için kâfirlerin bu kötü halleri gözler önüne seriliyor. Müslümanın sahip olduğu iman, onu güzel bir gaye uğrunda doğru davranışlara sevk eder. Aradan asırlar geçse de şahıslar değişiyor ama roller değişmiyor. Bugün teknolojik güce sahip olan egemen güçler, aynen Mekkeli müşrikler gibi pervasızca hareket ediyor, dünyanın neresinde olursa olsun doğal kaynakları tekellerine almaya çalışıyorlar. Refah seviyelerini yükseltmek için dünyanın geri kalan kısmına sadece kan ve gözyaşını reva görüyorlar. Kendi yumurtalarını pişirmek için dünyayı ateşe vermekten çekinmiyorlar. İşte bu sebeple Kur'an, inananları bu yanlış yola uymaktan men ediyor. Canlarını ve mallarını bu insanların yaptıkları gibi çirkin emeller için heba etmelerini yasaklıyor.³⁷³

Allah, hak için inançla mücadele edince sayıların kifayetsiz kalacağını bildiriyor.³⁷⁴ Kâfirlerin sayıca çok olmalarının bir ehemmiyeti kalmıyor. İman ve sabır azları çoklara galip kılıyor.

Kur'an Kıssalarında Kayıp Sahneleri

Kur'an-ı Kerim'de tarihte yaşamış ve helâke uğramış toplumlardan bahsederken onların en belirgin günahlarına dikkat çekilir. Kavimler arasında benzerlikler bulunmakla beraber her birinin aşırıya gittiği bir yönü vardır. Mesela Nûh kavmi sapıklık ve kibirde, Lût kavmi şehvetlerinin esiri oluşuyla, Âd kavmi bedenlen güçlü olduklarından kendilerini yenilmez zannetmekte, Semûd kavmi dünya malına aşırı tamah etmekte, Medyen ve Eyke kavimleri hilekârlıkta ve İsrailoğulları taassup ve kendi ırkını üstün görmeye diğerlerinden ilerde oldukları açıkça anlaşılmaktadır.³⁷⁵

A'raf sûresi 4. âyette "*Nice memleketler var ki biz onları helâk ettik...*" buyurulmaktadır. Tarihte yaşamış pek çok kişi ve topluluğun başlarına gelenler bu âyete şahitlik eder şekilde Kur'an'da zikredilmiştir. Allah'ın insanlar üzerindeki hâkimiyeti, peygamberlerin gönderiliş hikmet ve gayeleri bu kıssalar ile açıkça ortaya konulmuştur. Hz.

³⁷² el-Enfâl, 8/47.

³⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 174.

³⁷⁴ el-Enfâl, 8/65-66.

³⁷⁵ Çimen, *Niçin Helâk Oldular*, 42; Resul Ertuğrul, "Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/7, (Haziran 2018): 147.

Âdem'den günümüze kadar dinlerin nasıl bir seyir izledikleri ve onların maksatları açıklanmıştır. Bu kıssalar gereken özen ve ciddiyet gösterilerek okunduğu takdirde alınacak ibret ve ders insana yol gösterici olacaktır. Kütüphaneler dolusu tarih kitapları okunup araştırılırsa elde edilecek ders bunlardan fazlası olmayacaktır.³⁷⁶

Helâke uğrayan kavimlerin birer ibret tablosu olduğunu kabul etmeyip “tabii afet, doğal afet demek” suretiyle sıradan bir olay gibi değerlendirmek akla ziyan bir durumdur. “İşte zulümleri yüzünden harabeye dönmüş evleri! Şüphesiz bunda bilen bir kavim için bir ibret vardır.”³⁷⁷ âyeti bunun ispatıdır. Eşyaya hikmet nazarıyla bakan göz, olup biten işlerin arkasında kör ve sağır bir Tanrı değil, her şeyi hakkıyla bilen, hikmetle yapan, sınırsız güç ve kuvvet sahibi bir Allah'ın varlığını hemen anlar. O'nun işleri maddeye mahkûm değil, her haliyle hâkim konumdadır. Gerçeklerin farkında olanlar, deprem gibi afetleri tabii olay diyerek geçiştirmez, aksine bu tip olayları bir ikaz olarak kabul edip gerektiği şekilde ibret alırlar. Hal ve hareketlerine çekidüzen verip azabın yolunu kapatacak, rahmetin yolunu açacak sebeplere sarılırlar.³⁷⁸

İşte bu sebeple insanlığın ibretine sunulmuş olan bu manzaralara kronolojik sırayı esas alarak göz atacağız. Böylece insanları hem dünya hem de ahiret kaybına götüren tutum ve davranışların neler olduğunu görmeye çalışacağız.

Haksız yere cana kıyma (Hâbil-Kâbil).

Hâbil-Kâbil kıssası, Kur'an-ı Kerim ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki ortak temalardandır. Ana fikir veya tema itibariyle bu kıssa, Sümer mitolojisinde de vardır.³⁷⁹ Çalışmamızın konusu olmadığı için kıssanın tarihte yaşanıp yaşanmadığı gibi birtakım tartışmalara değinmeyeceğiz.

Mâide sûresi 27-31. âyetlerinde anlatılan bu kıssada en dikkat çekici nokta “*Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece kaybedenlerden oldu.*”³⁸⁰ âyetidir. Kabil, Habil'i kıskanarak her türlü güzelliğe ve nimete ondan daha hak sahibi ve ondan üstün olduğu düşüncesiyle öldürdü. Ama Allah'ın kâr-zarar tanımına göre öldüren değil ölen kazandı. Kabil, kardeşiyle üstünlük yarışına girişti ama alçalanlardan oldu.³⁸¹

³⁷⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4: 77.

³⁷⁷ en-Neml, 27/52.

³⁷⁸ es-Sâffât, 37/137-138; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4:125; Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, 121.

³⁷⁹ Ömer Faruk Harman, “Hâbil ve Kâbil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 376.

³⁸⁰ el-Mâide, 5/30.

³⁸¹ Resul Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (Haziran 2017): 171.

Öte yandan bu âyet kin, haset gibi özellikler ile birçok defa bu kötü hasletlerin sebep olduğu haksız yere insan öldürme fiilinin Allah katında nefret edilesi bir fiil olduğu gerçeğine dikkatleri çekmektedir. Nitekim kıssada Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi anlatıldıktan sonra şöyle buyrulur: *“İşte bu yüzdendir ki İsrailoğullarına şöyle yazmıştık: Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur...”*³⁸² İnsan şu âlemin küçük bir misali gibidir. Bir âdem bir âlem olduğu için haksız yere bir adam öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibi bir kayba uğrarken, bir insanın hayatını kurtaran ya da onun imanını kurtararak ebedi saadetine vesile olan da bütün insanları kurtarmış gibi bir kazanç elde ettiği anlaşılmaktadır.

Bu kıssadan şöyle bir hisse çıkarılabilir: İnsanın içgüdüleri ile akrabalıktan kaynaklanan yakınlık duygusu arasında bir çatışma potansiyeli her zaman var olabildiği içindir ki kişisel arzu ve çıkarlar sebebiyle akrabalar arasında üstünlük kavgası ortaya çıkabilmektedir. Bu tür bir çekişme kıskançlığa, kıskançlık da haksızlık ve düşmanlığa yol açmaktadır. İşte bu, din duygusu ve dinin yol göstermesi sayesinde kötülük yerine iyiliğin tercih edilmesiyle insan doğasının anılan türden kötülüklerden arınacağı sonucunu çıkarmaya yönelik bir örneğin verildiği bir kıssadır. Bu örnekte Kâbil kötülük duygusunun yoğun olduğu insan tipini, Hâbil ise iyilik eğiliminin egemen olduğu insan tipini temsil etmektedir.³⁸³

Dinin sesini bastırarak kıskançlıktan beslenen garezi artırmakla insan “hayatta yapmam” dediği kötülüğü yapar hale gelebilir. Kabil'e öz kardeşini öldürten bu durum onun hem dünya hem ahiret kaybına sebep olmuştur. Dünyada kişi işlemiş olduğu cürmün cezası olarak ya hayatını ya özgürlüğünü kaybeder. Bu kaybediş kişinin sadece kendisiyle sınırlı kalmayıp insanlar arasındaki düşmanlığın artmasına sebep olacağından toplumsal bir kayba dönüşür. Allah'ın haram kıldığı bir fiili işlemekle insanın uhrevi bir cezayı yüklediği de açıktır. Ayrıca bu kıssa bize Allah hakkıyla kul hakkını birleştirmeyi, Allah'ın değer verdiği şeyin ihlâs, samimiyet ve sorumluluk bilinci olduğu, kul hakkına girmenin ahirette kayıp ve iflas sebebi olacağını öğretmektedir.

Hakka karşı direnme (Nûh kavmi).

Hz. Nûh, Kur'an'da adı çokça zikredilen “ülû'l-azm” olarak adlandırılan beş büyük peygamberden biridir. Kur'an'ın farklı sûrelerinde kıssası anlatılan Hz. Nûh 71. sûreye ad olmuştur. Bu sûre baştan sona O'nun giriştiği tevhid mücadelesini anlatır. Tevhid inancında olan insanlığın hak yoldan saparak putlara tapmaya başlaması sonucu Hz. Nûh'un peygamber

³⁸² el-Mâide, 5/32.

³⁸³ Mustafa Öztürk, “Kur'an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası” Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4/1, (Ocak-Haziran 2004): 17.

olarak gönderildiği anlaşılmaktadır: “Şöyle dediler: ‘Sakin ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd’i, Süvâ’ı, Yeğûs’u, Ye’ûk’u ve Nesr’i hiç bırakmayın.’”³⁸⁴ Âyette Nûh kavminin taptığı putlardan bazılarının isimleri geçmektedir. İşte Hz. Nûh tevhidden uzaklaşan bu toplumu irşad için gönderilmiştir.³⁸⁵

Hz. Nûh ve kavmi hakkında verdiğimiz bu kısa bilgi sonrasında bu kavmin hatalarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Putperestlik Nûh kavminin helâk olmasında başı çekmektedir. Putperestlik şirk ve şirk büyük bir zulümdür,³⁸⁶ Allah’ın hakkının bir başkasına verilmesidir. İnsanın dünya ve ahiret kazancını yok edecek bir günahdır. İnsanların tevhid inancından bu noktaya nasıl geldikleri hakkında çeşitli rivayetler olmakla birlikte bizce en dikkat çeken, yukardaki âyette adı geçen putların daha öncelerde yaşamış ve insanlar arasında iyilikleriyle nam salmış insanların anısına ve hatırasına yapılmış heykeller olmasıdır.³⁸⁷ Bu durum sevgide aşırıya gitmenin neticesidir. Şeytan insanların sevgilerini suiistimal ederek onları Allah’ın yolundan saptırmıştır. Buna mahal vermemek için müslüman severken Allah için sevmeli, buğz ederken Allah için buğz etmelidir.

Âyetlerde bu kavim fasık,³⁸⁸ çok zalim ve çok azgın³⁸⁹ olarak tanımlanıyor. Hz. Nûh’un davetine yanaşmamaları bu sebeptedir. Bu azgınlıkları sebebiyle kendilerine gelen peygamberi taşlamakla tehdit etmişlerdir.³⁹⁰

Nûh kavminden iman etmeyenlerin bir hatası da kibirdir. Hz. Nûh’a hitaben, “...İlk bakışta sana uyanların da ancak en aşağılıklarımızdan ibaret olduğunu görüyoruz...”³⁹¹ demeleri onların nasıl bir kibre kapıldıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Maddi açıdan iyi durumda olmaları onlarda şöyle bir yanılığa sebep oldu: Şayet Nûh’un getirdiği din hayırlı bir din olsaydı toplumun üst katmanlarından birine peygamberlik verilirdi. Çünkü onlar bütün iyi ve güzel işlerde öncü konumda olduklarını düşünüyorlardı.³⁹² Değerlendirmeleri sathi ve yüzeysel olduğundan sadece dünya hayatını baz alıyorlardı. Bu sebeple de şerefi dünyalık mal

---

³⁸⁴ Nûh, 71/23.

³⁸⁵ Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV, 2007), 33: 226.

³⁸⁶ Lokman, 31/13.

³⁸⁷ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur’âni'l-‘Azîm*, 14: 142-143; Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 8: 355; Harman, “Nûh”, 33: 226.

³⁸⁸ ez-Zâriyât, 51/46.

³⁸⁹ en-Necm, 53/52.

³⁹⁰ eş-Şuarâ, 26/116.

³⁹¹ Hûd, 11/27.

³⁹² Ebu’l Hasan Ali en- Nedvi, *Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Kıssaları*, Trc: Şerafettin Şenaslan, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2001), 19. Helâke uğrayan kavimlerde bu tutumun benzerlik gösterdiği hususunda bkz: Yasin Kayıkçı, *Dersler ve İbretler ile Kur’an Kıssaları ve Peygamberler Tarihi*, (İstanbul: Vekitap Yayıncılık, 2015), 1: 228.

ve kuvvette görüyorlardı.³⁹³ İnsanlar için faydalı bir şeyin kendilerini es geçip fakirlere ulaşmasına imkân olmadığı zannı ve bu konuda sergiledikleri kibir sahip oldukları her şeyin yok olup gitmesine sebep oldu.

Şirk bataklığına gömülüp peygambere kulak tıkayan ve helâke uğrayan bu kavmin hatalarından ders çıkararak tevhide sarılmak, Peygamberin rehberliğine güvenip O'na tabi olmak kişiyi dünya ve ahiret kaybından kurtarır.

Nûh kıssası kişiyi kazanç veya kayba götürecek şeyleri ihtiva etmektedir. Şöyle ki tufan esnasında Nûh peygamber oğlunu gemiye çağırmış ancak o babasını dinlememişti. Oğlunun bu haline çok üzülen Hz. Nûh oğlu için Allah'tan talepte bulununca Allah, onu iç yüzünü bilmediği şeyler hakkında hataya düşmemesi hususunda uyardı. Bunun üzerine Hz. Nûh hatasını anlayarak tövbe etmiş ve bağışlanma dilemişti.³⁹⁴ Bu şekilde peygamber çocuğu da olsa iman etmediği müddetçe insanın Allah nezdinde bir değeri olmadığı anlaşılmaktadır. Allah, kulun imanına ve bu uğurda ortaya koyduğu çabasına değer vererek onu helâk olmaktan kurtarır.

İnsan bilmediği şeyin ardına düşmemelidir. Hayır umarak talep edilen şey belki şerdir. Nitekim bir şeyin iyi veya kötü diye nitelendirilmesinde sonuç önemlidir. Yani akıbeti iyi olmayan şeye iyi denemez. Anlık hazlar, işin sonunu düşünmeden bir yargıya varmamıza ve hata etmemize sebep olabilir. Öyleyse kişi her şeyi hakkıyla bilen Allah'ın takdirine itimat etmeli ve hüsrândan emin olmalıdır.

Güç zehirlenmesi yaşama (Âd kavmi).

Âd kavmi günümüzde Umman devleti sınırlarında yer alan “Ahkâf” bölgesinde yaşamıştır.³⁹⁵ Âd kavmine ait yerleşim birimleri bugün çoğunlukla toprak altında kalmıştır. Güzelliğiyle meşhur İrem bağlarının sahibi bu toplum refahın verdiği sarhoşlukla haddi aşmış, kendilerini uyarmak için gönderilen Hûd Peygamberi dikkate almamış, akabinde helâke ve dolayısıyla ziyana uğramışlardır.³⁹⁶

Âd kavminin içerisine düştükleri hata Kur'an-ı Kerim'de şöyle dile getirilir: “*Âd kavmi ise yeryüzünde haksız olarak büyüklük taslamış, “Bizden daha güçlü kim var?” demişlerdi. Onlar, kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar bizim âyetlerimizi inkâr ediyorlardı.*”³⁹⁷ Bu insanlar yaratılış itibariyle güçlü,

³⁹³ Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, 2: 54.

³⁹⁴ Hûd, 11/45-47.

³⁹⁵ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, 4: 330.

³⁹⁶ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -I-”, 174.

³⁹⁷ Fussilet, 41/15.

kuvvetli ve iri yarıydılar. Bu durum A'raf sûresi 69. âyette bildirilerek bunun onlara verilmiş bir nimet olduğu vurgusu yapılmıştır.³⁹⁸

Nimetlerin zikredilmesi, insanlarda şükür duygusunu canlandırır. Âd kavmine verilen güç ve kuvvetin gereği azgınlıktan kaçınıp helâk olmuş önceki milletlerin başına gelen kötü sondan sakınmaktı. Nimetlere şükretmek Allah'ın koyduğu nizamı bozmamayı, nimeti Allah yolunda kullanmayı gerektirir ve bu da kişiyi dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırır. Ancak fitrat bozulduğunda doğru düşünüp karar verme ve nasihatten ders çıkarma olasılığı kalmaz.³⁹⁹

Yaratılış itibariyle güçlü kuvvetli olmaları onlara kibirli olma, başkalarına değer vermeme veya hükümler olup diğer insanları köle gibi çalıştırma⁴⁰⁰ hakkını vermez. Kendilerini yenilmez gören bu zorba kavmin Allah kökünü kesmiş, dıştan bakılınca iri görünen ancak içten içe çürümüş bir ağacın yere serilmesi gibi onların o koca gövdelerini yere sermiştir. Bu durum insanın fiziki yapısının değil manevi gücünün, imanının önemli olduğunu bize göstermiştir. Zira beden gücü denilince yeryüzünde dolaşan insandan daha kuvvetli çok sayıda canlı türü olduğu için insanın bu konuda kibirlenmeye hakkı yoktur.⁴⁰¹

Makul ve mantıklı düşünen herkes insanın fiziki yaratılışı itibariyle diğer canlıların çoğundan çok daha aciz ve zayıf konumda olduğunu anlar. Mesela insan, doğduktan sonra önüne konan yiyeceği ağzına götürebilecek yeterliliğe kavuşması bir iki yılı, o yiyeceği kendisi temin edip kazanacak seviyeye ulaşması belki on on beş yılı gerektiriyor. Ama pek çok canlı daha doğar doğmaz veya yumurtadan çıkınca hemen kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılayabiliyor. Demek ki insanı diğer canlılardan üstün kılan cüssesi ve beden gücü değil yüklenmiş olduğu emanettir ve bu emaneti taşıyabilecek niteliklerle donanmış olmasıdır. Bu durum insanlar arasındaki üstünlüğün ölçüsünü de belirler. Kur'an, üstünlüğün yalnızca takvada olduğunu haber verir.⁴⁰²

Allah'ın insan için takdir ettiği bir iyiliği ve rahmeti engelleyecek bir güç olmadığı gibi O'nun kapattığı kapıyı açacak bir güç de yoktur.⁴⁰³ O'nun üstün kudretini unutan Âd kavmi sadece dünya hayatından silinmekle hak ettikleri cezayı çekmiş olmadılar. Bilakis onlar için ceza ahirette olacaktır. Fussilet sûresi 16. âyette onların nasıl bir kayba uğrayacakları şöyle haber veriliyor: *“Şüphesiz onların ahiretteki azapları çok daha alçaltıcı olacak ve orada kendilerine yardım eli uzatacak kimse de bulunmayacak.”*

³⁹⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 6: 330.

³⁹⁹ Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, 4: 331.

⁴⁰⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 27: 112-113.

⁴⁰¹ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -I-”, 175.

⁴⁰² el-Hucurât, 49/13.

⁴⁰³ Fâtır, 35/2.

Âd kavmini sarıp sarmalayan kibir günümüzde de insanların sonunu hazırlıyor. Pervasızca “hiç kimse bizi yenemez” naraları atanların sonları, daha önceden o yolda gidenlerinkinden farklı olmayacaktır.

Kendini erişilmez görme (Semûd kavmi).

Semûd kavmi, kökenleri çok eskiye dayanan nesli kesilmiş Arap kabilelerden biridir. Âd kavminin devamı olarak kabul edilen bu insanlar Himyerliler tarafından sürgün edilince Hicr denilen bölgeye yerleşmişlerdir.⁴⁰⁴ Bu bölgeye Medâin-i Sâlih (Sâlih'in şehirleri) de denilmektedir.⁴⁰⁵

Kur'an-ı Kerim'de yirmi bir sûrede Semûd kavminden ve onları irşad için gönderilen Sâlih peygamberden bahsedilmektedir.⁴⁰⁶ Şuarâ Sûresi 147-148. âyetlerinde Semûd kavmine verilen nimetlerden bahsedilerek bu ortamda ilelebet kalabileceklerini zannetmeleri yerilmektedir. Kayaları oyarak sağlam evler yapınca kendilerini erişilmez zannetmişlerdir.⁴⁰⁷ Onlara göre Nûh kavmi de Âd kavmi de yaşadıkları coğrafya sebebiyle doğal afetler sonucu yok olmuşlardı. Kendileri ise bu tabii afetlerin ulaşamayacağı kadar güvenli bir yerde yaşıyorlardı. Dolayısıyla kendilerini ölümden, helâke uğramaktan uzak görüyorlardı.⁴⁰⁸

Bu şükürsüz toplum, kendilerini uyararak için gönderilen Sâlih peygamberin uyarılarını dikkate almayıp O'nu yalanladıklarından ve öldürmeye kalkıştıklarından⁴⁰⁹ dolayı helâk olmuşlardır. Onlar Sâlih peygamberi ve ailesini ortadan kaldırmayı hesap ederken hesaba katmadıkları bir şekilde Allah onların kökünü kazımıştır.⁴¹⁰

Bu kavmin helâkine sebep olan olaylardan biri de bir imtihan olarak gönderilen deveyi, bütün uyarılara rağmen öldürmeleridir.⁴¹¹ Allah insanları türlü vesilelerle imtihan eder. İnsanın Allah'ı imtihan etme hakkı yoktur.⁴¹² Yani Rab kulunu hâlden hâle sokar, bazen verir sınar, bazen alır sınar. Bu O'nun hakkıdır. Fakat insanın “ben şöyle yapayım bakalım Rabbim bana ceza verecek mi?” kabilinden Rabbini denemeye yani imtihan etmeye hakkı yoktur. Bu manada Semûd kavmi hakkı olmayan bir şeye el uzatmışlardır. Kendilerine bir mucize olarak emanet edilen deveyi eziyet ederek öldürmüşler ve “*Ey Sâlih! Sen eğer (dediğin gibi) peygamberlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı getir.*”⁴¹³ demek suretiyle

⁴⁰⁴ Celal Kırca, “Semûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 36: 500.

⁴⁰⁵ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-”, 178.

⁴⁰⁶ Kırca, “Semûd”, 500.

⁴⁰⁷ el-A'râf, 7/74; el-Hicr, 15/ 82; eş-Şuarâ, 26/149; el-Fecr, 89/9; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 606.

⁴⁰⁸ Nedvi, *Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Kıssaları*, 38.

⁴⁰⁹ en-Neml, 27/49.

⁴¹⁰ en-Neml, 27/50; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 858.

⁴¹¹ el-A'râf, 7/73-77; Hûd, 11/64; eş-Şuarâ, 26/155-157.

⁴¹² el-Enbiyâ, 21/23.

⁴¹³ el-A'râf, 7/77.

adeta Allah'ı imtihana kalkışmışlardır. Bu cüretlerinin bedelini, helâke uğrayarak en ağır şekilde ödemişlerdir.

Ahlaken çökme (Lût kavmi).

Hz. Lût, Sodom ve Gomore şehirlerine peygamber olarak görevlendirilmiştir. Allah'a karşı gelen kavmini erkek erkeğe ilişkiden sakınmaları ve kendisine tabi olmaları konusunda uyarmıştır. Kadınları bırakarak erkeklerle birlikte olan kavmini bu çirkin işten vazgeçirmeye çalışmış ancak kavmi O'nu sürgün etmekle tehdit etmişlerdir.⁴¹⁴ Bunun üzerine Hz. Lût ve beraberindeki inananlar haricindeki herkes azaba uğramışlardır.

Lût kavmini diğer helâk edilen kavimlerden ayıran başlıca günah, erkek erkeğe cinsel ilişkiye giriyor olmalarıydı. Livâta kelimesi ile ifade edilen bu çirkin fiile Türkçede oğlancılık ve eşcinsellik de denilmektedir.⁴¹⁵

Kur'an-ı Kerim'de bu fiilin çirkinliği ve yasaklığı daha çok Lût kavmi üzerinden yapılmaktadır.⁴¹⁶ Ancak tartışmalı olmakla beraber Nisa sûresi 15. ve 16. âyetlerde yasaklanan ve cezai müeyyide getirilen çirkin işin kadınla kadın arasındaki cinsel ilişki (sevicilik/lezbiyenlik) ve erkekle erkek arasındaki cinsel ilişki (livâta/oğlancılık) olduğunu söyleyen müfessirler vardır.⁴¹⁷

Günümüzde bu çirkin fiili işleyenler, daha çok LGBT kişiler olarak bilinmektedir. LGBT ifadesi lezbiyen, gey, biseksüel (çift cinsel yönelimli), transeksüel kavramlarının ilk harflerinden oluşmaktadır.⁴¹⁸ Bu şekilde bir kod isim kullanıp dernek tabelalarını rengârenk süsleyerek çirkinliklerini gizlemeye çalışıyorlar. Böyle yapmakla bilhassa cinsel manada kimliğin olduğu ergenlik dönemindeki gençler için ciddi bir tehlikeye dönüşüyorlar. Masum ve fitri bir durum olarak lanse edilen bu çirkinliğin müslümanlar tarafından açıkça bilinmesi gerekir.⁴¹⁹ Zira yapılan bazı araştırmalar, bu tip faaliyetlere yönelenlerin çoğunun yeterli dini bilgiye sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.⁴²⁰

---

⁴¹⁴ el-A'râf, 7/80-81; eş-Şuarâ, 26/160-166; en-Neml, 27/54-55; el-Ankebût, 29/28-3; Ömer Faruk Harman, "Lût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 228.

⁴¹⁵ Kamil Yaşaroğlu, "Livâta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 198.

⁴¹⁶ el-Ankebût, 29/28-35.

⁴¹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 9: 238-239; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 530-531; Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 1: 483-485; Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, 1: 136; Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meal*, 135; Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları*, 230-232.

⁴¹⁸ Ali Ayten - Evrim Anık, "LGBT Bireylerde Dinî İnanç, Din ve Tanrı Tasavvuru, Dinî ve Manevî Başa Çıkma Süreci", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/2, (2014): 8.

⁴¹⁹ Bayraklı, *Kur'ânî Ahlak*, 480.

⁴²⁰ Ferdi Kırac, "Dindar Eşcinsel Bireyin Manevi ve Cinsel Kimlik İkilemi: Müslüman Gay ve Biseksüel Erkek Örnekleme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/35, 464-473.

Her hususta olduğu gibi cinsellik noktasında da aşırıya gitmek insanı felakete götürür. Neslin devamı için gerekli olan cinsî münasebeti, meşru ve helal çizgiden çıkararak elde edilebilecek hiçbir fayda yoktur. Aksine bu ahlaksızlık sebebiyle toplumu ayakta tutan aile mefhumu yok olmakla toplumun çöküşüne sebep olunacaktır.⁴²¹ Lût kavmi de bu çirkin fiili yapmakla kalmamış aksine onu savunmaya ve yaymaya çalışmışlardır. Bu sebeple onlar kazanamamışlar yeryüzünden silinerek büyük bir kayba uğramışlardır.

Ticarete hile katma (Medyen ve Eyke kavimleri).

Hz. Şuayb, Medyen ve Eyke halklarına peygamber olarak gönderilmiştir.⁴²² Medyen, Kızılderiz'e kıyısı olan ve ticaret yollarının kesiştiği bir yerdir. Burada yaşayan insanlar büyük tüccardılar. Ancak şirke saplandıkları, ticarete ölçüyü kaçırdıkları ve adaletten ayrıldıkları için Şuayb peygamberin uyarıları daha çok bu meyanda olmuştur.⁴²³ “...Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin...”⁴²⁴

Ticareti hakkaniyet ve adalet üzere yapmamak, düzenin bozulmasına sebep olacaktır. Kur'an, dünyadaki karışıklık ve düzensizliğin temel sebebinin, insanların Allah'a kulluktan uzaklaşıp nefsin istek ve arzularıyla hareket etmesi ve doğru yola rehberlik eden elçilerin kılavuzluğunu reddetmesi olduğunu bildiriyor. Düzensizlik dünyanın doğal yapısında var olan bir durum değildir. İnsan öncelikle yaratılışına uygun olan inanç ve yaşam ikliminden uzaklaşarak kendisini, sonrasında ise âlemde var olan nizamı bozmuştur.⁴²⁵

Hz. Şuayb'a uyanların zarar edeceklerini söyleyen inkârcılar beklentilerinin aksine kendileri zarar etmişlerdir.⁴²⁶ Allah'ı kaybedenlerin elde edecekleri bir kazanç olamaz. Medyen ve Eyke halkı bunu yaşayarak tecrübe etmişlerdir.⁴²⁷

Hz. Şuayb'ın uyarıları o gün içindi, yaşandı ve bitti diyemeyiz. Günümüz insanı maddi anlamda kazanç elde etme noktasında her türlü getiriyi helal haram demeden elde edebilmek için gözünü karartmıştır. “Paranın dini imanı olmaz”, “o kadar hassas düşünürsek para kazanamayız”, “bu zamanda faizsiz olmaz” gibi savunmacı yaklaşımlarla müslüman zihinler kirletilmiştir. İslamî manada hak ve hukuka uygun hareket etmeye çalışanların hareket alanı giderek daralmaktadır. Bu alanın daralması toplumun devamlılığını sağlayan sosyo-ekonomik

⁴²¹ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -II-”, 152.

⁴²² el-A'râf, 7/85; Hûd, 11/84; el-Ankebût, 29/36; eş-Şuarâ, 26/176; Mehmet Ümit, “Şuayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV, 2010), 39: 222; Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -II-”, 152.

⁴²³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 64.

⁴²⁴ el-A'râf, 7/85.

⁴²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 44-45.

⁴²⁶ el-A'râf, 7/90-92.

⁴²⁷ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumuna -II-”, 153.

yapının bozulmasına sebep olacaktır.⁴²⁸ Zira faiz sisteminde para parayı kazandığı için zengin daha zengin, fakir daha fakir olmaya devam edeceğinden zenginler ile fakirler arasındaki uçurum her geçen gün biraz daha derinleşmektedir.

Toplumunu oluşturan bireylerin maddi olarak birbirinden uzaklaşmaları zenginlerden fakirlere yönelik merhametsizliği fakirlerden de zenginlere doğru bir öfkeyi doğuracaktır. Bu da toplumda kargaşanın çıkmasına sebep olacaktır. Allah'ın koyduğu yasakları⁴²⁹ çiğneyerek daha zengin olmanın hayallerini kuran modern insan, düzen bozulduğunda malının talan edilmesiyle dünyada kaybettiği gibi ahirette de cennet nimetini kaybedecektir.

İrkını yüceltme (İsrâiloğulları).

İsrâiloğulları (Beni İsrail) kelimesi, İsrail lakabına sahip olan Hz. Ya'kub'un soyundan gelen yahudileri ifade etmektedir.⁴³⁰ Kur'an'da Hz. Ya'kub'un çocuklarını, onların soyundan gelenleri, Hz. Musa'nın kavmini, Hz. İsa'nın kavmini ve Hz. Muhammed zamanında Medine ve Arap yarımadasında yaşayan yahudileri ifade eder şekilde kullanımları vardır.⁴³¹

Kur'an-ı Kerim'de İsrâiloğulları'nın Firavun'un baskı ve eziyetlerinden kurtarılmasından, kendilerine verilen nimetler ve itibara mukabil onların yaptıkları nankörlükten bahsedilmektedir. Öyle ki bu insanlar başları her sıkıştığında peygamberlerine yönelmişler, refaha eriştikleri zaman ise şirke varacak ölçüde sapıtmışlardır. Bu tutarsız davranışları onları azaba götürmüştür.⁴³² “...Onlar, Allah'ın gazabına uğradılar. Bunun sebebi, onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor, peygamberleri de haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmek ve aşırı gitmekte oluşlarıydı.”⁴³³

İsrâiloğulları'nın kendilerini üstün ırk olarak görmeleri, boş bir iddiadan öteye geçememiştir.⁴³⁴ İnsanların kendilerini methetmelerinin bir değeri yoktur. Bu, onları oldukları mevkiden daha yukarıya taşımayacaktır. Bilakis kapıldıkları kibir onları aşağılara çekecektir. Tıpkı İsrâiloğullarından bir grubun “aşağılık maymunlar olun”⁴³⁵ hitabıyla en aşağılara itilmeleri gibi kendilerini en yukarda zannedenler en dipleri boylayacaktır.⁴³⁶ Bu şekilde doğru yolda olduklarını ve kazanacaklarını sananlar acı kayıpla yüzleştiklerinde artık kendilerini savunacak halleri de kalmayacaktır.

⁴²⁸ Abdullah Yıldız, *Hz. Şuayb 'Namaz, Ticaret, Adalet'*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2009), 34.

⁴²⁹ el-Bakara, 2/ 275.

⁴³⁰ Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lügati*, 101.

⁴³¹ Âl-i İmrân, 3/49; ez-Zuhruf, 43/59; es-Saf, 61/6; Ömer Faruk Harman, “İsrâil (Benî İsrâil)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 23: 195.

⁴³² el-Bakara, 2/47-61.

⁴³³ el-Bakara, 2/61.

⁴³⁴ el-Cum'a, 62/6.

⁴³⁵ el-Bakara, 2/65.

⁴³⁶ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-”, 165.

“Andolsun, biz İsrailoğullarını çok güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz rızıklar verdik. Kendilerine bilgi gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki, ayrılığa düşmüş oldukları şeyler hakkında Rabbin kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir.”⁴³⁷ âyeti İsrailoğulları'nın davet edildikleri yeni din hakkında içine düştükleri ihtilafı göstermektedir. Onlar, kendilerine vahiy ile sağlıklı bilgi gelmesine rağmen derin tartışmalara düştükleri için kınanmışlardır. Böylesine sağlam bir bilgi onlar için Hak ile bâtılı ayıracak önemli bir ölçüydü. Ama onlar bilgiye ihanet ettiler. Onlara hakka teslim olmaları, yeryüzünde fesat çıkmaması için direnmeleri ve ilim üzere bina edilmiş bir yaşam tarzını benimsemeleri öğütlenmişti. Fakat onlar bu talimatlara uymadılar, tek ve orijinal dini birbiriyle ilgisiz bölümlere ayırdılar ve Allah'ın koyduğu temeller üzerinde bambaşka yapılar inşa etiler.⁴³⁸ Allah'ın dinini kendi arzuları doğrultusunda değiştirip bozanların, kurmak istedikleri yapının altında kalmaktan kendilerini kurtaramayacakları aşikârdır.

Kur'an-ı Kerim Yahudilerin hakikati açıkça görmelerine rağmen iman etmemelerinin onları ziyana uğratacağını şöyle ifade eder: “Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu (Peygamberi)⁴³⁹ kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanır. Kendilerini ziyana sokanlar var ya, işte onlar inanmazlar.”⁴⁴⁰ İslam tarihinde bilhassa Medine döneminde, imana karşı sert tutumları, kurulma aşamasındaki İslam devletini engellemeye çalışmaları, her fırsatta müslümanları arkadan vurmaları bu yeni dini tanımamış (batıl zannetmiş) olmalarından değil hırslarından ve garzlerindenidir.⁴⁴¹ Hakkı bildikleri halde ona tabi olmamaları sebebiyle Allah onları ziyana uğrayanlar diye tarif etmiştir.

Hâkimiyeti altındaki halka zulmetme (Firavun).

Eski Mısır inancında firavun hem kral hem de tanrının oğlu, dolayısıyla tanrıdır. Bu nedenle firavun, yeryüzündeki düzenin muhafaza ve devamından sorumlu olduğu gibi dinî hayatın da en önemli ve yetkili kişisidir. Dolayısıyla ülkenin bütün mabetlerinde ibadetler onun adına yapılırdı. Bütün Mısır onundu ve bütün yetkiler onun elindeydi.⁴⁴²

Tanrılık taslayan Firavun, Allah'ın gönderdiği elçiye kulak vermemiş, O'na ve inananlara türlü eziyetler etmişlerdir. Bu eziyetler karşısında Hz. Musa'nın inananlara şöyle

⁴³⁷ Yûnus, 10/95.

⁴³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 362.

⁴³⁹ “Ya'rifunehü” kelimesindeki “Hu” zamiri çoğu mealde Hz. Muhammed'e hamledilmiştir. Yani Yahudilerin öz oğulları gibi tanıdığı kişi Hz. Muhammed'dir. Mevdûdî bu âyetin açıklamasında bahsi geçen zamiri, âyetin öncesiyle alakalı olarak “Allah hakkındaki doğru inanç” şeklinde tefsir eder. (*Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1:539.) Ancak bu çok büyük bir fark doğurmaz. Şöyle ki madem vahyedilmiş kitaplarla bilgi sahibi olan insanlar, doğru inancı kendi öz çocukları gibi tanır, o halde Hz. Peygamber'in davet ettiği şeyin doğru inanç olduğunu hemen anlamaları gerekirdi. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in risaletine itiraz etmemeliydiler.

⁴⁴⁰ el-En'âm, 6/20.

⁴⁴¹ Kayıkçı, *Kur'an Kıssaları*, 2: 94.

⁴⁴² Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 118.

nasihatte bulunduğunu Kur'an haber vermektedir: “Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır.”⁴⁴³ Bu âyet Firavun ve onun yolunu izleyenlerden hiç birinin elde etmek istedikleri hâkimiyete asla ulaşamayacaklarının teminatıdır.

Firavun da mutlak manada bir hâkimiyete ulaşamamıştır. Kendisi öyle olduğunu, her şeye ve topraklarında yaşayan insanlara dahi sahip olduğunu iddia ettiği bir zamanda öldürmeye çalıştığı çocuğu Allah onun sarayında büyütmiştir. İnsanların kalplerine bile hükmetmeye çalışırken en yakınındaki insanın, karısının dahi kalbine sahip olamamıştır.⁴⁴⁴

Firavun, Hz. Musa ve iman edenler için iyi şeyler düşünmese de Allah kendisine inanan kullarına yardımını göndermiş, Firavun ve avanesine uyarı mahiyetinde birtakım sıkıntılar musallat etmişti.⁴⁴⁵ Başındaki belalardan kurtulmak isteyen Firavun, Hz. Mûsa ve inananlara eman vereceğine dair söz vermiş, ancak sözünü çiğneyerek onları yok etmek istemişti. Bunun üzerine Allah, onları denizde boğarak cezalandırmıştı.⁴⁴⁶

Mülkün asıl sahibini unutarak elindeki imkânı kendinden bilen⁴⁴⁷ zalim idarecinin akıbetini, uğradığı hüsrânı bize gösteren Allah, hak yolda kullanılmayan gücün ve gözleri kör eden ihtirasın nasıl bir sona götüreceğini hatırlatıyor. Gücü ve imkânı verenin kendisi olduğunu, layıkıyla kullanılmadığında verildiği gibi alacağını ve cezaya müstahak olunacağını, Firavun örneğiyle ibret olarak sunuyor.

Yüce Allah, kendisinin her şeyin sahibi olduğunu iddia eden Firavun'u ve yandaşlarını gerçek manada mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladı.⁴⁴⁸ O azgın kişi daha önce yaptığı zulüm, şiddet ve zorbalığa uygun olarak suyun şiddetiyle yakalandı.⁴⁴⁹ Neticede hayatını dünyevi imparatorluğunu sağlamlaştırmak için zulme adayan Firavun kaybederken Allah'a adanan ve yükselme basamaklarını bir bir tırmanan Hz. Musa ise dünya ve ahirette kazanmıştır.

---

⁴⁴³ el-A'râf, 7/128.

⁴⁴⁴ et-Tahrîm, 66/11; Nedvi, *Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Kıssaları*, 120-122. Bu noktada Tahrîm Sûresi 10-13. âyetlerde sunulan kazanç kayıp sahnesine dikkat çekmek istiyoruz. Bu âyetlerde Allahu Teala dört kadından; kaybeden iki kadına mukabil kazanan iki kadından bahsediyor. Kaybedenler Hz. Nûh ve Hz. Lût peygamberlerin eşleri ve kazananlar Firavunun eşi ile Hz. Meryem. İki sâlih insanın en yakınıdakiler kaybederken böyle bir imkâna sahip olmayan iki kadın kazançlı çıkıyor. Demek ki iman nimetine ulaşmak ve kazançlı çıkmak için bulunulan ortam tek başına belirleyici olmuyor. Firavun gibi bir zorbanın hanesinde yaşasa bile şayet kalpte bir cevher varsa Allah o insanı iman ile şerefendiriyor ve inananlar için bir misal olarak zikrediyor. (Şimşek, *Kur'an Tefsiri*, 5: 270.)

⁴⁴⁵ el-A'râf, 7/133.

⁴⁴⁶ el-A'râf, 7/134-136; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 2: 576-580.

⁴⁴⁷ el-A'râf, 7/131.

⁴⁴⁸ el-Kamer, 54/42.

⁴⁴⁹ Ertuğrul, “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-”, 154.

Zenginliğiyle övünme (Kârûn).

Kur'an-ı Kerim'de Kârûn, Hz. Mûsâ'nın kavminden, hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliğiyle övünen bir kişi olarak takdim edilir. Gösterişi çok seven Kârûn, kavminin arasında ihtişamla dolaşmakta, bu ise bazılarının hayranlığını celp etmekteydi. Kavminin, servetiyle böbürlenmemesi gerektiği yönündeki uyarılarına ise bu serveti kendi bilgisi sayesinde kazandığını ileri sürerek cevap vermiştir. Nihayet kendisi ve evi yerin dibine geçirilmiş, bu kötü sondan ne kendini kurtarabilmiş ne de onu kurtaracak birileri çıkmıştır.⁴⁵⁰ Yerin dibine battığında malı mülkü ona hiçbir fayda sağlamamıştır. Mülkün sahibi olan Allah'ı görmezden geldiği gibi helâkı esnasında Allah da onu yok saymış ve yok oluştan kurtarmamıştı. Firavun ve Haman'ın helâkinde olduğu gibi Kârûn'un yere batırılmasında da, "Yüce Allah'ın kibirlenen kişiyi alçaltması" kuralının işlediği görülüyor.⁴⁵¹

Kur'an, servetin sadece zenginler arasında el değiştiren bir şey olmaması gerektiğini söyler.⁴⁵² Allah zenginliği yasaklamaz. Bilakis insanları çalışıp kazanmaya teşvik eder.⁴⁵³ İşlam'ın kurmak istediği ekonomik yapıda elde edilen mal sadece kazanana ait değildir.⁴⁵⁴ Tüm hak sahiplerinin haklarını almaları için zekât ve sadaka devreye sokulmuştur. Bunun yanında zenginliğin belli bir kesimde kalmaması için faiz yasaklanmıştır. Çünkü faiz sistemi zenginlik servetine servet katmasını amaçlar.⁴⁵⁵

Kasas sûresinin 78. âyetinde de belirtildiği gibi Kârûn kendisini uyaran kavmine bilgi ve becerisini öne sürerek cevap vermişti. Malının büyüüne kapılan Kârûn, kendinden önce daha güçlü toplulukların helâk olduğundan şuursuz hale gelmişti.⁴⁵⁶ Nihayetinde kötü bir efsane olarak kalan Kârûn'un zenginliği darbimesel olmuştur. "Kârûn kadar malın olsa ne fayda"⁴⁵⁷ deyimi halk arasında meşhur olmuştur. Allah'a ulaşmada bir vasıta olabilecek malı mülkü Kârûn bir hayat gayesi haline getirdiğinden, bu zenginlik tamamen onun aleyhine işleyen bir araca dönüşmüştür. Allah'a yaklaştırmak şöyle dursun daha da uzaklaştırarak onu hem dünya hem ahiret kaybına uğratmıştır.

---

⁴⁵⁰ Ömer Faruk Harman, "Kârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 519.

⁴⁵¹ Ertuğrul, "Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-", 159.

⁴⁵² el-Haşr, 59/7.

⁴⁵³ el-Cum'a, 62/10; el-Müzzemmil, 73/20.

⁴⁵⁴ el-Meâric, 70/24-25.

⁴⁵⁵ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, 81-83.

⁴⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 4: 212.

⁴⁵⁷ H. İbrahim şener, "Kârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 520.

Sonuç

Genel itibariyle baktığımızda Kur'an'da kazançlı çıkma anlamında necât, felâh, fevz ve zafer kelimeleri kullanılmaktadır. Bu kelimelerin birbirine paralel kullanımı olduğu gibi, her birini diğerinden ayıran bazı farklılıkları da mevcuttur. Hüsran, hâbe ve helâk kavramları ise kaybı ifade etmektedirler.

“Felâh”, kişinin dini, ahlaki ve insani yükümlülüklerini yerine getirmesinin neticesinde dünyada elde edeceği başarı ve mutlulukla, ahirette ulaşacağı ebedi kurtuluş ve saadeti ifade ederken, “necât”, daha ziyade dünyevî sıkıntı, gam ve kederden kurtarma için kullanılır. Aynı şekilde “fevz” kavramı şerden kurtuluş hayrı ve emelleri elde ediş olarak tanımlanırken “zafer”, bir şeyi elde etmek, düşmana karşı üstünlük sağlamak, galip gelmek anlamındadır.

Dünyadaki kurtuluşun reçetesi, sarsılmaz bir imanla Allah'a güvenmek, tevekkül etmek, ihlâs ve samimiyetle insanlığın felâhı, necâtı ve kurtuluşu için çalışmaktır. Bütün insanlığın ıslahının sağlanması, fesadın, bozgunculuğun ortadan kalkması, iyiliğin, ahlakın, adaletin hâkim olması ve yeryüzünde sağlam temellere dayalı toplumsal düzenin kurulması için iyi bir birey olarak çalışıp çabalamaktır. Allah'ın vahyinin hedefleri doğrultusunda insanı ve toplumu istikamet üzere yaşamaya yönlendirmek, bu yolda sebat etmelerini sağlamak, olası sapmaları ve saptırmaları bertaraf etmektir. Bunun için Allah'ın şerefli kıldığı ve yarattığı şeylerin çoğundan üstün yaptığı insana yol göstermek üzere öncelikle peygamberler ve kitaplar göndermiş, peygamberlerin tebliğ görevlerini hakkıyla yapabilmeleri için onlara ve beraberindeki mü'minlere çeşitli şekillerde yardım etmiş ve peygamberlerini ve ona tabi olanları da birçok musibetten korumuştur.

Kur'an'da kazanç-kayıp vurgusunun en net şekilde yapıldığı iki husus dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan ilki dünya hayatının bir imtihan oluşudur. Her imtihanda başarmak veya kaybetmek ihtimalleri olduğu gibi yaşadığımız bu hayat da ya başarıyla taçlanacak veya hüsran ile sonuçlanacaktır. Bu sınav öyle bir sınav ki son anda yapılacak bir yanlış tüm doğruları götürebilirken doğru bir hareketle başarılı da olunabilir. Buradan hareketle her an için yanlıştan sakınmak isabetli bir davranış olacaktır.

Sınavın sonucunu öğrenmek için biraz sabretmemiz gerekecektir. Zira kazanan ve kaybedenler sınavdan sonra ilan edilecektir. Kıyametin kopmasıyla imtihan bitecek lehte ve aleyhte her ne var ise mizanda tartılacaktır. Hakkın sesine kulak verenler bu imtihandan başarıyla çıkacaklardır.

İkinci husus Allah'ın insanlara sunduğu teklifin bir ticarete benzetilmesidir. Ticarete de aynen imtihanda olduğu gibi kazanmak veya kaybetmek ihtimalleri vardır. Bir pazar yerinde insanın işine yarayan yaramayan pek çok ürün bulunur. Kişi ihtiyacı ölçüsünde kârını zararını düşünerek alışverişini yapar. Hesabını iyi yapmadan hareket ettiği takdirde parasını tüketir ancak alması gerekenleri alamadan evine döner. Ahirete yönelik bir pazar yerini andıran şu dünyada da faydalı faydasız pek çok ürün bulunur. İnsan, önünü ardını düşünmeden, helal-haram demeden karşısına çıkan her şeye el uzatacak olsa bu pazardan kârlı çıkmasına imkân yoktur. Kısa sürede en kıymetli sermayesi olan ömrünü tüketip zarar eder.

Ticarete dikkat edilmesi gereken bir husus da kimle ticaret yapıldığıdır. Bu manada ticarete kazançlı çıkmanın yolu sözüne güvenilir, vaadinden dönmeyecek, kendisine güvenenleri yol ortasında, yüz üstü bırakmayacak olan bir zat ile ticaret yapmaktır. Dünya pazarında o zat, her şeyin mülkü kendisine ait olan, vaadinden dönmeyen Allah'tır. Allah ile yapılan ticaret, içerisinde kaybetme ihtimali olmayan, kârlı bir ticarettir.

Kur'an'ın yaklaşık dörtte birlik kısmına tekabül eden Kur'an kıssaları da insanlığı felâha ulaştıracak, kayıp ve ziyandan kurtaracak ilkeleri daha somut ve müşahhas bir hale getirerek her seviyeden insanın hisseler çıkaracağı tarzda anlatılmıştır. Kur'an tarih kitabı olmadığı için kıssalarda da ayrıntı diyebileceğimiz tarihi bilgilere pek yer verilmemiştir. Vahyin sahibi olan Allah, bu kıssalarda yaşanmış olayların en can alıcı noktalarını ön plana çıkartarak muhatapların ders almalarını sağlamaktadır.

Bugün yaptığımız tercihlerin sadece bizim için değil gelecek için de önemli olduğunu bilmek gerekir. Aksi takdirde gelecek nesiller bizden şikâyetçi olacaktır. Bu durum A'raf sûresi 38. âyette açıkça haber veriliyor. Âyette cehenneme atılanların: *“Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver”* diyecekleri bildiriliyor.

İnsanın en büyük meselesi kazanmak veya kaybetmek, başarılı olmak veya helâk olmaktır. Bu da kişinin doğru yolu seçip seçmeyeceğiyle alakalıdır. Çünkü yanlış yollar kişiyi başarıya götürmez. Bu sebeple doğru yolun bilgisine ulaşmak hayati öneme sahiptir.

Bilgi elde etmede fiziki yollar genel itibariyle doğru sonuçlara ulaşmayı sağlayabilir. Teknolojinin gelişmesi doğru sonuçlara ulaşma olasılığını artırır. Ancak kalp körleşince idrak daralır, hakikati bulmak imkânsız hale gelir. Günümüzde bilgiyi toplamak, ona ulaşmak ve yaymak eskiye nazaran çok daha kolay olmasına rağmen modern insan temel problemlerini çözebilmiş değildir. Çünkü insanın hakikat ile olan irtibatı koparılmıştır. İnsanın içine düştüğü çıkmazdan kurtulabilmesi evvela bu irtibatın yeniden kurulmasına bağlıdır.

Allah tarafından bir hidayet kaynağı olarak insanlara rehberlik etmek ve onları doğru yola eriştirmek için indirilen Kur'an'ın içinde insanları batıldan koruyup hak yolda sevk edecek hükümler ve kaideler bulunmaktadır. Kim onun hükümlerine tabi olursa ve onun çizdiği yoldan giderse dalaletten, batıldan, kayıptan, ziyandan ve hüsrâna uğramaktan korunur ve sırat-ı müstakim üzere bir hayat sürerek dünya ve ahiret saadetini kazanır.

Kaynakça

- Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı, Haz: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: Yenigün Matbaacılık, 2011.
- Abdülbaki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemü'l-Mü'fehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Daru'l-Hadis, 2.baskı, Kahire 1988.
- Acar, Abdullah. "Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. sy. 9, 2007, s. 97-152.
- Aksekili, Ahmed Hamdi. *Ve'l-Asr Sûresi Tefsiri*. (Sad. Ertuğrul Özalp), İstanbul: İşaret yayınları, 2003.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an Ansiklopedisi*. İstanbul: Kuba Yayınları, 1997.
- Ateş, Süleyman. "İhlas" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21:535-537. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Ayten, Ali - Anık, Evrim. "LGBT Bireylerde Dinî İnanç, Din Ve Tanrı Tasavvuru, Dinî Ve Manevî Başa Çıkma Süreci", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/2 (2014): 7 -31.
- Aydın, Fuat. "Dinlerde Kurtuluş Anlayışı" *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2015): 71-101.
- Bayraklı, Bayraktar. *Kur'ânî Ahlak*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2015.
- Bebek, Adil. "Felâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Beğavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mes'ûd. *Tefsîru'l-Beğavi Me'âlimü't-tenzil*. Dâru Tayyibe, 1989.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebi'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş Şirazi. *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*. Beyrut: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1998.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmâîl. *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*. Trc. Mehmet Sofuoğlu, 1-16, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987.
- Çağrııcı, Mustafa. "Sabır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 337-339. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Çimen, Abdullah Emin. *Niçin Helâk Oldular –Kur'an-ı Kerim'de Helâk Kavramı*. İzmir: Akademi Yayınları, 2008.
- Çanga, Mahmut. *Kur'an-ı Kerim Lügati*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

- Ertuğrul, Resul. “Kur’an’ın Öngördüğü Toplumun Temel Özellikleri”, *İlahiyat Araştırmaları dergisi* 1 (Haziran 2014): 115-165.
- Ertuğrul, Resul. “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (Haziran 2017): 165-185.
- Ertuğrul, Resul. “Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (Haziran 2018): 145-173.
- Ertuğrul, Resul. “Kur’an’da Fiili Dua”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/4 (2015): 896-921.
- Esed, Muhammed. *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*. Trc. Cahit Koçak, Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.
- Fazlurrahman. *Ana Konularıyla Kur’an*. Trc. Alparslan Açıkgenç, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Fîruzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakup. *Kâmûsü’l-Muhît*. 8. Baskı, Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2005.
- Güleç, Hasan. “Takva”. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 13/3. t.y.
- Harman, Ömer Faruk. “Hâbil ve Kâbil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14: 376-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Harman, Ömer Faruk. “Lût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 227-229. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Harman, Ömer Faruk. “Yûnus”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 597-599. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. “Eyyûb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 16-17. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Harman, Ömer Faruk. “Yûsuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 1-5. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk. “İsrâil (Benî İsrâil)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 193-195. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Harman, Ömer Faruk. “Kârûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 519-520. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Harman, Ömer Faruk. “Fıravun”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 118-121. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail ed-Dimaşkî. Thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed vd., *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab*. Daru Sâdır, Beyrut.
- İsfahânî, Râgıb. *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*. Trc. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- Karaman, Hayrettin – Çağrıçı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kâfi – Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Kayıkcı, Yasin. *Dersler ve İbretler ile Kur'an Kıssaları ve Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Vekitap Yayıncılık, 2015.
- Kılıç, Sadık. “Dini, Ahlaki ve Tarihi Bir Bilinç Oluşturmada Zengin Bir Alan Kur'an Kıssaları”, *TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi* 2 (2007): 115-120.
- Kıraç, Ferdi. “Dindar Eşcinsel Bireyin Manevi ve Cinsel Kimlik İkilemi: Müslüman Gay ve Biseksüel Erkek Örneklem”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/35 (2014): 464-473.
- Kırca, Celal. “Semûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 500-501. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Kutub, Seyyid. *Fi Zılâli'l-Kur'ân*. Trc. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Kutub, Seyyid. *Yoldaki İşaretler –İman'ın İlkeleri-*. Trc: Salih Uçan, İstanbul: Hicret yayınları, 1980.
- Küçük, Abdurrahman. “Câlût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 38. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Ma'lûf, Luvîs. *el-Müncid fi'l-luğa ve'l-a'lâm*. Beyrut, ty.
- Mevdûdî, Ebu'l-'Ala. *Tefhimü'l-Kur'an*. İstanbul: İnsan yayınları, 1996.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac en-Nisâbü'rî. *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. Trc. Mehmed Sofuoğlu, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1988.
- Nedvi, Ebu'l-Hasan Ali. *Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Kıssaları*. Trc: Şerafettin Şenaslan, İstanbul: Ravza Yayınları, 2001.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Hafızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Tefsîru'n-Nesefî (Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl)*. Beyrut: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1998.
- Nursi, Said. *Risâle-i Nûr Külliyyatı*. Envâr Neşriyat, İstanbul-2000.

- Oral, Osman. “Mâtürîdî ve Mehmet Âkîf’e Göre Asr Sûresi’nde Hüsrânı Önleyen İmân Tezâhürü Psiko-Sosyal Hikmetler”. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies*. 5/16. (Mart 2018): 159-188.
- Özel, Ahmet. “Cihad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 527-531. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Özdemir, Şuayip - Kavak, Rahime. “Ashab-ı Kehf Kıssasında İfade Edilen Örnek İnsan Modeli”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Ashab-ı Kehf Sempozyumu*. (Kahramanmaraş, 2012): 497-504.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’an-ı Kerim Meali -Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Öztürk, Mustafa. “Kur’an, Kitab-ı Mukaddes ve Sümer Mitolojisinde Hâbil-Kâbil Kıssası”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (Ocak-Haziran 2004).
- Paçacı, Mehmet. “Kur’an’da Şiddete Karşı ‘Haklı Savaş’”, *Şiddet Karşısında İslam*. DİB Yayınları, 2014.
- Pusmaz, Durak. “Kur’ân’da Felâh Kavramı”, *Marife Bilimsel Birikim* 3 (Kış 2011): 23-43.
- Pusmaz, Durak. “Kur’an’da Şükür Kavramı”, *Diyanet İlmi Dergi* 35/3 (Temmuz-Ağustos-Eylül 1999): 65-78.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ziyâuddîn Ömer b. el-Hüseyn el-Kureşî. *Tefsîrü’l-Fahri’r-Râzî, Tefsîrü’l-Kebir Mefâtihu’l-Ğayb*. Daru’l-Fikr, 1. Baskı, Beyrut, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü’l-Tefâsîr*. Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 2010.
- Sandıkçı, Kemal. “Âmir b. Führeyre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 65-66. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İmân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 212-214. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Şener, H. İbrahim. “Kârûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 520. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şimşek, Sait. *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*. Thk. Abdullah b. Abdu’l-Muhsin et-Turkî, Kahire: Daru’l-Hicr, 2001.
- Taşpınar, İsmail. “Kur’an-ı Kerim’deki ‘Fevz’ Ve ‘Felâh’ Kavramları Çerçevesinde İnsanın Kurtuluşu”, *Uluslararası Müslüman-Hristiyan Diyalog Sempozyumu*. İstanbul, 2006.

- Topaloğlu, Bekir. “Müstekbir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 138-139. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Uludağ, Süleyman. “Kalb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 229-232. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Ümit, Mehmet. “Şuayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 222-223. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Yaşaroğlu, Kamil. “Livâta”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 198-200. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Zehra Yayınevi, ty.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Anadolu Yayınları, 1986.
- Yıldız, Abdullah. *Hz. Şuayb 'Namaz, Ticaret, Adalet'*. İstanbul: Pinar Yayınları, 2009.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmidi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*. Trc. Muhammed Coşkun v.dğr. İstanbul: Mega Yayıncılık, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Bayburt'ta doğdu. 2000 yılında Bayburt İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 2005 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2016 yılında Bayburt Üniversitesi'nde Tefsir alanında lisansüstü eğitimine başladı. 2009 yılından 2016 yılına kadar Polis Memuru olarak görev yaptı. 2016 yılında Öğretmen olarak atandı. Halen Bayburt Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

